

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bülent Somay

Bir Şeyler Eksik

AŞK, CİNSELLİK VE HAYAT HAKKINDA
BİLMEK İSTEMEDİĞİMİZ ŞEYLER

metis

Bülent Somay

Bir Şeyler Eksik

1956'da İstanbul'da doğdu. 1972'de girdiği Boğaziçi Üniversitesi'nden 1981 yılında, İngiliz Edebiyatı dalında lisansüstü derecesiyle ayrıldı. 1982-83 yıllarında Montreal McGill Üniversitesi'nde bilimkurgu alanında çalıştı. 1983'ten bu yana *Akıntıya Karşı*, *Zemin*, *Birikim*, *Demokrat* ve *Defter* dergilerinde deneme ve makaleleri yayımlandı. 1984-95 yılları arasında Mozaik Müzik Topluluğu'nun bir üyesi olarak, 1995'ten sonra ise bağımsız olarak müzik çalışmalarını sürdürdü. Metis Yayınları'nda fantazi ve bilimkurgu edebiyatı alanında editörlük yaptı. 1986-94 yılları arasında yazdığı siyasi makalelerini topladığı *Geriye Kalan Devrimdir* (1997), *Şarkı Okuma Kitabı* (2000, 2009), *Tarihin Bilinçdışı* (2004), *Bir Şeyler Eksik* (2007) ve *Çokbilmiş Özne* (2008) adlı kitapları Metis Yayınları arasından çıktı. Somay halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı direktörü olarak çalışmaktadır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Bir Şeyler Eksik
Aşk, Cinsellik ve Hayat Hakkında
Bilmek İstemediğimiz Şeyler
Bülent Somay

© Bülent Somay, 2007
© Metis Yayınları, 2007

İlk Basım: Mart 2007
Altıncı Basım: Mart 2015

Yayıma Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen
Kapak Fotoğrafı: *Davud* heykeli, Michelangelo
Kapak Tasarım ve foto-manipülasyon: Ezgi Keskinsoy

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-605-3

Bülent Somay

Bir Şeyler Eksik

AŞK, CİNSELLİK VE HAYAT HAKKINDA
BİLMEK İSTEMEDİĞİMİZ ŞEYLER

metis

Ezgi için...

İçindekiler

Giriş

Aşk, Cinsellik ve Hayat Hakkında

Bilmek İstemediğimiz Şeyler 11

1 Bir Şeyler Eksik 23

2 Beyaz Atlı Şövalye 35

3 Kıskanırım Seni Ben 47

4 Arzunun O Karanlık Nesnesi 59

5 Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur 75

6 Zaten Kadın da Yoktur 87

7 Evrenin Sessizliği 101

8 Gerçek Orada Bir Yerde 111

Dizin 123

Giriş

Aşk, Cinsellik ve Hayat Hakkında Bilmek İstemediğimiz Şeyler

42.

Douglas Adams, *Hayat, Evren ve Her Şey*

Bu kitabın bir "ne" olduğundan ben de pek emin değilim aslında. Deneme olduğu kuşkusuz, ama yer yer deneme biçiminden uzaklaşıyor, daha "akademik" bir tartışma üslubuna özeniyor. Şekline bakacak olursanız bir aforizmalar kitabı. Ama başında her sayı gördüğünüz paragrafı aforizma sanmayın; bazı numaralı paragraflar (aforizma biçiminde yapılmaması gerektiği üzere) önündeki ve arkasındaki paragraflara bağlanıyor, bir mantık dizgesinin içindeki, ancak o dizgenin tümüyle birlikte anlamlandırılabilir maddelere dönüşüyor. Bir "tezler" kitabı hiç değil; zaten bu kadar çok (318 adet) tezim olsaydı, bir değil on kitap yazmam gerekirdi, üstelik bunların çoğu da genellikle boş laflarla dolu olurdu. Dolayısıyla elinizdeki kitap, "arada sırada tezlere de rastlanabilecek, aforizmalar şeklinde kurulmuş bir denemeler kitabı." Eğer bu karmaşık biçimin tutacağı hakkında küçük de olsa bir ümit besleseydim, kendisine şık bir isim bile uydururdum, ama degeceğini sanmıyorum.

Bu kitap psikanaliz hakkında bir kitap değil; nitekim, birkaç başlık dışında, psikanalitik teoriden alıntılar ve tartışmalarla ilerlemiyor. Tersine, psikanalizi gündelik hayatta nasıl işe yaratabileceğimize dair ipuçları sunmaya çalışıyor. Bu yüzden de en çok kullandığı noktalama işaretlerinden biri soru işareti. Çünkü, özellikle pop-psikoloji ve pop-psikiyatri alanlarında sanıldığı gibi, psikanalizin bir cevap verme/çözüm sunma tekniği değil, bir soru sorma

yöntemi olduğunu söylemeye çalışıyor. Bu farkın önemini ne kadar vurgulasam az: Psikanaliz bize cevaplar vermez, çözümler sunmaz; çünkü bunları yapabilmesi için onu uygulayan kişinin, yani psikanalistin, *doğru cevapları bildiğini* varsayması gerekirdi. Oysa psikanalist de sizin bizim gibi bir insandır, psikanaliz tekniğini bilir, bu konuda uzmandır; ama doğru/yanlış gibi temelinde etik bir konu hakkında hiçbirimizden fazla bir fikri yoktur, olamaz da – yoksa psikanaliz uzmanı değil hakikat uzmanı olurdu.

Psikanaliz Neyi Çözümler?

Bu vurguyu yapmamın pratik bir nedeni de var: Son zamanlarda psikoloji, psikiyatri ve psikanaliz gibi (aslında birbirinden esasta farklı) disiplinler, medyanın da gayretleriyle "popüler" alanlara dönüştü. Gün geçmiyor ki bir "uzman" televizyonda ya da gazetelerde boy gösterip birinin "neden" intihar ettiğini, ötekinin "neden" depresyonda olduğunu, bir başkasının "neden" cinayet işlediğini, ya da satanist olduğunu, ya da sevgilisini dövdüğünü "açıklamasın". Bu medya uzmanlarından biri psikoterapinin anlam ve gerekliliğini şöyle açıklıyor:

Ruhsal sorunların veya davranış bozukluklarının yok edilmesi için kullanılan yöntem psikoterapi deniliyor. Psikoterapi hekimle hastanın konuşması esasına dayanıyor. Hasta çocukluğunu, geçmişteki travmaları, olumsuz alışkanlıkları, duygusal çatışmalarını anlatır. İşte psikoterapi bu çatışmaları çözümler, kaygı ve gerginlikleri azaltır, ruhsal uyum düzeyini artırır. Bu diyalog seansları kişinin ve gelişme sürecinin önünde duran engelleri fark etmesini sağlayabilir. Bireysel terapi seansları genellikle 40-45 dakika sürer. Psikoterapi en basit ve anlaşılır haliyle beyin bilgisayarında hatalı işlem yapan duygu ve düşüncenin bir uzman tarafından doğrusuyla değiştirilerek, doğru sonuç yani doğru davranışa çevrilmesidir.¹

Günlük bir gazetede yayınlanan (dolayısıyla son derece uçucu ve geçici) bu yaklaşımı bir kitapta tartışmaya açmam, bu sözlerin kendi başlarına çok önemli olmalarından değil, son on yıldır Tür-

kiye'de yaratılan/yaratılmakta olan pop "psikoloji-psikiyatri-psikanaliz" üçgenini çok iyi temsil etmelerinden. Yukarıdaki "tanımlayıcı" paragraftan ilk anladığımız şey, ruhsal sorunların veya davranış bozukluklarının "yok edilebilir" olduğu. Oysa psikanaliz pratiği bize *bazı* davranış bozukluklarının "giderilebilir" olduğunu söylese de, "ruhsal sorunların", yani kişilik özellik/bozukluklarının, nevrozların ve hele hele psikozların "yok edilebileceğine" dair hiçbir şey söylemez. Psikoterapinin bu durumlarda sunabileceği en iyi şey, bu "sorunlarla" başa çıkmanın, bir arada yaşamının öğrenilmesi olabilir ancak.

Ancak bu yaklaşımın en büyük sorunu burada değil: Uzmanımız bize bir psikoterapi tanımı veriyor: "Psikoterapi en basit ve anlaşılır haliyle beyin bilgisayarında hatalı işlem yapan duygu ve düşüncenin bir uzman tarafından doğrusuyla değiştirilerek, doğru sonuç, yani doğru davranışa çevrilmesidir." Beynin bir bilgisayara (yani insan yapımı bir makineye) benzetilmesinin sakıncalarına hiç girmiyorum, çünkü bu beyin-bilgisayar metaforunu herkes (sakıncalarını bilmesine rağmen) zaman zaman kullanır. Buradaki sorun, "hatalı işlem yapan duygu ve düşüncelerin" doğrularıyla değiştirilmesinde. Hem de "bir uzman" tarafından. Bu "uzman" hangi konuda uzman? İlk olarak birinin beynindeki duygu ve düşüncelerin nasıl değiştirileceği konusunda uzman olmalı, çünkü hepimizin gündelik hayatımızdan bildiğimiz gibi, bu kolay bir iş değildir. Bireylerin kişilik kuruluşlarına yerleşmiş, çoğu bilinçsiz/bilinçdışı özelliklerini bir yana bırakalım, basit gündelik politika, ya da tutukları futbol takımı gibi konulardaki duygu ve düşüncelerini değiştirmek bile son derece zordur. Demek ki bu psikoterapi uzmanları birer değiştirme uzmanı aslında.

Ancak işler burada bitmiyor. Bu kişilerin değiştirme konusunda uzman olmalarının gerekmesi bir yana, aynı zamanda "doğru"nun ne olduğu konusunda da uzman olmalılar. Demek ki, bir psikoterapist gittiğinizde, onun "doğru"nun ne olduğu hakkındaki kanaatlerini de benimsemeye hazırlıklı olmalısınız. Yani, örneğin ben, diyelim depresyon şikâyetiyle bir "uzman"a gitsem, saçlarımı ve sakalımı kestirmiş, takım elbise giyer bir halde çıkabilirim o uz-

manın kapısından. Çünkü o uzman benim yaşımda bir "Türk erkeği" için "doğru" olanın bu olduğuna inanıyor olabilir – eh, ben de ondan iyi bilecek değilim ya. Zaten dirensem ne fark eder? O uzman bir "değiştirme uzmanı" aynı zamanda, o yüzden ben istesem de istemesem de "değiştireceğim".

Burada "psike" (ruh/akıl) öntakısını alan disiplinlerin farklarını tartışacak değilim. Ancak adları ne olursa olsun, bu disiplinleri uygulayan kişiler esasta despot bir zihniyet benimser, "hakikat" adına bildikleri birkaç genel-geçer doğru kırıntısının da evrensel bir hakikati temsil ettiğine inanırlarsa, ortaya psikiyatri, psikoloji ve psikanaliz adına uygulanan bir zorbalıklar dizisi çıkar ki, diğer ikisini bilmem ama, ben psikanalizin bu oyuna kurban gitmesine seyirci kalmak istemem. Psikanaliz doğruları bilmez, onları aramamıza yardımcı olabilir sadece. Ama bazı psikanalistler bize kendi "doğru"larını empoze etmeye çalışırlarsa, bu psikanalizin kabahati doğıldır. Aynı insanlar politikaya atılsalardı da, ikide bir "Ordu görevi!" deyip duracaklardı. Nasıl buradan politikanın esas itibarıyla despot ve militarist olduğu sonucuna varamıyorsak, psikanalizin de (bu insanlar yüzünden) despot olduğunu söyleyemeyiz.

Bunları bir kez kabul ettikten sonra, psikanalizin hayatımız hakkında gene de çok önemli şeyler söyleyebileceğini iddia edebilirim artık.

Psikanaliz ve Hakikat

Bu kitap boyunca önereceğim şeylerden biri, belki de en önemlisi, erişilebilir, "Hah, işte buldum!" diyebileceğimiz bir hakikatin olmadığı. Ancak bu iddianın kendisinin de sınırlarının çok iyi bilinmesi, kendi "hakikat"iyle ilişkisinin çok iyi kurulması gerekiyor. Erişilebilir bir hakikatin olmaması, hakikate erişme gayretinden vazgeçmemiz anlamına gelmez. Bu cümle bir paradoks gibi görünüyor olabilir, o yüzden de biraz daha ayrıntısına girerek tartışmalıyız: Postmodernite çağında, hakikat "görelî" bir şeye dönüştü. Bunun iyi ve kötü yanları var. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar süren (rasyonalist ve pozitivist alt-türleriyle) Aydınlanmacı inanç

sistemleri, bize nesnel olarak belirlenebilen tekil bir hakikat vaze-degelmişlerdi. Postmodern inanç sistemleri buna karşı çıkarak hakikati görelileştirdiler. Nesnel ve mutlak bir hakikat yerine, her düşünce sisteminin, her yöntemin, ve giderek her bireyin kendi başına ulaşabileceği görelî, çoğul ve sonsuz bir hakikatler dizisinden bahseder oldular. Ortak (toplumsal ya da komünal, gönüllü ya da gönülsüz) hareket biçimleri ise, bu sonsuz sayıdaki hakikat arasında tartışma (ya da pazarlık) yoluyla varılabilecek mutabakatların bir ürünüydü. Böylece metaların, daha sonra düşünce, duygu ve inançların, daha sonra da sanatın ardından, en nihayet hakikat de serbest piyasa ekonomisinin bir parçası haline geldi: Bu gelişmeyi kapitalizmin (bildiğimiz kadarıyla) son evresi olan postmodernizme borçluyuz.

Postmodernizm hakikati mutlak konumundan kurtardı kurtarmasına, ama bir yandan da metalaştırdı, bir pazarlık ve alım-satım nesnesi haline getirdi. Aslında bunda pek kızılacak bir şey de yok; kapitalizmin iki yüzyıldır yapmakta olduğundan çok farklı bir şeyden bahsetmiyoruz. Kapitalizm münhasıran Avrupalı iken mutlak ve evrensel bir hakikate ihtiyaç duymuştu; küreselleşen kapitalizm ise çok-kültürlü ve çok-hakikatli olması gerektiğini fark ettiği için, postmodernizmin hakikati öznelleştirip dağıtan dinamiğini benimsedi. Buna karşı bir önceki yüzyılın Aydınlanmacı/evrenselci/ mutlakçı (ama gene de kapitalist) hakikat idealine sarılmak, postmodernist piyasa hakikatine bir muhalefet oluşturacaktır mutlaka, ancak bu muhalefet devrimci olmaktan ziyade gerici bir çerçeve oluşturmaktan da kurtulamaz.

Psikanaliz, Adam Phillips'ın da *Dehşetler ve Uzmanlar*'ında belirttiği gibi, Aydınlanma evrenselciliği ile postmodernist göreciliğin tam arasında bir yerde durur. Bu nedenle Phillips Freud'u "Aydınlanmacı Freud" ve "Freud-sonrası (Post-Freudcu) Freud" olarak iki ayrı biçimde algılamamız gerektiğini söyler. Freud'un bu iki veçhesi kronolojik olarak ayrılmaz; dolayısıyla Freud başta Aydınlanmacıydı, daha sonra "postmodern" oldu, dememiz mümkün değildir. Tersine bu iki veçhe Freud'un farklı dönemlerinde, değişen ağırlıklarla daima mevcuttur. Psikanaliz, bünyesinde Aydınlanma-

nın en olumlu yönü olan, dogmalardan ve verili hakikatlerden bağımsız bir hakikat arayışını barındırır; ama aynı zamanda, yirminci yüzyılın ikinci yarısında gelişecek olan, ulaşılabilir ve aktarılabilir evrensel bir hakikatin varlığını sorunsallaştıran anlayışın nüvelerini de içine taşır. Kısacası yalnızca "hastalıklı" davranışları, semptomları değil, *tüm* davranışlarımızı, düşüncelerimizi ve duygularımızı birtakım nedensel bağlantılar kurarak açıklamaya çalışan psikanaliz, aynı zamanda da bu davranış, düşünce ve duyguların bütünsel olarak *açıklanamayacaklarını*, çünkü fazlasıyla-belirlenmiş olduklarını ve açıklama/nedenselleştirme gayretlerimizden kaçan bir çekirdeğe sahip olduklarını daha baştan kabul eder.

Dolayısıyla psikanalizi bir anlama/anlamlandırma gayreti olarak benimsediğimizde, evrensel bir hakikate ulaşmaktan (daha doğrusu bu hakikate ulaşmış olduğumuzu varsaydığımız âni olgusallaştırmaktan) ümidimizi kessek de, bu hakikati *aramaktan* vazgeçmememiz gerektiğini biliriz. Psikanalizde önemli olan arayışın, anlamlandırma çabasının kendisidir. O yüzden de psikanalitik terapide kesin çözümler, şu semptomu bir anda giderecek, şu kişilik bozukluğunu çabucak "düzeltiverecek" bir sihirli değnek yoktur; önemli olan terapi sürecinin kendisidir.

Kuşkusuz benim terapist olmak gibi bir iddiam yok: Benim yapmaya çalıştığım, belli bir çağın ve belli bir kültürel yapının sanat ve kültür adına verdiği ürünleri, hatta bunların daha "popüler" ve bu yüzden de gündelik hayatımızın kurgusu içinde daha fazla yer tutan örneklerini ele alıp, psikanalizin anlamlandırma yöntemleriyle incelemekten ibaret. Ancak bu çaba da, tıpkı psikanalitik terapi süreci gibi, sonuçlarından ziyade sürecin kendisiyle değer kazanabilir. Vardığım sonuçlardan ziyade onlara *nasıl* vardığım, bir metafora ya da bir metne hangi anlamları yüklediğimden ziyade *nasıl* bir anlamlandırma sürecinden geçtiğim önemli.

Daha ileride ayrıntılarıyla üzerinde duracağım bir örneği ele alacak olursak, Buñuell'in *Cet obscur objet du désir* (Arzunun O Karanlık/Belirsiz Nesnesi) filminde aynı rolün iki ayrı oyuncu tarafından oynanmış olmasına bir anlam yüklediğimizde, yönetmenin daha sonra bunun özel bir anlamı olmadığı, ilk oyuncunun

filmden ayrılması yüzünden, yani bir mecburiyetten yapıldığı yolu bir açıklamada bulunması *hiçbir şey değiştirmez*. Çünkü zaten bizim anlamlandırma çabamız da olayın "hakikatini" ortaya çıkarma iddiası taşımıyordu ki! Önemli olan, bu anlamlandırma çabasının nasıl bir yol izlediği, nasıl kavramsal bağlantılar kurduğu, o tekil durumdan hareketle "Arzu" üzerine hangi önermelerde bulunduğu, ve en nihayet, bu çabanın, kurulan bağlantıların ve ortaya atılan önermelerin *bizim hayatımız* ve hayatımız hakkındaki fikirlerimiz üzerinde nasıl bir etkisinin olacağı. Gerisi fani. İşte tam da bu nedenle, bir metnin (bir romanın, şiirin, filmin, politik bir manifestonun) yazarı/yönetmeni tarafından nasıl anlamlandırıldığı, bizim onu anlamlandırma çabamızda önemli bir yer tutmaz. Nasıl tutabilirdi ki zaten? Bizim aradığımız şey o metnin (yazarı tarafından tasarlanıp içine yerleştirilen) hakikati değil, kendi hakikatimiz.

"Madem hakikat öznel, öyleyse uydur uydur söyle," gibi bir yere gittiğim sanılmasın. Tam tersine, metinlerde anlam avına çıkmışken kendimiz hakkında keşfettiğimiz hakikatler, aslında birbirimizle iletişim kurmanın, anlaşmanın, ortak yanlar bulmanın, ve en nihayet, ortak faaliyet ve eylem alanları yaratmanın önşartıdır. Pratikte bir anlamı olacak hakikatler, vahiyler ve tebliğlerde, ya da üstün yetenekli/dâhi/ermiş bireylerin zihninde değil, bireyler arasındaki etkileşim alanında doğar ve anlaşılır. Tam da bu yüzden, mutlak, tek ve nesnel bir hakikatin varlığından, anlaşılabilirliğinden ve aktarılabilirliğinden ne kadar kuşku duyarsak, hakikat arama gayretimizi de o denli arttıracamız demektir.

Diyeceksiniz ki, bu söylediğinin, biraz önce eleştirel bir üslupla aktardığın postmodern görelilikten ne farkı var? Hatta kendi kendimi alıntılایayım, yukarıda postmodern göreliliği şöyle tanımlamışım: "Ortak (toplumsal ya da komünal, gönüllü ya da gönülsüz) hareket biçimleri ise, bu sonsuz sayıdaki hakikat arasında tartışma (ya da pazarlık) yoluyla varılabilecek mutabakatların bir ürünüydü." Bunun şu anda söylemeye çalıştığım şeyden çok temel bir *zamansal* farkı var. Postmodern inanç sisteminde, özne hakikate *önce* kendi başına vasil olur ve *daha sonra*, bu özneler arasında tartışma/pazarlık yoluyla mutabakatlar aranır. Oysa benim savun-

duğum durum bunun tersi: Hakikatin kendisi öznelar arası alanda ortaya çıkabilir ancak. Bireyleşme topluluğun kendisindedir, sonuç arayıştadır, nesnellik özneların etkileşiminden doğar. Marx ve Engels daha 1844'te, *Alman İdeolojisi*'nde şöyle diyorlardı:

İnsan terimin gerçek anlamıyla bir *Zoon politikon*'dur [toplumsal hayvan, şçirde yaşayan hayvan], yalnızca sürü halinde yaşayan bir hayvan değil, kendisini ancak toplumun ortasında bireyleştirebilen bir hayvandır.

Özneler ancak toplumun içinde, birbirleriyle sürekli değişen ilişkiler kuran ve bu ilişkiler yoluyla (gene sürekli değişen) nesnellikler yaratan bireylerdir. Öznelerin öncesinde ve onlar olmasa da gene varolacak bir "Gerçek" tabii ki vardır; ancak o "Gerçek" sembolik düzenin, yani insanların dil yoluyla/dil olarak kurdukları düzenin terimleriyle algılanabilir/anlaşılabilir değildir. "Gerçek"i geçici bir an için bile olsa anlamlandırılabilir kılmak, ona bir anlam, değer, yanlılık ve amaçlılık yükleyebilmek için, gene aynı geçici an için dili dil-ötesine dönüştürmek, öznelararası alanda özne-aşırı bir ortak özne/nesne yaratmak gerekir, ki bu an da ancak devrimci pratik olarak anlaşılabilir.

"Hayat, Evren ve Her Şey"

Otostopçunun Galaksi Rehberi dizisinin yazarı Douglas Adams'ın bize öğrettiği şey, "Hayat, Evren ve Her Şey" (ki bu aynı zamanda o dizinin ikinci kitabının adıdır) hakkındaki hakikati aramak gibi beyhude bir işe kalkıştığımızda alabileceğimiz tek cevabın "42" olduğudur. Üstelik o cevabı aldığımızda da, sorduğumuz sorunun ne olduğunu unutmuş oluruz çoktan. Böylece mutlak hakikatin peşinde geçirdiğimiz zamanın bir o kadarını da, aldığımız cevabın sorunu aramakla geçirmek zorunda kalırız. Hayatın sırrı "42"dir. Ya da, bunu beğenmiyorsanız, yaşamak, hayatta kalmak ve hayatınızı değiştirmek için yaptığınız her şeydir. Evrenin sırrı "42"dir. Ya da, bunu da beğenmediyseniz, evrene açılmak, onu keşfetmek, anlamak ve değiştirmek için yaptığımız her şeydir. "Her şey"ın sırrı da budur işte: Değiştiren, dönüştüren ("devrimci") insan pratiği.

Dolayısıyla, bu kitapta "Aşk, Cinsellik ve Hayat" hakkında sırlar arıyorsanız, size verebileceğim tek cevap, 42. Aşk, Cinsellik ve Hayatın birer (ya da ortak bir) sırları varsa eğer, o da aşkın hiçbir zaman "bu bildiğimiz" aşk olmadığı, cinselliğin her zaman bugün yaşadığımız gibi yaşanmadığı, hayatınsa hiçbir zaman kendi başına, bağımsız bir anlamı olmadığıdır. Aşkın bizim bugün tanıdığımız tekeşli heteroseksüel aşk olmasının bir tarihi var. Başka bir şey iken değişerek bugünkü haline gelmiş, dolayısıyla yarın da *bu haliyle* kalmayacak. Aynı şekilde, cinsellik de bizim sandığımız şey değil: İki tekhücreli canlının geçici olarak kaynaşıp ayrılması da cinsellikti. Sadece bugün için düşünsek de, eşcinsel ve heteroseksüel, sadomazoşist ve fetişist, çokeşli ve tekeşli biçimlerine baktığımız zaman, "cinsellik" dediğimizde hepimizin aynı şeyden bahsettiğimiz bile şüpheli. Dolayısıyla da yarın alabileceği biçimleri ancak hayal edebiliriz bugün – hevesle ya da dehşetle.

Bu tezler (denemeler, aforizmalar, nasıl hoşunuza giderse), yarın nasıl âşık olabileceğimizi, nasıl bir cinsel hayatımız olabileceğini, nasıl bir *hayatımız* olabileceğini hayal edebilmenin önşartlarından birini yerine getirmeye çalışıyor. O önşart da, aşkın, cinselliğin ve hayatın bugün ve burada varolan, bugün ve burada yaşanan biçimlerinin mutlak olmadığını varsaymak. Bugün ve burada "normal", sıradan, olağan sayılanların, tartışmadan, düşünmeden kabul edilenlerin, sorun bile edilmeyenlerin aslında birer sorun olduğunu görmek. "Her şey rayına oturmuş giderken sorun çıkarmanın ne gereği vardı şimdi!" denebilir. Ancak uzun bir parabol çizip en başta söylediklerime dönecek olursak, psikanaliz işimize tam da bu noktada yarayacak. Popüler psikanalizin, psikiyatrinin ve psikolojinin, ve bir de bu alandaki "uzmanların" önemli bir bölümünün bize söylediği, "sorun çıkarına, normale dön"den başka bir şey değil aslında. Uyum sağla, razı ol, katlan, kanaat et, iktifa et. Üstelik bunlar "sus, boyun eğ, itaat et" diyen despot efendiden de beter, çünkü o efendi sesimizi çıkarmamamıza, içimizden isyan etsek de pratikte itaat etmemize razıydı. Oysa bu sanki-psike-vesairelerin bize uygun gördüğü kölelik bununla bitmiyor; onlar *içimizden* de inanmamızı, rıza göstermemizi, kabullenmemizi istiyorlar. Norma-

lize olmamızı, ortalamaya yerleşmemizi, sıradanlığa tapınmamızı istiyorlar. Oysa kelimenin gerçek anlamıyla *radikal* bir yöntem olan psikanaliz, bizi normalize etmekle değil, normal sorun haline getirmekle, "durduk yerde sorun çıkarmakla" uğraşır. Kargaşayı, gürültüyü, kavga-dövüşü sevdiği için değil; tüm bu normalize etme gayretlerinin aslında asla kalıcı bir sonuç vermediğini, bastırılmış olanın daima (ama daima) geri döndüğünü, sıradana, ortalamaya uyum sağlamak için gösterilen çabanın, yarın karşımıza patolojiler, nevrozlar, cinsel sorunlar, duygulanım sorunları ("sevememe bozukluğu" diye bir hastalık adı olabilir mi?) ve en nihayet yaşamsal sorunlar, melankoli, nedensiz yas ve intihar olarak çıkacağını gündelik pratiğinden bildiği için. Kurumsallaşmış psikiyatri (ve ona ayak uyduran kurumsal/muhafazakâr psikanaliz) bizi önce normalize etmeye çalışır, daha sonra, bastırılmış olan geri döndüğünde ise işi farmakolojiye, ilaç ilmine havale eder. Halbuki psikanalizin işi tam bu noktada, yani uyumcu psikoterapinin işi ilaçlara havale ettiği yerde başlayacaktır. Kuşkusuz, psikanaliz de dahil konuşma terapisinin *o ânın acısını* dindirmeye yetmediği birçok durum vardır ki, ilaçtan psiko-cerrahiye kadar bir dizi yöntem bu durumlar için yararlı hatta kaçınılmaz olabilir. Ancak ne yazık ki bu yöntemler uzun geleni keserek ve kısa geleni de çekip uzatarak aynı "normal" yatağa uydurmaya çalışan Prokrustes yönteminin yan ürünleri olmaktan öteye gidemezler kurumsal psikiyatrinin elinde.

Normali, düşünmeden kabul edilenleri, ortalamayı alternatifsiz saymak, bizi umutsuzluğa düşürür. Umutsuzluğun en belirgin ifadesi ise, legal ya da illegal uyuşturuculardır. Olabilecek tek dünyanın, yaşanabilecek tek aşkın, mümkün olan tek cinsel ilişki biçiminin *bu* olduğunu bir kere kabul ettiğinizde, varacağınız yerin melankoli ya da cinayet, bitmek tükenmek bilmeyen bir iç sıkıntısı ya da delilik, kupkuru bir başarı öyküsü ya da bir yenilgiler dizisi, Prozac ya da eroin olması pek fark etmez. Ya da belki fark eder: Eğer bu hayatın, bu aşkın ve bu cinselliğin değişmez olduğuna *gerçekten* inanıyorsanız, benim naçizane tavsiyem (çıkmamış canda hayır vardır anlayışıyla) ilk seçenekleri tercih etmenizdir. Ama gelin bu değişmezlik varsayımını bir kenara koyalım: Katiller, deli-

ler, bir baltaya sap olamayanlar ya da "canki"ler, bizden çok farklı insanlar değil. Onları "kader kurbanları", "akıl hastaları", "kaybedenler" ya da "madde bağımlıları" gibi kibar adlar takarak chlileş-tirmeye çabalamamız tam da bu yüzden: Onlara baktığımızda kendimizi, benliğimizin bir veçhesini görmemizden. Hepimiz aynı umutsuzluğun kurbanlarıyız, aramızdaki akrabalık da buradan geliyor. Oysa başka bir aşkın, başka bir cinselliğin, başka bir hayatın varolabileceği umudu hepimizi birden "iyileştirecek". Ancak her "tedavi" gibi bunun da sancılı bir yanı var: Yola çıkmak için her şeyden önce *bu* aşkı, *bu* cinselliği ve *bu* hayatı acımadan eleştiriye tâbi tutmak, sorunsallaştırmak, zihnimizde önce parçalayıp sonra yeniden kurnak zorundayız (isteyen buna "yapıbozum" filan da diyebilir, bence sakıncası yok).

Bugünü eleştirel bir biçimde anlamadan, ve bugünün içinde bugüne ait olmayan, aykırı, devrimci, yarına ait ama *gerçek* olan şeyi bulmadan, yarını hayal edemeyiz. Platon'dan Wells'e kadar ütopyacıların kabahati, bugünü bir yana bırakıp, yarını sıfırdan başlatarak, sadece kendi zihinlerinden doğacak bir kurgu olarak tahayyül etmeye çalışmalarıydı.

Bugünü eleştirel bir biçimde anlamadan, ve bugünün içinde bugüne ait olmayan, aykırı, devrimci, yarına ait ama *gerçek* olan şeyi bulmadan, yarını hayal edemeyiz. Wells'den Orwell'a kadar distopyacıların kabahati ise, bugünün içindeki aykırı, devrimci ve yarına ait olan şeyi yakalamadan, yarını bugünün kapkara ve bin be-ter bir sureti olarak tahayyül etmeye çalışmalarıydı.

Bugünü eleştirebilir, yarını tahayyül edebiliriz. Mesele kendimizin de *bu* bugünün ve *o* yarının bir parçası olduğumuzu asla unutmamakta.

Bir Şeyler Eksik

"Şarap alır mısın?" diye sordu Mart Tavşanı yüreklandirici bir sesle.

Alice masaya bakındı, ama masada çaydan başka bir şey yoktu. "Şarap göremiyorum." dedi.

"Yok zaten," dedi Mart Tavşanı.

"Öyleyse ikram etmen pek kibarca olmadı," dedi Alice öfkeyle.

Lewis Carroll, *Alice Harikalar Diyarında*

1. Her ilişkide "bir şeyler eksik"tir mutlaka. Maazallah, ya olmasaydı? Nasıl kurtulurduk o ilişkiden? Hiçbir şeyin eksik olmadığı bir ilişki cennete benzerdi herhalde, ya da bir ütopyaya. Dahrendorf'a bakılırsa, ütopyalarla mezarlıklar arasındaki tek fark, arada bir de olsa, mezarlıklarda bir şeylerin olmasıdır.
2. Woody Allen, 1971'de yaptığı *Bananas* (Muzlar) filminde, New Yorklu Yahudi entelektüel Fielding Mellish (Woody Allen) ile New Yorklu solcu, eylemci kız Nancy'nin (Louise Lasser) ilişkilerini anlatır. Her sevişmeden sonra Nancy sigarasını yakıp gözlerini tavana diker sıkıntıyla. Fielding'in ısrarlı soruları üstüne de, "Bir şeyler eksik," diye cevap verir. "Ne olduğunu bilmiyorum, ama eksik." Fielding terk edildikten sonra (kaçınılmazdı, değil mi?) San Marcos'a gidip oradaki devrim hareketine karışır. İşin tuhafı, kazayla da olsa devrimciler kazanır, iktidara gelirler. Fielding yeni düzene maddi destek sağlamak için ABD'ye döner, ama tanınmamak için de

kocaman, Castro usulü bir sakal takar. Nancy ile yeniden "tanışır". Yatak faslının ardından Fielding, "Sana bir şey itiraf etmem lazım," diye takma sakalını çıkarır. "Biliyordum bir şeylerin eksik olduğunu," diye haykırır Nancy.

3. Eksik olan ne? <http://www.sexasnatureintendedit.com> (Doğanın Kastettiği Gibi Seks) sitesine bakarsanız sünnet derisi. Sünnetli penislerin bir işe yaramadığını, esas cinsel hazzın (kadınlar açısından) sünnetsiz penislerden geldiğini iddia eden, hatta kadınları sünnetli partnerlerini sünnet derisi taktırma ameliyatına zorlamaya bile teşvik eden bu site, Nancy'ye eksik gelen şeyin de sünnet derisi olduğunu söylüyor bize (ne de olsa Fielding –aslında Woody Allen– Yahudi).
4. Biyolojik açıdan erkek, kültürel açıdan sünnetli ve tercih sonucu heteroseksüel olarak, arada gerçekten bir fark olup olmadığını bilmem imkânsız. Ancak "Doğanın Kastettiği Gibi Seks" sitesi bilmeden (?) de olsa doğru bir noktaya parmak basmış gibi görünüyor, ama tersinden.
5. Nancy'ye eksik gelen şeyin fallusla bir ilişkisi olduğu doğru. Ama bu ilişkiyi biyolojik cinsel organla, yani penisle de kurabilir miyiz? Sanmıyorum. Woody Allen sünnetsiz olsaydı da eksik orada olacaktı. Çünkü eksik (*lack*) kaybedilmiş, kesilmiş, koparılıp alınmış bir şey değil. Zaten hiç orada olmayan bir şey.
6. Meseleyi sünnet derisine indirgediğimizde içimiz rahatlıyor biraz. Vardı da elimizden alındı. Üstelik irademizin dışında, elimizde olmadan. Üstelik "Doğanın Kastettiği Gibi Seks" sitesi bize (küçük bir ücret karşılığı tabii) kaybedilmiş olanı nasıl geri alacağımızı da söylüyor. Kızlık zarı diktirmek gibi, küçük bir ameliyat alt tarafı. Sonra ilk günkü gibi olacak, eksiksiz.
7. Halbuki eksik olanın zaten hiç olmamış olduğu düşüncesi tüylerimizi ürpertiyor. Baştan yenik başladığımız bir maç gibi.

bi. Üstelik başkalarında o eksik olmayabilir de. (İçiniz rahat etsin, böyle bir ihtimal yok.)

8. Nedir eksik olan öyleyse? *Muzlar* örneğinden başladık, onunla devam edelim: Woody Allen'ın tüm filmlerinde (*Mighty Aphrodite* hariç belki) canlandırdığı, çok konuşan, çoğu kez panik halinde, yakışıklı ya da güzel demeye kimsenin dilinin varmayacağı o ufak tefek, azınlık entelektüelinin eksikliği ne olabilir? Kendine güven belki.
9. Ama güvenilecek ne var ki ortada? Adam bilgeden ya da bilgiden ziyade malumatfuruş. Adam kısa boylu, çirkin. Adamın atletik yetenekleri de yok; *Annie Hall*'da olduğu gibi, tenis oynamaya bile komik, sakar duruma düşüyor. Nesine güvensin?
10. Ama öte yandan, malumat sahibi biri zaman zaman da olsa bilgece davranabilir. Cazibe sahibi olmak için uzun boylu ve yakışıklı/güzel olmak şart mı? "Aman şık ve becerikli görüneyim, aman kazanayım" paniğine kapılmazsak eğer, kötü bir oyuncu olsak bile oyundan keyif alırız; keyif alan kişi de zaten hoş görünür göze. Bütün bunlar için biraz kendine güven yeterli.
11. Ve böylece paradoksumuzu da bulmuş olduk: Kendimize güvenmedikçe malumatfuruş, cazibesiz, beceriksiz ve sakar olacağız. Kendimizi malumatfuruş, cazibesiz, beceriksiz ve sakar hissettikçe de nasıl güvenelim kendimize?
12. Peki ne zaman başladık kendimize güvenmemeye? Ne zaman malumatfuruş (ya da cahil), cazibesiz, sakar, beceriksiz olduk? Ya da gerçekten öyle miyiz? Bize birileri, "Bir şeyler eksik," dediği için mi öyle hissediyoruz, yoksa bir şeylerin eksik olduğunu çoktandır hissettiğimiz için mi bize "Bir şeyler eksik," diyor başkaları?
13. Eksik hep vardı. Hiçbir zaman tam, bütün olmadık. Doğduğumuz anda eksiktik zaten, kendisiyle bütün olduğumuz beden bizden koparılıp alınmıştı. Dünyayı görüp tanımaya, kendi

"ben"liğimizi kurmaya başladığımız andan itibaren de hep bu eksikle başa çıkmaya çalıştık. Bir türlü ayrı, bağımsız bir varlık olmayı tam olarak içimize sindiremedik, ama yaşamayı sürdürmek için başka bir yolumuz da yoktu.

14. Ama bu Macbeth'in laneti değil mi zaten: "Bir kadından doğmuş olan hiç kimse" öldüremez Macbeth'i. Ama Macduff, "Bir kadından doğmuş" değildir, sezaryenle alınmıştır. O yüzden de Macbeth'i öldürmeyi başarır. Biraz zayıf bir hile bu tabii: Sezaryen de bir doğumdur, Macduff da bir kadından doğmuştur aslında. Ama bu hilenin zayıflığı Shakespeare'in dehasını gölgelemiyor: Şiddetin iktidarını alaşağı edecek olan, "eksik" olmayandır, "bir kadından doğmuş" (yani başka bir bedenin parçası iken ondan koparılmış) olmayandır. Böyle birileri olmadığı içindir ki şiddetin egemenliğine karşı bir şey yapamıyoruz binyıllardır.
15. Ya da belki de "eksik" olan, ama bu eksikliği kabullenmiş, içine sindirmiş olandır şiddetin iktidarını alaşağı edecek olan. *Yüziklerin Efendisi*'nin üçüncü kitabında, Pelennor Çayırları Savaşı sırasında Nazgûl Efendisi "Hiçbir ölümlü adam bana engel olamaz!" diye haykırır. "*Mortal man*" deyişini Türkçeye biraz zorlayarak "ölümlü adam" diye çeviriyoruz, oysa sadece "ölümlü" olması gerekirdi, çünkü İngilizcede "*man*" hem "erkek/adam" hem de "insan" demek. Belki de İngiliz-

"İNSANKIZI" ÉOWYN'İN KEHANETİN ÖTESİNE GEÇİŞİ.

cenin bu erkekten yana çift anlamlılığını en iyi aktaracak Türkçe ifade, "ölümlü insanoğlu" olurdu. Tolkien, İngilizcenin kadını insandan saymayan, insanlığı erkeklikle özdeşleştiren bu yapısına, verilebilecek en "feminist" cevaplardan birini verir. Éowyn, kılıcını çeker ve "Ben *adam* değilim, kadınıym," diyerek Nazgûl Efendisi'nin işini bitirir. Demek "eksik" bazen "fazla" olabiliyormuş.

16. Eksik doğuyoruz, ama bu eksiğin adını koyamıyoruz bir türlü. Sonra, dişi isek eğer, birileri bize eksiğimizin bacaklarımızın arasında bulunması gereken minik bir et parçası olduğunu söylüyor ("Doğanın Kastettiği Gibi Seks" sitesinin sandığı gibi sadece ucu değil de tamamı). Söylemeseler de hissettiriyorlar, ima ediyorlar. Hayatımızın geri kalan kısmı o eksiği tamamlamaya çalışarak geçecek: Bir erkekten "ödünç" alarak, bir (birkaç, çok) çocuk doğurarak, ya da daha simgesel düzeyde, erkek davranış kalıplarını, kıyafetini, toplumsal statüsünü sahiplenmeye çalışarak. Ama bunların hepsi geçici: Cinsel ilişki bize penisi çok kısa bir süre için ödünç veriyor; çocuk doğup gidecek, bizden kopacak (o ilk ilk kopmanın tam tersi yani); sahiplendiğimiz statü, kılık ve kalıp da geçici, bize o en temel eksiği hatırlatan birileri çıkacak hep.
17. Ama o et parçasına sahip olanlarımız da fazla sevinmemeli. Onların penisi var belki, ancak bu onların eksiklerini gidermeye yetmiyor. Penisi olanlara vad edilen hiçbir şey (yani kadın, iktidar, statü, güvenlik, bütünlük, içerilme), bacak kadar çocuğa verilmiyor ki. Biz de hep "büyümeyi" bekliyoruz, vaatlerin tutulacağı günleri.
18. Bazılarımız metaforla düzanlamı karıştırabiliyoruz, yani büyümeyi penis büyüklüğü zannedebiliyoruz. Erkek dergilerinin okuyucu mektupları, "Penisim küçük!" diye yanıp yakılanlarla dolu. İnsanlar bu yüzden psikoterapistlerin kapılarını aşındırabiliyor. İnternette penis büyütme formülleri ortalığı kaplamış, neredeyse boğazımızı sıkacaklar "Büyüt şunu!" diye.

19. Ama bu yanılgıya düşmesek bile, beklenen gün asla gelmiyor. Çünkü penisin varlığının bize vadettiği kadın, aslında bizim olamaz (annemiz o bizim, enstest en temel yasak). Penisimiz var diye kimse burjuva ya da aristokrat yapmayacak bizi, derimizin rengini sarıdan ya da siyahtan beyaza çevirmeyecek.
20. Çünkü (maalesef) iktidarın kapısını açacak olan (kilide girecek olan) anahtar, penis, yani salt biyolojik bir organ değil. Onun Yunancası, fallus. Fallus bir gösterge, görsel olarak penis üzerine kurulmuş, ama her dilde ondan ayrışıp iktidarı gösterir hale gelmiş bir işaret. O da bizde yok. Zaten aslında kimsede yok. Bazıları varmış gibi yapıyor yalnızca.
21. "Fallus bir eksiğin göstergesidir." Asla sahip olmadığımız bir şeyin göstergesi. Biz bazen o şey bizde varmış da sonradan kaybetmişiz gibi yaparız yalnızca. Kadın ya da erkek olmamız fark etmez: İki durumda da fallus hep bir eksiğe işaret eder. Erkekler biyolojik olarak fallusa benzeyen bir organa sahip oldukları için, "Vardı da kaybettim" yanılsamasına düşmeleri daha kolaydır yalnızca.
22. Fallus bir gösterge: Polisin elindeki cop, babanın tokadı, ABD'nin füzeleri. Ama bunların hiçbirisi sahibindeki eksiği gidermez: Ne polis iktidara sahiptir, ne baba, ne de ABD Başkkanı. O yüzden de çok tehlikelidirler: Bir eksiğe sahip olmanın tahammül edilmez farkındalığıyla, ellerindeki nesneleri akıldışı biçimlerde kullanabilirler. Bir şey öğrenmesi gerekmediği halde işkence yapan polis, durup dururken tokadı basan baba, beceriksizce güç kullanıp yüzüne gözüne bulaştıran ABD, hep o eksiği kapatmaya çalışmaktadırlar. Ama olası suçları engellemek için işkence yapan polise, "terbiye vermek" için tokatlayan babaya, ya da "demokrasi götürmek" için operasyon yapan ABD'ye anlayış göstermekte acele etmeyelim. Yüzye'deki bu "akılcı" açıklamalar birkaç gün, en fazla birkaç yıl içinde yağın yağmurla, esen rüzgârla sıyrılıp gittiğinde geriye kalan şey aynıdır: İşkence, dayak, savaş.

23. Onlarda eksik olan kendine güvenden başka ne ki aslında? Polis copu ve silahı olmadan bir hiç olduğunu sanıyor. Baba işinde patrondan fırça yemiş, sokakta yürütürken itin birinin omuz darbesine maruz kalmış. ABD Başkanı çörek yerken boğulma tehlikesi atlatıyor, bisikletten düşüyor. Hangisi Woody Allen'ın canlandırdığı karakterlerden daha kendine güvenli ki?
24. Demek ki dönüp dolaşıp aynı paradoksun pençesine düşüyoruz. Ama belki bu noktada bir çözüm ipucu görülebilir. Durumu paradoks olarak algılamamız, bir eksiği (hiç-olmamışlığı) bir kayıp, elimizden alınmış bir şey sanmamızdan.
25. Hiç sahip olmadığımız, sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu bile bilmediğimiz bir şeyin yokluğu, tekinsiz bir duygu verir bize. Yok, ama olsa ne olacaktı? Daha mı güzel olacaktım? Daha mı akıllı, daha mı zeki, daha mı cazip? Yoksa hiç bilmediğim, tanımadığım başka bir şey, başka biri mi olacaktım?
26. O yüzden de küçük bir kaydırmayla, eksikliğini çektiğimiz şeyin hiç olmamış olduğu bilgisinin üstünü örter, onu bir kayba dönüştürürüz; bir zamanlar sahip olduğumuz, ama şimdi kaybettiğimiz, elimizden alınmış, çalınmış bir şeye.
27. Eh, onu da yolda yürütürken cebimizden düşürmediğimiz göre, mutlaka birileri çalmıştır bizden. Koparıp almıştır. O zaman çözüm kolaylaşır: Bizdeki eksiği çalan birilerini yaratır, hayatımızın geri kalanını onlara kızarak geçiririz. Bu birileri Yahudiler olabilir, Müslümanlar olabilir, Siyahlar olabilir, "Entel"ler olabilir; bizim gibi olmayan herhangi birileri.
28. "Keyif hırsızları"dır bunlar. Bizim bilmediğimiz bir şeyleri bilen, hayatımızın sırtına vakıf insanlar. Türbanlı kızlara öfkelenenlerimiz, aslında bir yandan da merak içindedir: Yazın ortasında böyle bir kılığa girdiğine göre, acaba benim bilmediğim nasıl bir tatmin yatıyor bunun arkasında? Mutlaka benden çalınan şey oradadır. Bütün siyah erkeklerin penisi koca-

manmış. Vay alçaklar! Şu enteller işe yaramaz insanlar, hep laf, hep laf, konuşmaktan başka şey bilmezler. Ama bu kadar lafın arasında benim bilmediğim bir şeyi biliyor olabilirler mi? Benden esirgenen bir sırrı? Kahrolsunlar!

29. Biraz rahatladık mı? Hayır sadece biraz ırkçı, biraz bağınaz, biraz anti-entelektüel, biraz hoşgörüsüz olmayı başardık. Hayırlı olsun.
30. Başa dönecek olursak: Nancy (Louise Lasser) her sevişmeden sonra "Bir şeyler eksik!" dediğinde, neredeki, kimdeki bir eksikten bahsediyordu? Olayların gelişimine bakılacak olursa, Fielding'deki (Woody Allen) bir eksikten. Zaten biz de, Woody Allen'ın tiplemesinden hareketle buna inanmaya teşneyiz. O kendine güvensiz, sakar, çirkin, beceriksiz adamdandır eksik olsa olsa.
31. Ancak az önce de gördük ki, eksik aslında hep kendimizdedir. Onu bir başkasına yansıtırsanız sadece. Nancy'deki eksik duygusunun biri fazlasıyla aşikâr, diğeri biraz daha karmaşık iki açıklaması olabilir. Karmaşık olanı sonraya erteleyelim. Aşikâr olanı şu: Belli ki Nancy orgazm olamamış/olamıyor. Eksik burada.
32. Bunun çeşitli nedenleri vardır genellikle. (Anorgazmi konusunu da erteleyelim: Tabii ki anorgazmi de fizyolojik nedenlerle açıklanabilecek ve davranışçı terapiyle hallediliverecek kadar basit bir sorun değildir, ama şimdilik dursun.) Nancy orgazm olamıyor, çünkü Fielding ile cinsel ilişkisinde kendisini tümüyle "orada" hissedemiyor. Akı, ya da ruhu, ya da bedeni başka bir yerde. Başka bir erkekte olması şart değil (hatta hiç gerekmez), ama başka yerde.
33. Fielding'deki bir eksikten (kayıtsızlıktan ya da "performans düşüklüğünden") kaynaklanıyor olabilir mi bu? Bir ihtimal öyledir: Adam o kadar kendisine odaklanmış ki, yanındaki

kadını düşünmüyor, onun ne yaşadığını, ne hissettiğini fark etmiyor olabilir pekâlâ. Ama çok güçlü bir ihtimal değil bu. Filmin yapıldığı yıl 1971. Gerçi henüz Shere Hite'in *Kadın Cinselliği Üzerine Rapor'u* yayımlanmamış (1976), ama Masters&Johnson ve Kinsey raporları ortada. New Yorklu bir entelektüel erkeğin bunlardan habersiz olması, kadın orgazmının sorunlaştırılmış olduğu bir cinsel/kültürel ortama kayıtsız kalması mümkün değil. Hele Woody Allen (ve onun kendi kimliği üzerine inşa ettiği tiplere) gibi narsistik bir erkeğin, bu durumu kendisi için bir performans sorunu, bir başarı sorunu haline getirmemiş olması çok düşük bir ihtimal.

34. Ama bu durum da pek sorunsuz değil: Bu defa da ortaya "fazla gayret sarf etme" gibi başka bir dert çıkıyor:

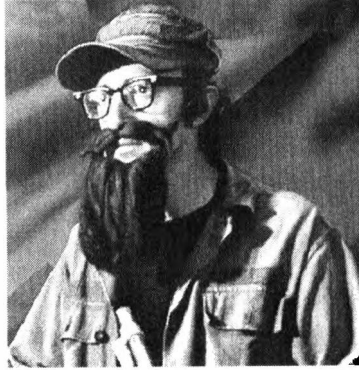
İyi geceler sevgilim; tatmin olmuşsundur inşallah
Yatak biraz dar gibi, ama kollarım açık bak
İşte sana bir adam, hâlâ yüzünü güldürmek için çalışan

Leonard Cohen, *I Tried to Leave You*

Bu da yakın bir dönemden, '70'lerden bir şarkı: Yanındaki kadının "yüzünü güldürmeye çalışan" entelektüel, "düşünceli" erkek sendromunun başka bir eleştirel ifadesi. Kinsey ve Masters&Johnson raporlarından kadınların (büyük) çoğunluğunun orgazm olamadığını öğrenip dehşete düşen erkeğin, panik halinde, bütün erkek cinsinin sorumluluğunu omuzlarında hissederek yanındaki kadını "orgazm etmeye" çalışması sendromu. Tabii ki bu yalnızca bir vicdan azabından ya da iyi niyetten kaynaklanmıyor: Kadınların çoğunluğu orgazm olamıyorsa bunun nedeni birlikte oldukları salak erkeklerdir. Ben ise farklıyım. Burada da iki sorun birden var: Hem kendimizi "diğer erkeklerden" farklı bir yerde konumlandırarak narsistik bir tatmin sağlıyoruz, hem de kadınların sorunlarının ancak erkek kaynaklı olabileceğini varsayıyoruz. Yani kadın orgazm olabiliyorsa bu erkeğin başarısı, olamıyorsa erkeğin başarısızlığı. Bu denklemde kadın yok, fark edebileceğimiz gibi.

35. Demek ki burada bir eksikten ziyade bir fazladan, bir gayret ve performans fazlasından bahsetmek mümkün. Ancak öyle bir "fazla" ki bu, eksiği daha da vurguluyor, altını çiziyor. Kadının bedeniyle ilişkisine müdahale eden, araya girip üstünü çizen bir fazla.
36. Ancak "eksik" Nancy'de; onun kabahati değil mutlaka, ama onda gene de. 1970'lerin ikinci kuşak feministlerinin özgürlük sloganı, "Ben kendi orgazmımdan sorumluyum" değil miydi? Sorumluluğunu üstlenmiyor Nancy, "bir şeylerin eksik" olduğuna inandığı için, bir şeyleri eksik bırakıyor. Ya da Fielding'in gayret ve performans fazlasını ödüsüz bırakarak ona bir şey söylemeye çalışıyor. Nedir bu söylemeye çalıştığı şey?
37. Şimdi bu "basit" açıklamanın, aslında biraz önce ertelediğimiz daha karmaşık açıklamaya bağlı olduğunu da görebiliriz artık. Nancy Fielding'e, "Sen 'o' değilsin," demeye çalışıyor aslında. Peki ama güzel kardeşim, eğer Fielding "o" değilse, neden tekrar tekrar deniyorsun, diye sorulabilir. ("Delilik aynı şeyi tekrar tekrar yapıp, her defasında başka bir sonuç çıkmasını beklemektir." –Albert Einstein) Bunun cevabı aslında belli: "O" kim ki zaten? Böyle biri var mı? Tarifi, tasviri yapılabilir mi? (Bu noktada sıkılanlar ya da sabırsızlananlar bir sonraki bölüme atlayabilirler; bu soruların cevaplarını orada arayacağız çünkü.)
38. "O" arayışı, eldeki bir eksiğe işaret edebileceği gibi, beklenen bir aşırıya, bir fazlalığa da işaret eder. Nitekim, *Muzlar* filminin ikinci bölümü, Fielding'in bu "fazla"yı bulmasının ve Nancy'yi neredeyse kandırmasının hikâyesi.
39. Nedir Fielding'in bulduğu, edindiği "fazla"? Kocaman bir sakal. Bunun ikili bir anlamı var: Birincisi, Fidel Castro çağrışımıyla Fielding'deki hayali bir değişime işaret ediyor: Yıl 1971. Castro hâlâ etkisini sürdüren 1968 kuşağı için bir kahrman olmaktan çıkmamış. Hem ideolojik anlamda Fielding'in "solcullaşmasını", devrimcileşmesini temsil ediyor Castro

sakalı, hem de konuşmaktan başka bir şey bilmeyen, sinik, mıymıntı bir entelektüel olmaktan çıkıp "harekete geçmesini", eyleyen bir bireye, bir faile dönüşmesini.

SAKAL HANGİ EKSiĞİ KAPATMANIN
METAFORU OLABİLİR?

40. Ama biz bunun kocaman bir yalan olduğunu da biliyoruz. Hem *Muzlar* filmi, hem de ona kaynaklık eden (gene Woody Allen'ın) "Viva Vargas" öyküsü, bize San Marcos adlı hayali ülkedeki devrimin aslında devrimden başka her şeye benzediğini, kazanılan zaferin tek nedeninin, diktatörün salaklığı ve korkaklığından başka bir şey olmadığını söylüyor. Ne "devrimcilerin" devrim sonrası için bir planları, programları var, ne de zaten devrimin gerçekten olabileceğini umuyorlar. Nitekim kaynak öykü "Viva Vargas"ta iktidar, teslim olmak için başkente gidildiğinde "kazayla" ele geçirilir.
41. Demek ki Fielding'deki değişim, aslında takma sakalı kadar sahte. Ama Nancy, az kalsın yutacaktı bu değişimi, eğer Fielding (tipik Yahudi aşırı-vicdanının, suçluluk duygusunun etkisinde kalarak) sakalını çıkarıp "itiraf" etmese. Ama hayır, Fielding değişiyor görünse bile, kendisi kalmakta da bir o kadar ısrarlı.

42. Öyleyse, Fielding'in sakalı ve "değişimi" ne kadar sahte ise, Nancy'nin solcu, devrimci, eylemci, kendine güvenen erkek beklentisi de o kadar sahte. Bir sakala kurban gidebiliyor o iri laflarla tasvir edilen beklenti. Yani kısacası, tam birbirlerine layık bir çiftle karşı karşıyayız.
43. Sakalın ikinci (metaforik) anlamına gelince: Her şeyi de ben mi söyleyeceğim, sakalın şeklinden de belli ki bu bir penis (daha doğrusu hem penis hem fallus) metaforu. Buradan da Nancy'nin "eksik" yakınmasının bir anlamıyla da Fielding'in küçük penisine yönelik olduğunu, abartılı büyüklükteki sakalın bunu temsil ettiğini düşünebiliriz.
44. E, ne oldu sakalı takınca, adamın penisi mi büyüdü? Hayır, ama fallusu (iktidar, güven, güç simgesi) büyüdü ve bu da Nancy'ye yetti de arttı bile. Nancy genellikle simgelere tavlatabilen biri. Ta ki sakalın sahte olduğu ortaya çıkana kadar.
45. "Biliyordum bir şeylerin eksik olduğunu!" Tabii ki biliyordu Nancy. Bilmez olur mu? Eksik ne sakalla, ne harekete geçmeyle, ne politik tavrını değiştirmekle, ne de kocaman bir penisle giderilebilecek gibi değil çünkü. Eksik hep orada. Hepimizde, yaşamımızın her ânında. O eksiğin ruhumuzda açmış olduğu gediği doldurmaya çalışarak yaşıyoruz. Bazen bundan bir başkasını sorumlu tutarak, bazen o gediği bir başkasında ki bir "fazla" ile kapatmaya çalışarak. Başaramıyoruz tabii ki, ama iyi de oluyor: Böylece başkalarıyla ilişki kurmayı beceriyoruz. Hiçbir eksiğimiz olmasaydı başkalarına ne ihtiyacımız olurdu ki? Yani kısacası, eksiklerimiz sayesinde toplumsal varlıklarız biz. Ama bu, eksiğin bize acı vermesini, huzursuz etmesini engellemeyecek.
46. Eksik doldurulamaz, kapatılamaz, kamufle bile edilemez. Marifet eksikle birlikte yaşamasını öğrenmekte.

Beyaz Atlı Şövalye

Diyorsun ki aradığın kişi
Daima güçlü olmalı, hiç zayıf olmamalı
Haklı da olsan haksız da olsan
Seni hep savunmalı, korumalı
Bütün kapıları açmalı sana
Ama o ben değilim canım
Hayır, hayır, o ben değilim
Aradığın ben değilim canım

Bob Dylan, *It Ain't Me Babe*

1. Hayatımızın önemli bir bölümü bizi (yalnızlıktan, sıkıntıdan, ailemizden, mutsuzluktan, yanlış, kötü giden bir ilişkiden) kurtaracak bir beyaz atlı şövalye beklemekle geçiyor. Onu bulduğumuzda ise bir süre dinleniyoruz, sonra bizi bu beyaz atlı şövalyeden kurtaracak başka bir beyaz atlı şövalye beklemeye başlıyoruz. Ne çok şövalyeye ihtiyaç var, değil mi?
2. "Beyaz Atlı Şövalye" Türkçemize özgü bir deyim değil, tahmin edilebileceği gibi. Ne de olsa bizim tarihimizde, geleneğimizde şövalye yok. Olsa olsa "beyaz atlı sipahi" filan olabilir (Yeniçeriler ata binmezlerdi genellikle). Ama onların da "kurtarıcı" olmaktan ziyade istilacı ya da yağmacı oldukları söylenebilir.
3. Bizde bu deyimden bir başka versiyonu daha var, ki son zamanlarda daha sık kullanılır oldu (hatta televizyon programı bile var): Beyaz Atlı Prens. Aynı sorun burada da vaki: Bizim kültürümüzde krallar ve prensler ne zaman oldu? Olsa olsa Padi-

şah ve veliahtı olabilir. Başka prensler olamaz, çünkü Fatih Sultan Mehmet'ten bu yana veliahtlar kardeşlerini boğduruyor hemen, taht üzerinde bir sahiplik kavgası çıkmasın diye. O yüzden prens dediğimiz veliahttır ancak, yani müstakbel Padişah.

4. Görüldüğü gibi pek mütevazı bir deyim değil "Beyaz Atlı Prens", hele bu coğrafyada. Beyaz Atlı Prens bekleyenler herhalde, "Ben ancak Padişaha layıkım, daha aşağısı kurtarmaz," demek istiyorlar. Ama Padişah tek, o yüzden daha çok beklerler; şansları yaver giderse de düşecekleri yer bir harem olur, yüzlerce kadından biri olurlar yani.
5. Eğer sorun böyle bir narsisizm değilse, söz konusu olan coğrafya farklı olmalı: Kralların ve prenslerin bininin bir paraya olduğu Batı ve Orta Avrupa coğrafyası kastediliyor herhalde; ama işin tuhaflığına bakın ki, deyim özbeöz Türkçe. *Prince on a White Horse* filan gibi yabancı bir deyimden çevrilmemiş.
6. Herhalde Cumhuriyet döneminde okur/okutulur olduğumuz Avrupa işi masallardan hareketle türetilmiş bu ifade. Uyuyan Güzel'i uyandıran, Pamuk Prenses'i kurtaran, Rapunzel'in saçlarından tırmanan, ya da kurbağa iken öpünce insana dönüşen Prens kastediliyor olmalı.
7. Tabii burada ıskalanan, 1960'lardan itibaren ikinci kuşak feministlerin bu masallara getirdikleri eleştiriler: Uyuyan Güzel uyanınca, Rapunzel kuleden kurtarılınca, Pamuk Prenses zalim üveyanneden yakayı sıyrınca, ya da kurbağa prens dönüşünce, yani *masal bittikten sonra* ne oluyor? Klasik son belli: "Ve sonra hep mutlu yaşadılar." Feministlerin sorgulaması da tam bu noktada başlıyordu: Nasıl bir mutluluk bu? Mutlu olan kim? Yoksa Prens yeni kurtarma operasyonlarına çıkacak da "kurtarılan" kız evinde (ya da şatosunda) onu mu bekleyecek? Kısacası Şövalyenin yerine "Prens'i geçirmek işi halletmediği gibi zorlaştırıyor da.

8. "Beyaz Atlı Şövalye" deyiminin İngilizcesi "*Knight in Shining Armour*", yani "Parlak Zırhlı Şövalye". Bizim askeri kültürümüzdeki atlılar hiçbir zaman yekpare metal zırh giymediler; olsa olsa örgü ya da zincir metal zırh giydiler, ki o da pek parlamaz. Terim o yüzden değiştirilmiş belli ki. Ama atın neden beyaz olduğu sorusuna cevap vermiyor bu açıklama. Neden "doru atlı" ya da "kır atlı" değil de "beyaz atlı"?
9. Bizim sipahilere "kurtarıcı olmaktan ziyade istilacı ya da yağmacı" dedik. Peki Batı Avrupa geleneğindeki şövalyelerin kurtarıcı olduğu da nereden çıkıyor? Batı Avrupa'nın Ortaçağ romanslarından. Nitekim on yedinci yüzyılın (belki de tüm zamanların) en büyük parodi/romanı *Don Quijote*, kurtarıcı olmaya gayret edip de bir türlü olamayan zavallı Don Kişot'un öyküsünü anlatır bize. Don Kişot'un miğferi mukavvadır, atı ise yaşlı bir beygirdir. Ortada kurtarılacak soylu kadınlar, yenilecek canavarlar, mertçe düello edilecek yiğit şövalyeler filan yoktur. Gündelik hayat bütün sıradanlığıyla, acımasızca akıp gider; Don Kişot ise bu gündelik hayatın içine büyü, idealize edilmiş bir çekirdek yerleştirmeye çalışır, fantazileriyle sıradanlığa müdahale etmeye çalışır, ama ne fayda: Başarabildiği tek şey, dönüp dolaşıp onursuz bir biçimde dayak yemektir. Cervantes *Don Quijote*'de kendisini önceleyen üç-dört yüzyıllık "şövalye yüceltme" geleneğiyle acımasızca dalgasını geçmektedir; bu arada da, hiç niyet etmeden de olsa yepyeni bir edebi türü (yani modern/modernist anlamda romanı) icat etmiş olur.
10. Şövalyeler gerçekten kurtarıcı mıydı? 13. ve 14. yüzyıllara dair birtakım kayıtlardan biliyoruz ki, bu şövalye denen ve mesleği savaşmak olan küçük soylular, Batı ve Orta Avrupa'nın kırlık bölgelerine dehşet saçmışlar onyıllar boyunca. Savaş olmadığı zaman işsiz güçsüz kalan, ellerinden hiçbir üretken iş gelmeyen bu grup, özellikle tecavüz faaliyetleriyle ünlü. O kadar ki, bir yöre piskoposunun, şövalyelerin soylu kadınlara tecavüz etmesini yasaklayan özel bir "genelgesi" bile var.

11. Ama öte yandan Türkçemize "şövalye aşkı" olarak geçen (aslı "*Courtly Love*"– Saraylı Aşk) bir terim de var ki, büyük ölçüde Platonik, cinsellikten tamamen arınmış bir aşk türünü anlatıyor. Şövalye, "Leydi"nin mendili için bile ölümlerden ölümlere atabiliyor kendini, eline fırsat geçse bile kadına elini sürmüyor, simgelerle yetiniyor, acı çekiyor.
12. Leydi ulaşılmazlığıyla var bu destansı öykülerde. Ulaşıldığı anda ise her şey altüst olacak, düzen temelinden sarsılacak. Örneğin, Kralı Arthur'un karısı Guinevere'e âşık olan Lancelot (ki Arthur destanındaki şövalyelerin en yiğidi olarak bilinir), aşkını kalbine gömdükçe, ya da Kraliçe'nin namusuna laf edenleri düelloya davet edip canlarına okudukça düzen pek güzel sürüyor da, Lancelot ile Guinevere şeytanın iğvasına uyup bir gececik sevişmeye kalktıklarında, Camelot, Yuvarlak Masa, Arthur'un binbir emekle kurduğu düzen (ki bu düzen İngiltere'nin ulusal birliğini temsil eder) sonun başlangıcına gelmiş oluyor, tam o andan sonra felaketlerin ardı arkası kesilmiyor bir türlü.

LANCELOT VE GUINEVERE VUSLATA ERERKEN,
ZİRHINDAN VAZGEÇMEYEN ARTHUR OLAYA TANIK OLUR.

13. Bu senaryoda Leydi'ye ulaşamaz bir arzu nesnesi olmaktan başka nasıl bir rol düşebilir? Leydinin kendisi ne arzuluyor? Onun ne arzuladığına aldırın var mı? Şövalyenin zırhını parlatarak atının üstünde dolaşması, kendisi için olmayacak maceralara atılması, onuruna laf edenleri hallaç pamuğu gibi atması ve arada bir de şairane, anlaşılmaz ama pek derin görünen sözler söylemesi yetecek mi ona?
14. Belki de bu noktada durup, gerçek (ya da en azından tarihsel kayıtların bize anlattığı) şövalye ile efsanede (yani romansların bize anlattığı) şövalye arasındaki farka bir bakmak lazım. Birincisi işsiz güçsüz, küçük bir soylu. Kendinden büyük bir soylunun yanaşması. Tek bildiği iş kılıç ve mızrak kullanmak, ata binmek. Muhtemelen epey cahil, kaba saba. İkincisi ise neredeyse doğuştan şair, dokunaklı bir geçmişi var mutlaka. Silahlarını zarafetle, dans eder gibi kullanıyor (içimizden biri o korkunç zırhı bir giymeye kalkışsa, bunun ne kadar imkânsız olduğunu anlardı; insan o zırhın içinde eşçeğe binmiş bir kaplumbağa kadar zarif olabilir ancak).
15. İşte bizim bekleyip durduğumuz şövalye, bu iki (biri tarihsel öteki fantastik) şövalye figürünün bir karışımı. Bir karışım, çünkü biz her ne kadar "beklediğimiz" beyaz atlı şövalyenin efsanelerdeki, romanslardaki şövalye olduğunu sanıyorsak da, bir yanımız o şövalyenin hiçbir gerçekliği olmadığını biliyor.
16. Peki ama nasıl olmuş da, ta Haçlı Seferlerinden on yedinci yüzyıla kadar Batı Avrupa içinde ve dışında önlerine çıkan haraca kesen, tecavüz eden, döven, öldüren, kültürsüz, kaba saba, tek bildiği şey silah kullanmak olan bir gürühtan, romantik, yumuşak başlı, Platonik, görgülü bir fantazi figürü yaratmayı başarmışız? Tersini yüzüne çevirmenin bu kadarı da biraz fazla değil mi?
17. Durumdaki bu açıklanamaz zıtlık, bize çözümün ipucunu da vermeli: O birinci (gerçek, tarihsel) şövalye figüründe, bütün

olumsuzluklarının yanında bize son derece çekici gelen (ama asla adını koymadığımız, telaffuz etmekten kaçındığımız) bir şey olmalı ki, diğer özelliklerinin üstünü örtmek için böyle bir fantazi yaratmaya gerek duymuşuz.

18. Bu çekici yanlardan birincisi, herhalde şövalyenin akla gelebilecek bütün fallus simgelerini üstünde ya da elinde taşıyor olması: Kılıcı, mızrağı, miğferindeki sorguç, bedenini yekpare bir fallik simgeye dönüştüren zırhı. Ama hemen bunun arkasından gelen ikinci özellik, şövalyenin tüm beden ayrıntılarının gizli olması: Zırhı, yüzü de dahil bedeninin her yerini gözlerden gizliyor. Dolayısıyla, şövalye, ayrıntısız yekpare bir bütün oluşturuyor, hiçbir kusuru yok (kusur ayrıntıdadır).

UTHER PENDRAGON IGRAIN'İ KOCASININ ZIRHIYLA KANDIRIYOR.

19. Ancak tam da bu nedenle, vuslat mümkün değil: Şövalye, sevgiliye kavuşamaz; kavuşsa soyunmak zorunda kalırdı ve sıradan birine dönüşürdü. Nitekim John Boorman'ın *Excalibur* filminde, Arthur'un babası Uther Pendragon, kocasının suretine girip de Igraine ile seviştiğinde, yanılsamanın bozulmaması için zırhını çıkarmaz. Bu yüzden bütün sevişme sahnesi boyunca bir metal gıcirtısıdır gider.

20. Demek ki, şövalyede arzulanan şey, onun görünmezliği. Ancak bu arzunun belirli bir tatmin ânı yok. Görünmezlik sürekli olduğu sürece tatmin sağlanıyormuş gibi oluyor. Ama zırhın içine gözucuyla atılan her bakış, parlak metalin altından görünen ten ipucu, arzuyu altüst etmeye yetiyor...
21. Calvino'nun *Varolmayan Şövalye* kısa romanında Şarlman döneminde yaşayan Agilulf adlı bir şövalyenin öyküsü anlatılır. Agilulf boş bir zırhtan ibarettir. Kralına olan bağlılığı yüzünden "yaşamaya" devam eder, ama zırhın içinde bir şey yoktur. Cesaretse cesaret, sadakatse sadakat, sabırsa sabır, ama "varlık" yok. Biz de beklediğimiz şövalyelerin Agilulf gibi olduklarını biliriz için için. Bütün iyi insani değerlere sahiptirler, güzeldirler/yakışıklıdırlar, iyidirler, hoşturlar, ama yokturlar.
22. Yani görünmezlik, aslında bir yokluğa tekabül ediyor: Biz beyaz atlı şövalyeleri ancak onlar varolmadığı sürece arzuluyor ve bekliyoruz. Karşımıza gerçek bir kişi olarak çıktıklarında sıradan, kusurlu, beceriksiz, sakil oluyorlar. Bir fantazi imgesi olarak işe olağanüstü, mükemmel, zarif, güzel. Böyle kalmaları için, olmamaları gerek. Italo Calvino'nun Agilulf'u bu yüzden "yok".
23. Peki bu yokluk neyi karşılıyor hayatımızda? Şövalyeyi "yok kılmak" için harcadığımız emeğe, döktüğümüz göz nuruna ve kullandığımız edebi tekniklere bakılacak olursa, olmasını *istemediğimiz* bir şeye denk düşüyor olmalı mutlaka.
24. "Beyaz atlı şövalye" ifadesi ile "şövalye aşkı" terimini yan yana koyduğumuzda, bu istenmeyen ne olduğunu görebiliriz belki: "Şövalye aşkı"nda eksik olan cinsellik değil miydi? "Gerçek" şövalyelerin önemli özelliklerinden biri, tarihte tecavüz fiilleriyle ünlü olmaları. Romantik şövalyelerde ise bu özellik tersine dönüyor ve cinsellik tamamen ortadan kalkıyor. Bizim o romantik şövalyeyi bekleyip durmamız, aslında bir "şövalye aşkı", cinselliği içermeyen bir aşk arzulamamızdan olabilir mi?

25. Pınl pınl zırhı içindeki görünmeyen şövalye, bize romantik şiirler düzecek; zırhını çıkardığı anda ise bir tecavüzcüye dönüşecek. Öyleyse o zırhın içi boş olmalı.
26. Tam bu noktada bir "toplumsal cinsiyet" parantezi açmanın zamanıdır: Beyaz atlı şövalyeleri bekleyenlerin kadın olduğunu varsayıyoruz hep. Nitekim şövalye aşkı denildiğinde de kastedilen, şövalyenin arzu nesnesi Leydi (kadın) ile, o nesneye asla ulaşmamak üzere bin türlü dolap çeviren erkek arasındaki hayali ilişki.
27. Oysa Leydinin kadın olması şart değil. Şövalye de ille erkek olacak diye bir kural yok. Tabii ki işin tarihsel ve edebi temelinde böyle bir önkabul var, ama iş metafor olmaktan çıkıp gerçek hayatlarımıza dair bir saptama olmaya başlayınca, roller değişebiliyor. Hayatını beyaz atlı prensesini bekleyerek geçiren müzmin bekârlar tanımadık mı? Ya da ilişkilerine bir kurtarıcı gibi giren, cinsellikten ziyade koruyucu, kapsayıcı, destek çıkıcı yanlarıyla öne çıkan kadınlar? Belki daha azlar sayıca, ama yokturlar diyemeyiz. Tarihteki en ünlü "zırhlı" figürlerden birisi ise bal gibi kadın: Jeanne d'Arc. Zaten zavalı Jeanne'ın kilise tarafından yakılmasının esas bahanelerinden birini de giydiği bu zırh oluşturuyor.
28. Rol paylaşımında toplumsal cinsiyet bir kere önemini kaybedince, Judith Butler'ın tabiriyle "heteroseksüel matriks"ten, yani karşımıza çıkan bütün cinsel konumları verili bir "kadın/erkek" ikiliğine göre "konuşlandırılan" anlayıştan da çıkmış oluyoruz. Kimbilir, belki de Lancelot'un esas büyük aşkı Arthur'un ta kendisiydi de, bu iyice olanaksız bir aşk (belki de tam, mutlak bir "şövalye aşkı") olduğu için, ona "ait" bir kadınla, Guinevere ile yetinmek zorunda kaldı.
29. Daha önceleri de örnekleri yok değildi bunun: Akhilleus, Briseis adlı esir kadının kime ait olduğu tartışması yüzünden Agamemnon'a kızıp çadırına çekilmişti (şövalyelikle ilgisi olmayan bir davranış, zaten o dönem Akhalarında şövalye ne

arasın). Ama savaşa geri dönüş nedeni (ki bunun sonu olacağını da biliyordu), Patroklos'un onun kılığını (yani zırhını) giyip savaşa giderek Hektor tarafından öldürülmesiydi. Akhil-leus-Patroklos aşkıdan daha büyük bir aşk hayal edilebilir mi? Bakmayın siz Patroklos'u el çabukluğuyla Akhilleus'un "kuzeni" yapıveren heteroseksist Amerikalıların çektiği *Troy* filmine!

30. Beyaz atlı "şövalye" rolünü kadınlar, "Leydi" rolünü de erkekler pekâlâ oynayabildiğine göre, bu tecavüzcülük meselesi bir metafordan başka bir şey olamazmış gibi görünüyor. Acaba bu "beyaz atlı şövalye" oyununu oynamaktan sıkılanlarımız, katıksız, süslenmemiş, yüceltilmemiş cinselliği tecavüzle karıştırıyor olabilirler mi?
31. Daha ileride de tartışacağımız gibi, "cinsel ilişki diye bir şey yoktur" aslında. Belki de bazılarımız bu yokluğu, imkânsızlığı seziyoruz, onunla yüzleşmeyi de istemediğimiz için vuslat ânını, yani cinsel ilişkiyi sonsuza dek ertelemeye çalışıyoruz. İçi boş bir zırhı cinsel nesnemiz haline getiriyoruz mesela. Sonuçta bizi mutlak olarak nesneleştirecek, bize *tecavüz edecek* (ki bu mutlak nesneleştirmeden başka nedir ki zaten?) bir *özne* yok o zırhın içinde. Zararsız.
32. "İçi boş bir zırhı cinsel nesnemiz haline getiriyoruz," dedik, ama bu pek de doğru değil. O boş zırhı cinsel olarak "arzuladığımız" filan yok aslında, bu bakımdan da nesneleştiriyor değiliz. O zırh, Beyaz Atlı Şövalye, bizi arzuladığını hayal ettiğimiz, ama bize asla ulaşamayacak biri. Bizi bir arzu nesnesi haline getiriyor, ama arzu nesnesi konumu aslında boş bir konum olduğu için de nesneleştirmiyor. Böylece yumurtayı kırmadan omlet yapmış oluyoruz (simyacının en büyük hayallerinden biri).
33. Böylece iki ihtiyacımız birden tatmin edilmiş oluyor: Hem arzuluyoruz, varlığımız onaylanıyor, ama hem de bunun karşılığında bir şey "vermek" zorunda kalmıyoruz.

34. Çünkü (muhtemelen kendimizden pay biçerek), bir kere "verince" artık arzulanmayacağımızı biliyoruz. Arzu, tatmin edilmiş olduğu yanılması uyanıncaya kadar sürer çünkü, o anda biter ve henüz "vermemiş olan" başka nesnelere yönelir. Biz ise bizi arzulayacak başka birini aramak zorunda kalırız. Zahmetli bir iş vesselam.
35. O yüzden "gösterip de vermemek" sanıldığı kadar habis bir tutum değil. Görüldüğünden çok daha masum, çok daha saf. Olmayacak bir şeyin peşinden koşmanın ifadesi yalnızca: Verince artık arzulanmayacağız; öyleyse "vermeyelim" ki arzu sonuza kadar sürsün.
36. Kuşkusuz bütün bu faaliyetler, "dostlar alışverişte görsün"den fazla bir şey değil. Çünkü bir şey kaybetmiyoruz, ama kazanmıyoruz da. Vermiyoruz, ama almıyoruz da. Yumurtayı kırmadan omlet yapıyoruz gerçi, ama o omletin yenilecek bir hali yok. Arzulamak ve bunun ilanihaye sürmesini sağlamak yeğâne amacımız olunca, bedenimiz ve bedenimizin haz ile ilişkisi gümbürtüye gidiyor, yok sayılıyor.
37. Üstelik bu stratejinin her zaman (hatta çoğu zaman) başarılı olduğunu da söyleyemeyiz: Şövalyenin (yani o makama tayin ettiğimiz gerçek kişinin) "Fazla naz âşık usandırır," deyip uzaklaşması ihtimali her zaman var. Ama o zaman da o kişi Beyaz Atlı Şövalye olmayacak. Olmayacaktan da öte, hiç olmamış olacak, "meğerse o da diğerleri gibiymiş" olacak.
38. Arzuluyoruz, arzulanmak istiyoruz. Bu ikisi de hakkımız bizim: Çünkü ancak bu ikisi birden gerçekleştiğinde *hem özne hem nesne* (yani kelimenin gerçek anlamıyla insan) olabileceğiz.
39. Ama bir yandan da arzuladığımıza ulaşmak, arzulandığımızda da ulaşılmak istemiyoruz. Çünkü iki ulaşma edimi de öznenin özneliğini, nesnenin nesneliğini kuşkulu hale getiriyor. Bize âşık olup da adımıza nameler düzen adam, evlilikten (vuslat-

tan) diyelim bir yıl sonra, televizyonun karşısında pijamasıyla oturup bizden hizmet beklemeye (ve hizmetten gayri hiçbir şey beklememeye) başladığında; ya da arzuladığımız kişiyi bir kez "elde ettikten" sonra, sevişme vakti her yaklaştığında "dayanılmaz baş ağrıları çekmeye" başladığımızda, ne özne kalıyor ortada, ne de nesne. İki durumda da "öteki" (arzulanan nesne olarak "öteki" ve bizi arzulayan özne olarak "öteki") hayaliydi çünkü; bir kez gerçek olduğunda, yani gerçek bir "öteki"de sabitlendiğinde, önemini, değerini kaybetti.

40. Çünkü arzu, somut bir hedefe yönelik somut bir duygu değil; *öyleymiş gibi* yapıyor yalnızca.
41. Biz de hayatımızı bu (aslında gayet aşikâr) oyunu kamufle etmeye çabalayarak geçiriyoruz. Oynamasak olmayacak, ama çok sahibiymiş gibi yaparsak da, bir noktada "olduğunu" kabul etmemiz gerekecek. Demek ki tam ortada durup hayatımızı sonsuz bir bekleyişe dönüştürmek, ne yârdan ne de serden geçmek en iyisi.
42. Ne yârdan ne de serden geçiyoruz, ama sonunda ne yer ne de yâr kalıyor. Tıpkı Ortaçağ romanslarının kaderine benziyor kaderimiz: Sonunda ya son derece gülünç bir hicve, ya da katıksız bir melodrama dönüşüyor. Melodram olduğunda bile, izleyenler gülmemek için kendilerini güç tutuyorlar.
43. Bizden başka aldanan oluyor mu bu oyuna peki? Hayır. Ama şükürler olsun ki herkes aynı kamuflej oyununu oynamakta olduğu için, gül gibi geçinip gidiyoruz.

Kıskanırım Seni Ben

Çıktığımda uyuyorlardı, umarım karşılaşırsınız yakında
Yakma ışıkları, görünüyor adresleri ayışığında
Kıskanmam merak etme, duysam bu gece seni mutlu ettiklerini
O türden âşıklar değildik biz, olsak da ne fark ederdi ki

Leonard Cohen, *Sisters of Mercy*

1. Hepimiz kıskanırız, her zaman. Eğer kıskanmasaydık, herhangi bir şeye sahip olduğumuzu nasıl anlardık? Kıskançlığın olmadığı bir dünya, herkesin her şeyden yoksun olduğu bir dünya olmaz mıydı? Ya da en azından kendini her şeyden yoksun sandığı? Hasetle kıskançlık arasındaki fark, belki de bir şeyden yoksun olmakla kendini o şeyden yoksun sanmak arasındaki farktır.
2. Ünlü şarkımızla başlayalım: "Saçın yüzüne değse, tenini kıskanırım." Burada kıskançlık üçgeni şöyle kurulmuş: Özne (ben)–Sevgilinin saçı–Sevgilinin teni. Baştaki öge "kıskanan", ortadaki öge "kendisinden kıskanılan", sondaki öge ise "kıskanılan". Daha lafa başlarken şöyle bir sorunla karşılaşıyoruz: Sevgili, denkleme iki ayrı nesne olarak giriyor, saç ve teni olarak. Bu iki nesne aynı kişinin, aynı varlığın parçaları olmalarına rağmen, iki ayrı varlık muamelesi görüyorlar. Demek ki kıskançlık, sevileni parçalayarak, (en azından) ikiye bölerek başlıyor işe.
3. Şarkının nakaratının iki ayrı versiyonu var: "Kıskanırım seni ben, kıskanırım kalbimden;" ya da, "Kıskanırım seni ben, kıs-

kanırım kendimden." İkisi de aynı kapıya çıkmakla birlikte, ikinci (ve muhtemelen orijinal olmayan ama daha popüler) versiyon sorunu daha açıkça ortaya koyuyor. Kıskanan özne: Ben; kıskanılan nesne: Sevgili; kendisinden kıskanılan nesne: Ben, kendim. Kıskançlık yalnızca kıskanılanı ikiye bölmekle yetinmiyor demek ki; kıskananı da parçalıyor, ikiye bölüyor.

4. Şarkının diğer iki dizesi: "Sakın takma göğsüne, gülünü kıskanırım / Seni saran kemerden belini kıskanırım." Görüldüğü gibi kıskançlık faciasından nesneler de paylarını alıyorlar. Bir gül, bir kemer, sevgilinin bedeniyle ilişki kuran herhangi bir nesne "kendisinden kıskanılan" mertebesine yükseltilebiliyor. Bu kez de nesneler bir yandan fetişleştiriliyor, bir yandan da insanlaştırılıyor. O gülün ve o kemerin kaderi ne olacak? Âşık bunları alıp toprağa mı gömecek? Parçalayacak mı? Yoksa erotik nesneler olarak bir tarafa mı saklayacak? Onlara baktığında neyi hatırlayacak? Aşkını mı? Sevgiliyi mi? Yoksa kıskançlığını mı? Bunların arasında bir fark yok mu gerçekten?
5. Ve son olarak: "Birine söz söylesen, dilini kıskanırım." Burada işler karışmaya başlıyor, çünkü gramer kuralları zorlanmaya başlamış artık: Dil birinden mi kıskanılıyor, yoksa sevgili dilinden mi kıskanılıyor anlaşılmaz hale gelmiş. Sevgili birine söz söylese, mantıken sözün söylendiği kişi kıskanılmalı, değil mi? Ama hayır. Sevgilinin dili kıskanılıyor, onun bedeninin bir parçası.
6. Görüldüğü gibi, öteki yok bu denklemde. Kıskançlık iki kişilik bir facia. Sevgili gene parçalanıyor, biri "kıskanılan" (kendisi), diğeri ise "kendisinden kıskanılan" (dili) olarak ikiye bölünüyor.
7. Adam Phillips "Çift üç kişiden oluşur," demişti. Kıskançlık fiili, gerçek üçüncüleri dışarıda bırakıyor, iki kişilik yapının içine kimseyi almıyor, üçüncüyü taraflardan birini parçalayarak yaratıyor.

8. Çiftin üç kişiden oluşması, iki kişinin "çift"liklerini karşısında sınavabilecekleri bir üçüncü göze, üçüncü figüre ihtiyaç duymalarındandır. Ancak kıskançlık bunu bile imkânsız hale getirdiğinde, çiftin bu imtihana henüz hazır olmadığını, en azından "o konuyu çalışmadıklarını" anlarız.
9. Peki insanın aklını başından alan, çileden çıkaran, mecnun, meczup, hatta katil eden bu kıskançlık nasıl bir şey? Nereden çıkıyor? Devası var mı?
10. Bir adım daha atalım: Kıskançlık denkleminde en önemsiz figür, aslında olmasa da olacak olan, yalnızca bahane olarak bulunan kişi, ortadakidir, kıskanılan kişidir. Bu konudaki en ünlü popüler şiirlerimizden birinin, Faruk Nafiz Çamlıbel'in "İntizar" şiirinin, "Sakin bir söz söyleme, yüzüme bakma sakın" diye başlaması boşuna değil: Kıskanılan kişi sussa, hiçbir şey yapmasa da olur. Çünkü o yoktur aslında, bir bahane-den, bir dolayımından ibarettir.
11. Başta kıskançlığın iki kişilik bir facia olduğunu söylemiştik. Kıskanan ile kıskanılan arasında cereyan eden, "kendisinden kıskanılan" kişinin devreden çıktığı bir facia. Ama şimdi bir de bakıyoruz ki, kıskanılan da aslında yok, en azından bir *kişi* olarak. Bakışı ya da sesi olan biri değil kıskanılan, bunlar olmasa da olur, hatta olmasa daha iyi olur. O sahip olunan bir nesne yalnızca, öyle kalmaya da mahkûm.
12. O zaman kıskançlık en temelinde tek kişilik bir faciadır diyebilir miyiz? Kıskanılacak bir sevgili ya da kendisinden kıskanılacak bir öteki, o tek kişilik, yapayalnız faciayı yaşayabilmemiz için birer bahaneden ibaret.
13. Çünkü genellikle, sevmeyi becerecek kadar kendi benliğimizden feragat etmeyi bilmiyor, arzulamayı becerecek kadar da bilinmeyene ve tehlikeli olana yelken açmaya cesaret edemiyoruz. Sevemediğimiz ve arzulayamadığımız zaman da geriye yalnızca kıskanmak kalıyor.

14. Öyleyse kıskanmanın sevginin/aşkın ya da arzusun/tutkunun bir yan ürünü olduğu efsanesini bir yana bırakabiliriz.
15. Aslında belki de şu soruya cevap vererek işe başlamak en doğrusu olacak: Kıskandığımızda ne hissederiz? Kıskançlık, evet, ama nasıl bir duygu bu, neye benziyor?
16. Kıskanma bir yanıyla şiddetli bir üzüntü taşır içinde; üzüntüden de ziyade derin bir yeis. Ama bu yeis hüzne ya da hayal kırıklığı sonucu duyulan bir kedere benzemez. Hüzünde de kederde de tefekkür vardır; kaybedilenin ardından duyulan arayış ve bulamayış, hayal edilen ve olmayan şeyin yerinde bıraktığı boşluk, beklenti ve kayıp, kabulleniş ve isyan. Bu ikisi de karmaşık duygulardır, bilinçli ve bilinçsiz yanlar karışmış, birbirine geçmiştir.
17. Oysa kıskançlığın yeisinde bilinçli bir yan bulunmaz. Tabii ki tutulmayan bir söz, bir aldatma, bozulan bir sözleşme varsa eğer ortada, kıskançlığa isyan, adalet duygusu, etik kaygılar da karışır. Ama bir düşünelim: Şevgilimiz, eşimiz bizi aldatığında duyduğumuz kıskançlıkla, aramızda hiçbir sözleşme olmayan, hatta belki de bizi tanımayan, farkımıza bile varmayan biri için duyduğumuz kıskançlık temelde farklı mıdır? Eşimizin eski (yani bizimle sözleşme yapmadan önceki) eşleri için duyduğumuz kıskançlık, ya da eşimizin bizden ayrıldıktan (yani sözleşmeyi feshettikten) sonra olabilecek eşleri için duyduğumuz kıskançlık temelde farklı mıdır? Bu durumların hiçbirinde sözleşme bozma, etik bir kuralı ihlal etme, aldatma filan yoktur; oysa duyduğumuz acı değişmez.
18. Aynı biçimde, aramızda cinsel ilişki filan olmayan yakın bir dostumuz da ansızın bize mesafeli davranmaya başlayıp kendine yeni bir "kanka" bulsa, duyacağımız acının belki (o da belki) dozu farklı, ama niteliği aynı olacaktır. Bu durum dostluğun aynı ya da farklı cinsten kişiler arasında olmasıyla değişmez: Kuşkusuz "hınzır" bir psikanalist yaklaşım, burada gizli, baskı altına alınmış bir eşcinsellik keşfetmeye çalışabili-

lır, hatta bazı durumlarda haklı bile olabilir, ancak bu tartışmamızın temel yapısını değiştirmez: Kuşkusuz cinselliğin, yani ortaya çıktığında en çıplak, en korumasız olduğumuz duygumuzun varlığı, acının şiddetini artırır, ancak bu acının kendisi, cinselliğin bildiğimiz biçimini öğrenip yaşamaya başladığımız zamanın çok öncesine aittir.

19. Kıskançlık acısı, üzüntüsü, aslında ahlaki ya da akılcı, zihinsel kaygıların dışında, öncesinde bir yerde yatar. Canı yanan, ama derdinin ne olduğunu anlatacak bir dile sahip olmayan bir bebeğin acısına benzer daha ziyade.
20. Kıskançlığın içindeki bir diğer duygu da öfkedir. Ama gene farklı bir öfke: Adaletsizliğe duyulan etik bir öfke değil, elinden oyuncağı alınan çocuğun mülkiyetçi öfkesi bile değil. Tersine, hiçbir zaman sahip olmamış olduğumuz bir şeyin, orada olmadığını fark etmekten doğan çaresiz, ilkel bir öfke.
21. Yani yine bebekçe bir öfke: Meme ağzından ona sormadan çekilip alınan, ya da, daha beteri, uykusundan uyanıp annesinin yanında olmadığını fark eden bir bebeğin çaresiz, ama sınıır tanımayan öfkesi. Bu öfke, oyuncağı elinden alınan çocuğun mülkiyetçi öfkesinden farklı, çünkü bebek memeye ya da anneye *sahip olduğunu* sanmaz, bunları kendisinin bir parçası sanır. O yüzden de kendisinden koparılnca, bunların hiçbir zaman zaten kendisinde, kendisine ait olmadıklarını fark eder, yalnız olduğunu bir kere daha anlayarak öfkelenir. Bebek kendisinin ayrı bir "ben" olduğunu kabullenememiştir henüz.
22. Demek ki kıskanmak, aslında bebekliğimize, konuşamadığımız, derdimizi anlatamadığımız, anlatmak ne kelime, anlayamadığımız zamanlara geri dönmek aslında. O zamanın adlandırılmayan, anlamlandırılmayan duygularına geri çekilmek. Kuşkusuz bu geri çekilme tam bir yenilgidir: Çünkü geri dönmeye çalıştığımız o sınırsız içirilme, çevremizle kayıtsız şartsız bir olma yanılısaması, artık yanılısama olarak bile yaşanamayacaktır. O yüzden geriye kalan tek şey, bebeğin

tam da bu duygunun bir yanılsamadan ibaret olduğunu hissettiği (örneğin uyanıp da annesini yanında bulamadığı) anlarda ki öfkesidir. Bu nedenle kıskançlık çoğu kez şiddete yöneltir insanı. Çünkü kıskançlık durumunda dil ile çözülebilecek bir şey yoktur, duygu, dil öncesine ait bir duygudur.

23. Kıskançlık bir'den iki'ye geçişin derin ve anlamlandırılması mümkün olmayan acısının, iki'den üç'e geçişin aslında anlaşılabilir ama gene de sancılı sürecine aktarılmasıdır.
24. Hepimiz doğduğumuz andan bir "ben" in ilk çekirdeğinin olduğu âna kadar bir'den iki'ye geçiş sürecini yaşarız. Annemizle birdik, ama şimdi ayrılıyor. Doğduğumuz anda bunu tam olarak anlayamadık (zaten "anlam" yoktu o sırada), ama yavaş yavaş, annemizden bağımsız benliğimizi görüp tanıdıkça, o kocaman BEN parçalanıp "ben ve anne" oluyor. Bu hayatımızın en acılı süreci aslında; yalnızlıkla tanışma, dev ve anlamsız bir dünya karşısında minicik ve güçsüz olduğumuzu fark etme süreci.
25. Ama gene de bir teselli var: Anne. Her ne kadar artık bir değilsek de, anne hep yanımızda. Yoksa öyle değil mi? Hangi anne çocuğunu yirmi dört saat boyunca yalnız bırakmayabilir? Bu kadının işleri var evde, belki başka çocukları var, arkadaşları var, dinlenmesi gerek, belki ev dışında da çalışıyor; hepsinden önemlisi bir kocası var (en azından ailelerin büyük çoğunluğunda var böyle biri).
26. Yani kısacası, tam anneye teselli bulup bir iken iki olmanın acısına katlanmaya başlayacakken, bir de üçüncü unsurlar çıkıyor ortaya. Bunların çoğu soyut (iş, meşgale, televizyon, arkadaşlar, vs.), ama diğer çocuklar ve koca (yani bizim açımızdan kardeşler ve baba) gayet somut bir biçimde hep oradalar.
27. Aslında çoğumuzun hayatının geri kalanı, bir "ben" olduğumuzu fark ettiğimiz an ile, anne ile kurduğumuz ikili ilişkinin biricik ve mutlak olmadığını fark ettiğimiz an arasında kalan

o kısacık zaman dilimini yeniden yakalamaya, yeniden yaratmaya çalışarak geçecek.

28. Yakın arkadaşlar, biraderler, bacılar, "can dostlar", "ruh ikizleri", "kankalar", sevgililer, karıkocalar, "arkadaş gibi baba-oğul", "arkadaş gibi anne-kız", "Erkek Fatma ile babası", "anasının kuzusu ile annesi": Bunların hepsi o kısacık dönemdeki anne-bebek ilişkisinin soluk suretleri, taklitleri.
29. Hep ikili ilişkiler kurmaya çalışacağız hayatımız boyunca. Bu ikili ilişkilerin dışarıya karşı kapalı olmaları gerek. İlişkiyi anlamlı, biricik ve mutlak kılmak için, saklanacak bir sır, başkalarının anlayamayacağı bir vücut dili, şifreler, gizli-kapaklı konuşmalar, bize özgü bir ortak dil, başkalarının paylaşmadığı, bilseler bile önemini anlayamayacakları ortak anılar olmalı. Tüm bunlar üçüncü kişilere açıldığında birden değersizleşir, anlamı kalmaz. Zaten bir anlamları da yoktur pek; o ikili yapıyı kurup yaşatmaktan başka.
30. Ancak bu tekrar tekrar kurmaya çalışacağımız ikili yapı, hep o ilk modelin, arketipin, orijinal biçimin kaderine uğrama tehlikesiyle yüz yüze. Nedir o kader? Bir üçüncünün gelip, ikili yapıyı darmadağın etmesi.
31. Kendi bedenimizin ve benliğimizin farkına varana kadar dünyayla, evrenle, annemizle birdik. Bir dışarısı yoktu. Her şey içerideydi. Sonra annemizden ayrı bir varlık olduğumuzu fark ettik. O zaman da anne (ki bizim için hâlâ dünyayı ve evreni temsil ediyordu) ile dışarı kapalı bir ikili ortaklık kurduk. Bu yeni durum daha dengesizdi belki, ama biz sonsuza kadar bu durumda mutlu mesut yaşayabilirdik. Ta ki anne bize ihanet edene, bir başkasıyla aynı ikili ortaklığı kurana, ya da zaten böyle bir ortaklığı kurmuş olduğunu bildirene kadar.
32. Annenin diğer kardeşlerle kurduğu ikili ortaklık(lar) korkunçtur, ama çoğu kez bizi tümüyle dışarıda bırakmadıkları için bunlara tahammül edilebilir. Hatta zaman içinde, paylaşmayı,

kardeşliği, dayanışmayı öğrenmemizde de önemli bir rol oynayabilir bu ortaklıklar. Kuşkusuz burada çocukları arasında gözle görülür, hiyerarşik tercihler yapan, bazı çocuklarını kelimenin tam anlamıyla dışlayan, gerçekten "korkunç" annelerden söz etmiyorum.

33. Ancak annenin kocasıyla (babayla) ilişkisi bizi mutlaka dışlamak zorundadır. Birincisi, iki yetişkin arasındaki ilişki dili ve anıları açısından ister istemez bizi dışarıda bırakacağı, bizim henüz dahil olmadığımız bir dünyaya ait olduğu için; ikincisi, bu ilişkide bizi içeremeyecek bir veçhe, yani cinsellik diye bir şey bulunduğu için. Bu ilişki (aslında bizim varoluş nedenimiz olan ilişkiden söz ediyoruz), annenin bize açıkça ihanet etmesidir. Verdiği sözü (hangi sözü? Bize hiçbir söz vermemişti ki kadıncağız!) tutmaması, bizi bir başkasıyla (bir başkası kocası aslında, ama bizim bebek aklımız bu meşruiyeti kabullenemez ki) aldatmasıdır.
34. Evrenle, dünyayla, anneye bir olmadığını fark ettiğimiz anda duyduğumuz, sonra da anneye ikili, kapalı bir ilişki içinde kısmen yatıştırdığımız acı, bu "ihanetle" birlikte yenisinden ortaya çıkar. Bu ikinci ortaya çıkışı da (neyse ki) tümüyle unutacağız ileride. Çünkü ileride, neyin doğru, neyin yanlış, neyin meşru, neyin gayri meşru, neyin haklı, neyin haksız, ve en önemlisi, kimin iktidarda, kimin ona tâbi olduğunu öğretecekler bize. O zaman bizim o anda duymuş olduğumuz isyan yanlış, gayri meşru ve haksız olacak, üstelik bir de iktidardaki kişiye (yetişkin erkeğe) yöneltilmiş olduğu için ileritutar tek yanı bile kalmayacak. En doğrusu, o acıyı, o isyanı, o ihanete uğramışlık hissini unutmak.
35. Ama ne yazık ki "unut gitsin" ile çözülmüyor hiçbir şey. Aynı his ilk fırsatta, kurduğumuz ilk ikili ilişkinin bir üçüncü tarafından (gerçekten ya da tümüyle hayal eseri bir biçimde) tehdit edilmesiyle, geri gelecek. O zaman adına kıskançlık diyeceğiz bu hissini.

36. Kıskançlık çok basit bir his aslında. Olabilecek en ilkel hislerden biri. Gerçek ya da hayali bir ilişki yoluyla, sözleşmeye ya da fantaziyle bağlandığımız biri, bize en ilkel *bir* olma halimizin bir yanılsamasını sunuyor. Bu "bir"liği tehdit eden her şey karşısında da olabilecek en ilkel, en temel acıyı duyuyoruz, olabilecek en ilkel, en vahşi öfkeyle doluyoruz.
37. Tam da bu nedenle, kıskançlık hiçbir zaman tam olarak anlaşılamaz, gerekçelendirilemez, akıl yoluyla kavranamaz. Adam karısının evlilik dışı bir macerası karşısında duyduğu hissin aynısını, mahallede uzaktan âşık olduğu kız bir başkasıyla flört ettiğinde de yaşamıştı. Kadın kocasının eski karısını, arasında hiçbir ilişki olmayan çalışma arkadaşı kadını kıskandığı şiddetle kıskanıyor. Koca geçici bir "maccera" yaşasa his gene değişmeyecek.
38. Sorun bizimle birlikte dışarıya kapalı bir bütün, dışlayıcı bir "birlik" oluşturduğunu düşündüğümüz kişinin, bir başkasıyla *bize* kapalı bir bütün, *bizi* dışlayıcı bir birlik oluşturması, oluşturacağından korkulması, oluşturduğunun vehmedilmesi. Yani o kişinin *annemiz* olması. O zaman hemen bebekliğe dönecek, anneye babanın bizi dışlayan ilişkisi (ki bu ilişkinin yalnızca cinsel olması da gerekmiyor), annenin ihaneti hatırlanacak. Yani hatırlanmayacak aslında – hatırlansa sorun çözüldü. Hatırlanan yalnızca annenin bizi çoktan bıraktığı korkusu, bu çaresiz, yıkıcı korkunun yol açtığı acı, yeis ve öfke.
39. Ama bir yandan da bebekliğe, yani fantaziyle gerçekliğin, yaşıntıyla hayalin, deneyimle korkunun birbirinden ayırt edilemediği bir döneme geri dönüş yapıldığı için, kıskançlığın korkudan, vehimden ya da gerçek bir olaydan kaynaklanması, duygunun kendisi açısından en küçük bir fark bile yaratmaz. O yüzden kıskançlık cinayetlerinin çoğu, gerçek bir aldatma vakasından değil, şüpheden ve kuruntudan kaynaklanır. Eski karısını daha yeni bir erkekle ilişkiye girmeye fırsat bile tanımadan öldüren "kahraman" erkeklerin sayısını bir düşünün.

40. Kıskançlığın temelinde yatan olay, anneyle çocuğun nihai ayrılmasına giden yolun ilk adımıdır. İki kişilik özel bir dünyadan, üç (ve daha çok) kişilik dünyaya, cemaate ve topluma giden sürecin başlangıcıdır. O yüzden de kaçınılmazdır.

ANNE-NORMAN'IN BANYO PERDESİNİN
ARKASINDAN GÖRÜNÜŞÜ.

41. Hitchcock'un *Psycho* (Sapık) filminde annesinden ayrılmayı bir türlü beceremeyen Norman Bates'in dramı anlatılır. Bates küçük motellerinde, annesiyle ikili bir ilişki içinde, otuzlu yaşlarına kadar yaşamıştır. Baba yoktur, o kadar ki, adı bile yoktur neredeyse. Bu iki kişilik dünya üçüncü kişilere yasaklanmıştır. O yüzden Bates'in ne bir dostu, ne de bir sevgilisi olmuştur hayatında. Ama bir gün, anne beklenen ihanetini gerçekleştirip, kendisine bir erkek bulmaya kalkışınca, Norman yapabileceği tek şeyi yaparak annesini öldürür. Ama ondan ayrılamayacağı için de kadıncağzın cesedini bir av hayvanı gibi doldurup odasındaki sallanan koltuğa yerleştirir. Artık Norman iki kişilik bir hayat yaşamak zorundadır; hem cinayetini gizlemek için, hem de artık tek kişilik bir varoluşa geri dönemeyeceği için. Motelin resepsiyonunda sakın, boy-

nu bükük, içe dönük Norman olarak karşıladığı kadınları, anne olarak, oğlunun hayatına kadın girmesin diye öldürecektir.

42. Bir psikoz vakası bu kuşkusuz. Ama psikozun temel tanımlarından biri de budur zaten: Anne ile ayrılmayı/ayrışmayı, bağımsız, sınırları olan, başı sonu belli bir benlik oluşturmayı becerememek.
43. Bu anlamda bir psikotik olmaya razı olsak, kıskançlık diye bir sorunumuz kalmazdı. Ne kıskanılacak, ne de kendisinden kıskanılacak bir öteki olurdu bu durumda. Ama "ben" de olmazdı.
44. Demek ki kıskançlık, psikozdan kurtulmak için ödediğimiz bedellerden biri. O yüzden kendisi de büyük ölçüde psikozla benziyor. Daha sınırlı, daha kontrollü, hayatın belirli, dar bir alanına sıkıştırılmış bir psikoz belki. Ama içinde taşıdığı ilksel acı ve öfkeye, dil-öncesi bir bebensiliğe dönüş eğilimine, geçici süreler için de olsa akıl, mantık ve etik kurallarını yok saymasına bakıldığında bal gibi de psikotik bir araz.
45. Ama ne yapalım ki, hayatımızın tümünü kaybetmemek için birazını rehine veriyoruz bu yolla.
46. Hepimiz kıskanıyoruz, her zaman. Çünkü bizi dışlayan her ilişkiden korkuyoruz, nefret ediyoruz bu ilişkilerden. Her ilişkimizin de şöyle ya da böyle dışlayıcı olmasını istiyoruz. Girdiğimiz her ilişkide, kadın da olsak, erkek de olsak, annemizi babamızdan kıskanıyoruz.
47. Belki de bir çözüm yolu, bu anne-baba-çocuk üçgenini (genetik, sosyal ya da seçilmiş) kardeşleri de ekleyerek kalabalıklaştırmaktır. Kardeşlerimizi de kıskanırız kuşkusuz, onlar da bizi kıskanır. Kavga ederiz, onların elinde bizde olmayan bir şey görsek hasetten çatlarız. Gammazlarız, onları kötöleyip annemizin ya da babamızın takdirini kazanmaya çalışırız. Kısacası, yetişkin olduğumuzda yapacağımız bütün kötülükleri önce kardeşlerimize yaparız.

48. Ancak onlarla annemizle ya da babamızla yapamayacağımız çok önemli bir şey yapabiliriz: Dayanışma, işbirliği, suç ortaklığı. Anne ve babayla bunları yapmak, olsa olsa boyun eğme, tâbi olma, itaat etmedir. Kardeşlerimiz ise (yaş farkının çok büyük olduğu bazı özel durumlar dışında) bizim eşitlerimizdir. İşte bu yüzden onlarla kurduğumuz ilişkiler anne ve babamızla kurduğumuz ilişkinin silik birer sureti olmak zorunda değil. Eğer (genetik, sosyal ya da seçilmiş) kardeşlerimizle anne-baba-çocuk kısır üçgeninin en azından sınırlarını zorlayan anlamlı ilişkiler kurmayı başarabilirsek, belki o zaman daha az kıskançlığın, daha fazla paylaşma ve dayanışmanın olduğu bir hayatı hayal etmeye başlayabiliriz.

Arzunun O Karanlık Nesnesi

Ah! Beyhude ki ne beyhude! Hangimiz mutluyuz bu dünyada? Hangimiz arzusuna kavuşmuş? Veya kavuşsa bile tatmin olmuş? –Haydi çocuklar, gelin kuklaları kutuya koyup kaldıralım, çünkü oyunumuz oynandı ve bitti.

W. M. Thackeray, *Gurur Dünyası*

1. Bazılarımız, çoğumuz, zaman zaman hepimiz, bize en kötü gelecek şeyi arzulamakta inanılmaz bir ısrar gösteririz. Sanki kendimize kötülük etmekten bir fayda umuyormuşuz gibi. Bunda bir hakikat payı olabilir mi dersiniz? Acaba kendimize kötülük etmekten elde edebileceğimiz bir fayda var mıdır gerçekten? Olmasaydı bu ısrarımızı başka neyle açıklayabilirdik? Aptallıkla mı? Bazılarımıza (çoğumuza, zaman zaman hepimize) aptallığı kabul etmek, kimi tehlikeli soruları sormaktan daha kolay geliyor her nedense.
2. Alfred Hitchcock'un *Suspicion* (Şüphe) filminde, kendisine deli gibi âşık, efendi, düzgün, iş-güç sahibi çocukluk arkadaşı Reggie'dense, kumarbaz, yalancı, üçkâğıtçı Johnnie'yi (Cary Grant) tercih eden Lina'nın (Joan Fontaine) hikâyesi anlatılır. Bu tercih sonucu kadıncağızın hayatı "şüphe" içinde geçer. Evlendiği adam onu seviyor mudur gerçekten? Ne zaman yalan söylüyordur? Bir katil midir aslında? Yoksa mirasına konmak için onu öldürmeyi mi planlıyordur? Düzgün ve huzurlu sıradanlıkla karanlık cazibe arasındaki seçimde, arzusunun peşinden giden kadın bir daha huzur bulamayacaktır.

KARISINA SÜT GETİREN CARY GRANT'TEN
"ŞÜPHE"LENMEK MÜMKÜN MÜ?

3. Ama erkekler de fazla sevinmemeli: Gene Hitchcock'un *Vertigo* (Yükseklik Korkusu) filminde, bu kez bir erkek, Scottie (James Stewart), düzgün, kendisini seven, onun için her fedakârlığa hazır, huzur vadeden Midge (Barbara Bel Geddes) yerine, esrarengiz, yalancı, kaypak ve kötü bir işe bulaştığı her halinden belli olan Madeleine'in (Kim Novak) peşine takılır. Bu örnekte de, arzuya yenik düşen huzur, artık bir daha bulunmamak üzere uzaklaşır gider.

AYNI JAMES STEWART BİRİ ARZU NESNESİ OLAN
DİĞERİ İSE OLMAYAN İKİ KADININ YANINDA.

4. Şimdi biliyorum, erkek-kadın demeden bu filmlerin kahramanlarına hak vereceksiniz. Kim Novak dururken Barbara Bel Geddes'e yüz verilir mi? (Barbara Bel Geddes yaşlılığında *Dallas*'taki Bayan Ellie'yi oynadı; hoş, temiz yüzlü, herhangi birimizin teyzesi ya da büyükannesi olabilecek bir kadındı. Üstelik gençken de pek farklı değildi.) Cary Grant ister yalancı, isterse de kumarbaz olsun, ne fark eder. Adamdaki cazibe başka kimde var?
5. Buradaki sorun, tercihin başımıza bela getirecek seçenekten yana olmasında olduğu kadar, cazibenin ve huzurun daima zıt uçlarda olduğuna duyduğumuz o değişmez inançta. Cary Grant yakışıklı, çekici. Canlandığı karakter ise baş belasının biri. Peki başka türlü olamaz mıydı? Mesela Cary Grant o düzgün, huzur vadeden gençlik arkadaşını oynasaydı aynı derecede çekici gelecek miydi bize? Gelmeyecekti herhalde. Galiba bize çekici gelen şey, yakışıklılıktan ya da güzellikten ziyade, vadedilen bela.
6. Arzunun nesnesi her iki örnekte de "karanlık" gibi görünüyor. Ama burada bir çeviri sorunumuz var galiba. Luis Buñuel'in ünlü filminin adı *Cet obscur objet du désir* (Arzunun O Karanlık Nesnesi): Burada kilit kelime sanıyorum "*obscur*". *Obscur* "karanlık" anlamına geldiği gibi, "belirsiz", "bulanık", "anlaşılması güç" gibi karşılıkları da var.
7. Nitekim Buñuel'in filminde arzusun nesnesi gerçekten de *belirsiz*. Aynı rolü (Conchita) iki ayrı kadına (Carole Bouquet ve Ángela Molina) oynatmış üstad. Üstelik bu kadınlar birbirlerine hiç benzemedikleri için, film boyunca sürekli kafanız karışıyor. Bir sahnede birini, hemen ardındaki sahnede öbürünü görüyorsunuz ve bu iki kadının aynı kişi olduğuna inanmanız bekleniyor.

FERNANDO REY "CONCHITA" LARLA.

8. Derken, "durumdan vazife çıkarak", kadınlardan birinin şehvetli bir Latin güzeli, diğerinin ise soğuk, mesafeli bir Anglosakson güzeli (aslında Fransız) olmasında anlam aramaya başlıyorsunuz. Film bir "gösterip de vermeme" öyküsü olduğu için, acaba Latin güzel "gösterme", Anglosakson güzel ise "vermeme" kısımlarına mı denk düşüyor diye kestirme bir açıklama yapacakken tam, Buñuel devreye giriyor ve bu durumun oyuncunun filmi yarıda bırakmasından doğan bir kaza, tam bir tesadüf olduğunu söylüyor. Yani belirsizlik gerçek bir belirsizlik; raslantı, kör talih; içine bir anlam yerleştirme çabanıza direniyor; direnmek ne kelime, daha baştan reddediyor.
9. Kuşkusuz Buñuel'in "Vallahi tesadüften ibaret" açıklaması da öyle kayıtsız şartsız kabullenilecek bir açıklama değil. Aynı rolü iki ayrı ve benzemez kişiye oynatmak, öyle kolay kolay seçilecek bir yol sayılmaz. Nitekim sinema tarihinde benzeri de pek görülmemiş. Demek ki Buñuel bu duruma çok özel bir anlam yüklemese de, kasıtlı olarak, önceden seçerek yapmasa da, o kahreden, zavallı Mathieu'yü (Fernando Rey) yıkıma götüren arzusun nesnesinin "şu" ya da "bu" Conchita olmasının önemli olmadığını söylüyor bize en azından. Zaten Buñuel'i biraz tanıyanlar, en azından *Belle de jour'u* (Gündüz Güzeli) görmüş olanlar, arzu nesnesinin onun filmlerinde gerçekten bir *nesne* olduğunu da bilecekleri için, *Cet obscur*

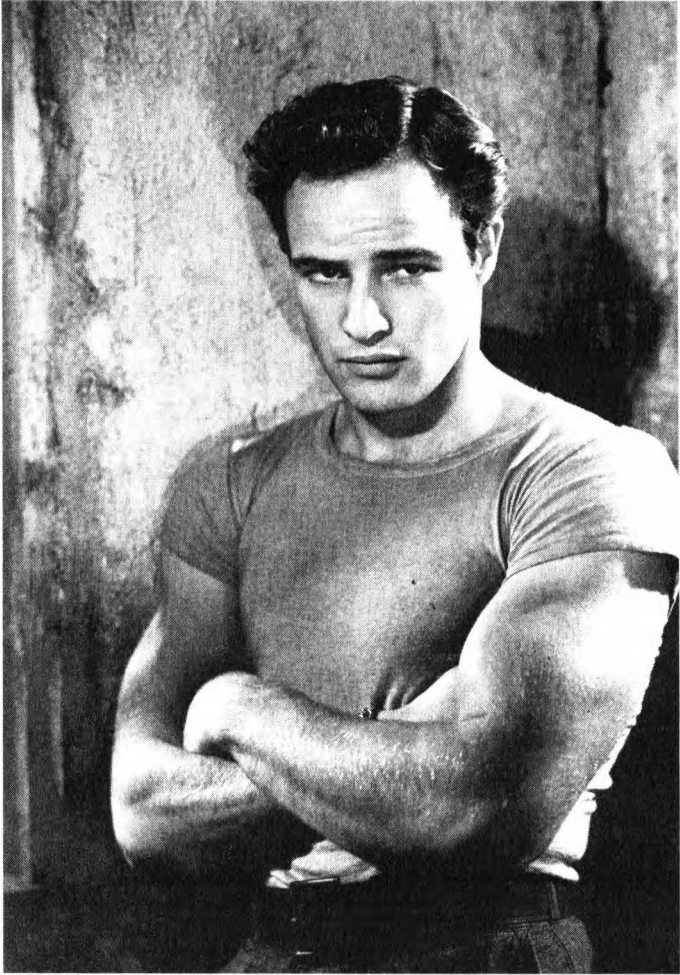

İKİ "CONCHITA" (CAROLE BOUQUET VE
ÁNGELA MOLINA) YAN YANA.

objet du désir'deki arzu nesnesinin film boyunca amaçsız bir biçimde sağa sola taşınan o çuval olduğunu da fark edeceklerdir hemen.

10. Arzunun o karanlık/belirsiz nesnesi bir kadın değildir, bir erkek de değildir; kaba saba, biçimsiz bir çuvaldır sadece.
11. Hani hep "bir şeyler eksik"ti ya hayatımızda; arzu nesnesi işte o eksik olan şeydir. Sorun şurada ki, eksik olanın ne olduğunu bilemeyiz hiçbir zaman. Eksik, sadece eksikliğiyle vardır, hiçbir zaman tamamlanamayacaktır, hiçbir zaman bütünlenemeyeceğiz.
12. Bu imkânsızlığın farkında olanlarımız (Buñuel gibi), arzu nesnesini görünmez, belirsiz kılarak, giderek şekilsiz hale getirerek bize bir şey söylemeye çalışır. Deli gibi âşık olduğumuzu sandığımızda, birine "tutulduğumuzda", bir cazibe karşısında çaresiz kaldığımızda, aslında bir insanı o şekilsiz nesne konumuna tayin etmekteyizdir yalnızca. Tayini çıkan kişi bir kadın, bir erkek, bir eşcinsel (erkek ya da kadın), bir transvestit ya da bir biseksüel olabilir, hiç fark etmez.

13. İsterseniz dinamiği katışıksız arzu üzerine kurulmuş filmlerden örnekleyerek oluşturalım ihtimaller listesini: Buñuel'in *Cet obscur objet du désir* filminde arzu nesnesi bir kadındır, ama aslında kimliği belirsiz, fiziksel ve ruhsal özellikleri temelden farklı iki ayrı oyuncu tarafından oynanan bir kadın. Tennessee Williams'ın *A Streetcar Named Desire* adlı oyununda (ve Elia Kazan'ın aynı adlı filminde: Bu oyunun/filmin adı Türkçeye hep *İhtiras Tramvayı* diye çevrilegeldi; doğrusu *Arzu Adlı Tramvay* olmalıydı oysa) bir erkektir. Pedro Almodovar'ın *Todo sobre mi madre*'sinde (Annem Hakkında Herşey) arzu nesnesi bir erkekten-kadına transvestit olur; kadın-erkek demeden herkesin arzuladığı ve hepsine HIV virüsü hediye eden Lola. Pier Paolo Pasolini'nin *Teorema*'sında (Teorem) ise nesne yine bir erkektir, ama onu da sınıf ya da cinsiyet farkı gözetmeden (hizmetçi de varlıklı aile üyeleri de, kadınlar da erkekler de) herkes arzular.
14. *A Streetcar Named Desire*'da (daha doğrusu onun Elia Kazan uyarlamasında), arzu nesnesi Stanley Kowalski'dir, en genç, en "çıtır" halinde bir Marlon Brando yani. Kaba sabadır, doğru dürüst konuşamaz, cahildir; ama bowlingden dönüp de her yanı tere batmış tişörtü ile boy gösterdiğinde, ne arada bir kendisinden dayak yiyen karısı Stella (Kim Hunter) ne de güneyle olmayı bir tür soyluluk zanneden alkolik baldızı Blanche (Vivien Leigh) dayanabilir cazibesine. Tabii ki bu cazibe, bir arzu nesnesi olması kadar, bir "ihtiras" nesnesi olmasındandır aynı zamanda. Demek ki Türkçeye yapılan yanlış çevirinin de bir hikmeti varmış. Marlon Brando'nun kimliğinde, arzunun salt tensel ya da bedensel yanını görürüz.

MARLON BRANDO,
ARZUNUN O KARANLIK NESNESİ.

15. Ancak işler bu tensellikte başlasa da, orada bitmiyor: Sonu yine dayığa varan bir kavga sonrasında Stella Stanley'i kapının önüne koyduğunda, filmin (neredeyse tarihe geçen) en ünlü sahnesi başlar: Stanley aşağıda, sokakta, "Stella! Stella!" diye bağırılmaktadır, bağırarak ne kelime düpedüz ulumaktadır. Ama bu ulumada ne öfke vardır, ne de biraz önceki şiddetten eser. Yalnızca derin, ta köklere giden, onarılamaz bir kayıp duygusu, kayıptan da öte, ilksel bir yokluk, yoksunluk. Üst kattaki komşuların evine sığınmış olan Stella, bir noktada tüm itirazlara rağmen bu ilkel, hayvani çağrıya uyarak dışarı çıkar ve merdivenlerden inmeye başlar. İkisinin göz göze geldikleri an, arzusunun tanımı gibidir: O kadar çıplak, yoğun ve *görünürdür* ki arzu, sahne neredeyse pornografik bir hal alır; yani, Žižek'in pornografi tanımıyla, "gösterilebilecek ne varsa gösterir", hiçbir şeyi gizli bırakmaz. Tabii bu sahne Stanley'in daha ileride Stella'yı yeniden dövmesini engellemeyecektir.

KAYIP, BEBEKLİĞE DÖNÜŞ.

16. Basit bir sözde-psikanalitik ters çevirmeyle, "Stella'nın esas arzuladığı dayak yemekmiş demek ki," demeyeceğim. Hayır, Stella'nın gerçek arzu nesnesi, Stanley'deki o karanlık, belirsiz şey'dir (yanı-argo bir uyanıklıkla "şey"i penis diye okuyup kıs kıs gülenler tamamen haksız sayılmazlar aslında, ama haklı da değiller). O kadar karanlık ki, neredeyse "Anne! Anne!" diye ağlayan, hatta daha kelimelerin bile öncesinde, anlamsızca feryat eden bir bebeğin şiddet/masumiyetini de, erkek egemen dünyanın kendinden emin, küstah erkek şiddetini de aynı anda içerebilmektedir.

LOLA, NE ANNE, NE BABA.

17. Almodovar'ın Lola'sı ile Pasolini'nin isimsiz "Ziyaretçi"sinde de aynı ikircikliliği görmemiz mümkün: Lola, içi erkek dışı kadın, ya da dışı erkek içi kadın (hangisi?) o "öldüren cazibe", kadın-erkek demeden herkesi baştan çıkarmış, sonunda da hepsine HIV virüsü bulaştırmıştır. Film boyunca hep bir efsane gibi adıyla varolan, kameranın ancak çok sınırlı anlarda cepheden gösterdiği, nazarımızdan sürekli kaçan o arzu nesnesi, aslında kendisi de AIDS'den ölmekte olan yitik bir ruhtur sadece. Bir türlü yakalanamaz, hep elimizden kaçır, kaygandır. Yakaladığımız anda da arzu nesnesi olmaktan çıkar: Kadın kılığında bir baba, adresine ilettiği mektup aslında ken-

disine yazılmış olan bir postacı, hem kadın hem erkek olayım derken ikisi de olamamış acıklı bir boşluk, bir kara delik.

18. Pasolini'nin filmindeki Ziyaretçi rolünde de Terence Stamp, şeytan mı aziz mi olduğu belli olmayan, ama mutlaka dinsel çağrışımlar taşıyan bir arzu nesnesi olmaya adaydır. Burjuva ailesinin hizmetçisi de babası da, annesi de oğlu da onun cazibesine kapılır, ama bu kapılma sayesinde de başka bir farkındalık düzeyine geçerler. Pasolini her zamanki hınzırlığıyla bize bunun şeytan tarafından baştan çıkarılma mı, yoksa erme mi olduğunu söylemez, ama iki yönde de ipuçları verir. Sonunda Ziyaretçi gittiğinde (arzu nesnesi ulaşılmaz, elde tutulamazdır çünkü) herkes başlangıçta olduğundan farklı bir yere gelmiştir. Daha iyi mi, daha kötü mü bilemeyiz, ama aynı insanlar değillerdir artık.
19. Buñuel bize arzu nesnesinin belirsizliğini, bulanıklığını göstermişti, o nesnenin peşine takılmak anlamsızlığa atılan bir adım gibiydi. Williams/Kazan örneğinde ise arzu nesnesi şiddetle ilintilendiriliyordu, bebeğin akıl ve dil öncesi şiddetinden, küstah, fallusundan emin erkeğin yetişkin şiddetine kadar. Almodovar'da ise şiddetin de ötesinde, ölümcül oluyordu arzu. Pasolini hepsinden farklı olarak, arzu nesnesinin belirsizliğinde, karanlığında bir umut bulup çıkarmayı beceren tek kişi. Bu umut ille de olumlu yönde olmak zorunda değil, ama bir garantisi var: Arzu sizi mutlaka değiştirecektir.
20. Şimdi en başta sorduğumuz soruya dönebiliriz artık: Neden kendimize en kötü gelecek şeyleri arzulamakta ısrar ederiz hepimiz/kimimiz her/zaman/zaman? Çünkü arzu tam da budur: Varolan düzenin bize makul, mubah ve meşru diye sunduğu şeyleri arzularmış gibi yapmayı reddedip, memnu olana yönelmek. Memnu meyveye yöneldiğinizde de, tabii ki başınıza kötü şeyler gelecektir.
21. Âdem ile Havva'nın yaptıkları tam da bu değil miydi zaten? Kalkıp da o memnu meyveyi yemeselerdi, Cennette sonsuza

dek acı, yokluk, yoksunluk nedir bilmeden, ama aynı zamanda da üremeden, çoğalmadan, hazzı tanımadan, hazzı huzura feda ederek, iki başlarına yaşayıp gideceklerdi. Ne kadar sakin, ne kadar güvenli, ne kadar sıkıcı, değil mi?

22. Etrafta sınırsız sayıda makul, mubah ve meşru nesne dururken, kalkıp da tek memnu nesneye yönelmek ve bunun sonucu olarak da ebedi bir cezaya çarptırılmak, insanlığın en eski mitlerinden biridir. Bu miti yaratanların da bir bildiği vardı herhalde.
23. Nitekim Âdem ile Havva'nın o memnu meyveyi yiyince öğrendikleri tek şey, çıplak olduklarıdır. Tanrıdan utanıp saklandıklarında ise yedikleri haltı ele vermiş olurlar. Oysa Tanrı o meyveyi veren ağacın "iyi ile kötünün bilgisinin ağacı" olduğunu söylemişti Âdem'e. Tanrı yalan söylemiş olamayacağına göre, iyi ile kötünün bilgisi, çıplaklığın, ayıbın, yani kısıncası cinselliğin bilgisiymiş demek ki.
24. Arzunun iki yanlı, iki yönlü, Janus suratlı özelliği de bu işte: Bir yandan hazza ve doyuma yönelirniş gibi yaparken, gizli gizli memnu olana göz ucuyla bakmaya çalışmaktır arzu. Dünyevi ve insani olanın ötesinde ne var? Otuz dokuz anahatarımın olması hiçbir şey ifade etmez. Bana yasaklanmış olan kırkıncı kapının ardında yatar arzu.
25. Tam da bu yüzden Lacan bize arzunun haz değil keyif (*jouissance*) peşinde koştuğunu söyler. Keyif yalnızca haz değildir; içinde her zaman karanlık, kötücül, ölüme ait bir şeyler de barındırır. O yüzden yasaklanmıştır zaten.
26. Memnunun memnu olması, birtakım habis güçlerin bizi itaatkâr köleler haline getirmek için kurdukları bir komplo değildir tabii ki. Her memnunun ardında binlerce yıllık insanlık deneyiminden damıtılmış bir hakikat yatar. Yasakları koyanların da bir bildiği var. Ensest yasağı bizi annemizden ayırmak, benlik sahibi bireyler kılmak için var mesela. Annemiz

bize "cıs!" dediğinde elimizi yakmamamızı, ya da, daha beteri, elektriğe çarpılıp ölmememizi sağlamaya çalışıyor.

27. Herkesin bir bildiği var aslında. Zaten bizim de yasaklanmışın, memnunun peşinden koşup durmamız bu yüzden: Çaresizce, acınacak bir ısrarcılıkla "bir bildiği olanlardan" biri olmaya çalışıyoruz.
28. İlk meraklarımız nelerdi? "Ben nereden geldim?" ve "Anemle babam şu kapalı kapının ardında, benden gizli, beni dışta bırakan hangi fesatlığı karıştırmaktalar?" İki sorunun cevabını da alacağız zaman içinde; ikisi de tatmin edici olmaktan çok uzak olacak. İlkinin cevabı, anamızın bacaklarının arasından, idrarın ve dışkının çıktığı yere çok yakın bir yerden çıktığımız. İkincisinin cevabı ise, bizim bebeklik halimizle çok yakın, çok ilkel bir hazzın peşinde, garip sesler çıkarıp, garip cambazlıklar yaptıkları. İki cevapta da bizim beklediğimiz o aşkınlıktan, her soruna çözüm, her yaraya merhem olacak o yüce hakikatten eser bile yok.
29. Ama neyleyelim ki, en temel arzumuzu bu sorulara bağlamışız bir kere. O yüzden de hayatımız boyunca, "arzumuzun o karanlık/belirsiz nesnesinin" üremeyle cinsellik arasında bir yerlerde yaşadığına inanmak zorundayız. Her denememizin sonunda, "A, meğerse bu o değilmiş," desek de, denemekten bir türlü vazgeçemiyoruz. Kırkinci çocukla beş bininci sevişmenin arasında bir yerlerde evrenin sırlarının bize ifşa olacağına inanıyoruz herhalde.
30. Ama zaten kırkinci çocuğa ya da beş bininci sevişmeye ulaşmaya fırsat da kalmıyor. Daha ilk denemeden sonra aradığımız bilginin orada olmadığını görüyoruz çünkü. Çünkü memnu olmaktan çıkan arzu nesnesi, arzu nesnesi olmaktan da çıkıyor. Buñuel'in Conchita'sı da bunu bildiği için bir türlü vuslata razı olmadığını neredeyse açık açık söylememiş miydi zaten. Ancak memnu, ulaşılmadan kalan nesnenin arzu nesnesi olacağını bildiğinden, Mathieu'nün karısı, sevgilisi ya da

metresi olmaya yaşanamaz Conchita. Bu konumlardan birini bir kez kabul etse, Mathieu'nün yeni arzu nesneleri peşinde yelken açacağını bilir çünkü. Buñuel'in Conchita'sı ilginç bir kadındır: Arzu nesnesi olmayı ve öyle kalmayı, sevişmeye ve cinsel tatmine de, evliliğe ve toplumsal/ekonomik güvenceye de tercih eder.

31. Conchita'yı "karanlık/belirsiz" yapan da bu özelliği işte. Arzu nesnesi olma niteliğini görüp kabullenmesi ve bunu ifradına vardırması.
32. Tevrat'ın önemli kavramlarından biri belki de bu konuya açıklık getirebilir: Eski Ahit'te dokuz yüz küsur defa geçen bir fiil var: İbranice "*ya,da*". Bu fiil hem bilmek, hem de cinsel ilişkide bulunmak anlamına geliyor. O yüzden Tevrat'ın Türkçe çevirisinde "Ve Âdem Karısı Havva'yı bildi," gibi bir cümleye rastlayabiliyoruz. Bu "bilme" fiilinin hemen ardından Havva Habil ve Kain'e hamile kaldığı için anlamı konusunda bir kuşkumuz da olmuyor.
33. Bilmek ve cinsel ilişkide bulunmak en kadim dillerden biri olan eski İbranicede aynı fiil ise, bu konuyu biraz ciddiye alıp düşünmemiz gerekebilir.
34. Arzu'yu çoğu kez cinsel arzunun ötesinde bir anlamda düşünüyoruz. Oysa arzu, aynı zamanda ve her zaman bilme arzudur da. O yüzden arzunun nesnesi her zaman karanlık ve belirsiz olmak zorundadır. Aydınlık ve belirli bir şeyi ne diye arzulayalım ki? Onu zaten biliyoruz.
35. Ama galiba tam da bu yüzden, arzu ile sevgiyi (ya da aşkı) sürekli olarak birbirine karıştırmaktan vazgeçmeliyiz. Bir şeyi sevmemiz için onun ne olduğunu *bilmemiz* gerekir. Arzuda ise durum tam tersinedir. Arzulamak için arzu nesnesinin en azından bir yanıyla karanlık, belirsiz olması şart. Öte yandan, sevmeye devam etmemiz için ise hep henüz bilinmeyen, daha bilinecek bir şeylerin kalması gerekir.

36. Mutlak tanışıklık, bilinecek bir şeyin kalmadığı hissi, merakın sona ermesi, aşkın ölümüdür. Yalın karanlık, bilginin mutlak yokluğu ise aşkın hiç başlamamasına yol açar. Arzu vardır, ama o arzudan aşk doğmaz; doğsa doğsa ölümcül, yıkıma giden bir tutku/saplantı doğar.
37. Arzu nesnesi olarak kalmak en büyük arzumuzsa eğer, kendimizi gizleyerek, vermeyerek, mistik bir perdenin ardına saklanarak, aralıksız yalan söyleyerek bu mertebeye ulaşabilir, onu koruyabiliriz. Ama hiç kimse bizi kelimenin gerçek anlamıyla sevmeyecektir.
38. Eğer sevmeye çok ama çok ihtiyacımız varsa, sevilmeden yapamıyorsak, kendimizi bir cam gibi şeffaflaştırıp ortalık yere dökeceğiz demektir. O zaman sevilebilir ve sevimli olabiliriz. Ancak bu durumda da bizi arzulayacak bir allahın kulu çıkmayacaktır muhtemelen.
39. Bu iki durumda da sorun kendimizi nesne olarak tasarlamamızda: Ya sevgiye, ya da arzuya nesne olmak istiyoruz.
40. Oysa arzulayan, seven, tercihan ikisini birden yapan özneler olmak gibi bir seçeneğin olduğunu da akıldan çıkarmamalı. Bunu becerebildiğimizde ise, (kelimenin her iki anlamında da) *bilen* özneler olma şansımız doğabilir.

Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur

Cinsiyetlerin bu doğal birliği, ya basitçe hayvan doğasına göre (vaga libido [durulmayan şehvet], venus vulgivaga [başıboş cinsellik], fornicatio [çiftleşme]), ya da kanuna göre olur. Bu ikincisine evlilik (matrimonium) denir ki, farklı cinsiyetten kişilerin birbirlerinin cinsel özelliklerini hayat boyu karşılıklı olarak kullanabilmek amacıyla birlik kurmaları demektir.

Immanuel Kant, *Hukuk Felsefesi Üzerine Yazılar*

1. Başka bir insanla işin içine cinsel organların da (ya da onların hayallerinin de) karıştığı bir ilişkiye girdiğimizde, kendimizi cinsel ilişkiye girmiş sanırız. Oysa böyle bir işe kalkışırken aklımızı meşgul eden temel sorulardan biri de, karşımızdakinden önce başkalarının ne düşüneceği, ne diyeceğidir. Ailemiz ne der bu işe? Ya arkadaşlarımız? Bu ilişki bize nasıl bir toplumsal statü kazandırır ya da kaybettirir? Eski (ya da halen varolan) sevgilim/karım/kocam ne düşünecek? Ya onun eski (ya da halen varolan) sevgilisi/karısı/kocas? Görüldüğü gibi, cinsel organlar her ne kadar sırada iseler de, onların varlığı dil tarafından gölgeleniyor. Her şey sözler/düşünceler düzeyinde olup bitiyor.
2. Fıkra bu ya, Cindy Crawford ile Temel (ya da Ahmet ya da John ya da Hans ya da Pierre) bir gemi kazasından kurtulup ıssız adaya düşmüşler. Adada başka kimseler bulunmadığı ve kurtuluş ümidi de pek zayıf olduğu için, Cindy her türlü ön

hesabı filan bırakıp, Temel'le işi pişirmiş hemen. Ama daha bir hafta bile geçmeden Temel'de bir isteksizlik baş göstermiş; nazlanıp durmaya, çoğu kez de arkasını dönüp uyumaya başlamış. Cindy önce ima, sonra açık açık konuşma, sonra rica minnet, en sonunda da yalvarma yoluyla durumu değiştirmeye çalışmışsa da nafiye. Temel Nuh diyor Peygamber demiyormuş. Cindy "Temel," diyormuş, "ne istiyorsan söyle, hiç itiraz etmeden yapacağım." Temel Cindy'ye bakıp bakıp, sonra, "I-ıh," diyormuş, "sen beceremezsin." Her ne hal ise, sonunda Temel insafa gelmiş. Cindy'nin saçından bir tutam kesip kızın bumunun altına yapıştırmış. Gemiden (her nasılsa) kurtulan bavulundan bir ceketini ve pantolonunu giydirmiş, saçlarını toplamış. Sonra bir göz atmış, "Olmadı ama neyse," der gibi. Cindy'nin yanına oturup kolunu omuzuna atarak, "Ulan İdris (ya da Hasan ya da George ya da Johann ya da Jacques)," demiş, "Ben bir aydır kimi düzüyorum biliyor musun?"

3. Cinsel ilişki diye bir şey yoktur; cinsel ilişki üstüne söylenen söz vardır sadece.
4. Fıkraı düşüncecek olursak, muhtemelen yıllar boyu önde gelen arzu nesnesi olan insanla aynı adaya düşen kişi, buna sevinemiyor bile. Oysa (cinsel ilişki için) koşullar mükemmel. Çekinilecek hiçbir şey yok, yasak yok, vicdan sorunu yok. Ne karışan var, ne de görüşen. Ayrıca, başka (toplumsal) koşullar altında muhtemelen sizin yüzünüze bile bakmayacak olan biri, size mecbur kalmış, bir anlamda "Hayır" deme şansı bile yok. Ama tam da bu yalnızlık, bir anlamda cinsel ilişki için koşulların fazlasıyla mükemmel olması, cinsel ilişki dışındaki tüm maddi koşulların ilga olmuş olması, cinsel ilişkiyi tümünden imkânsız kılıyor. Gündelik yaşamlarımızdaki o basit, rahatlatıcı yanılsama bile alınıyor elimizden.
5. Çünkü o yanılsamayı mümkün kılacak olan en temel unsur, yani bir *üçüncü* yok ortalıkta. "İki kişiden ancak arkadaş

olur," demişti Adam Phillips. "Çift üç kişiden oluşur." Kastettiği grup seksiy ya da iki-eşlilik filan değildi kuşkusuz. Çiftin, karşısında "çift"liğini kuracağı ebedi üçüncünün, dili olanaklı kılan, hem "sen" hem de "o" olabilecek unsurun varlığı. Günah keçisi; devlet, yasaklayıcı baba, müşfik anne, meş'um kadın, çapkın erkek. Öteki.

6. Öteki yoksa, toplum da yoktur. Toplum yoksa, cinsel ilişki diye bir şey de olamaz; olsa olsa çiftleşme vardır, arıların, domuzların, kedilerin ya da somonların da gerçekleştirebildiği doğal bir fiil, üremenin zorunlu önkoşulu, aslında türün sürrebilmesi için iki-eşeyli canlıların, özellikle de hayvanların başına musallat edilmiş bir angarya. Cinsel haz ise (ama cinsel ilişki değil) bu angaryanın müşevvikidir olsa olsa. Değneğin ucundan sallanan havuç, bu angaryaya katlanmamızı sağlayan ödül.
7. "Cinsel ilişki", biz insanların, bir arada değil de toplum halinde yaşayan hayvanların, üreme işlevinden ayırıştırıp yücelttiğimiz bir fiil; tamamen bize özgü, hayvanların tanımadığı, tanıyamayacağı bir işlev. Doğal bir amacı, doğada faydalı olacak bir işlevi yok. Ne türün, ne de türün bireylerinin hayatta kalmasına ya da sürmesine hizmet ediyor.
8. Oysa hayvanlar yerler, içerler, dışkıları, soluk alırlar ve çiftleşirler. Bunların her birinin doğada bir yeri, bir işlevi vardır. Türün sürmesine katkısı kalmayan hayvanın yaşama hakkı da sona erer: Zavallı erkek karıncaların çiftleşme ânı bittikten sonra nasıl da çırpına çırpına, amaçsızca (ve kendini koruma güdüsünü bile yitirmiş olarak) can verdiklerine tanık olmanız mı hiç? Karadul ve peygamberdevesi dişileri neden yerler erkeklerini çiftleşmeden sonra? Yoksa bunu sado-mazoşist bir tören mi sanıyordunuz? Hayır, çiftleşmeden sonra erkeğin doğadaki işlevi sona erer, eko-sistemde bir fazlalığa dönüşür, artık sadece, gelecek kuşağı koruyup yetiştirme işlevine sahip olan dişi için bir besin kaynağı olarak işe yarayabilir.

9. Asırlardır bir sürü biliminsanı, insan denilen yarattığı kendine vehmettiği o "evrenin merkezi" konumundan çıkarmak için az uğraşmadı. Ama biz hâlâ inadım inat o yeri korumaya çalışıyoruz. Sadece bize, insanlara özgü işlevleri doğal işlevlermiş gibi gö(ste)rebilmek için çabalayıp duruyoruz. Bu antropomorfizm (insan-biçimcilik) en çok da cinsellik konusunda gösteriyor kendini. Zavallı hayvanlara kendi icat ettiğimiz sevgi, aşk, şefkat, şehvet gibi kavramları atfediyoruz hep. Keddimizin bizi "sevdiğini" sanıyoruz. Köpeğimizin kölece sadakatini (koku bağımlılığını) sevgiye yoruyoruz. Evimizdeki karşı cinsten iki kedi eğer dalaşmıyor da birbirlerine sürtünüyorsa "âşık olduklarını" ilan ediyoruz hemen. Yavrularını yalayan kediyce "müşfik anne" özelliği yakıştırıyoruz hemen, oysa o kedi yalnızca içgüdüünün esiri, yavrularını da unutacak bir yıl bile geçmeden.
10. Hayvanların türsel üreme içgüdüü onları çiftleşmeye iter. Biz insanlar da aynı içgüdü tarafından çiftleşmeye yöneltiliriz. Ancak ceni konu bir angarya olan çiftleşmenin yan ürünü olan cinsel haz, insanlarda hayvanlardan farklı olarak kendi başına bir amaç haline gelir, üreme işlevinden ayrılır. Kaç bin yıldır üreme olmadan cinsellik olabilsin diye uğraşıyoruz, bir düşünün. Prezervatifin binlerce yıllık bir tarihi var; geri çekme, vajinal yıkama, kasıtlı düşük, ilkel ve gelişmiş yöntemlerle kürtaj, en nihayet hap ve rahim içi aygıtlar: Cinselliği üreme zorunluluğundan arınmış olarak yaşayabilmek için bulduğumuz yöntemler şeytanın bile aklına gelmez – neredede kaldı hayvanların.
11. Öte yandan üremeyi cinsellikten bağımsız hale getirmek için de az uğraşmıyoruz: Yapay ve rahim-dışı döllenme artık sıradan hale geldi; rahim-dışı doğum da (ki teorik olarak mümkün) uygulanabilir hale geldiğinde, ikisinin arasında en küçük bir ilişki bile kalmayacak.

12. Demek ki cinsellik yalnızca insana özgü; yani toplumsal, yani dilsel, yani bir oyun, yani bilinçle ilişkili. İnsana çeşitli adlar verdik bugüne dek: *Zoon politikon* (şehirde yaşayan hayvan, toplumsal hayvan), *homo faber* (alet yapan insan), *homo ludens* (oynayan insan), *homo sapiens* (bilen insan), *homo symbolicus* (simgesel insan, dili olan insan). Cinsellik tüm bu insan özelliklerine sıkı sıkıya bağlı: Toplumsal bir fiil, alet kullanımını içeriyor çoğu kez (prezervatiften hapa ve rahim içi araçlara, dildodan her türden sado-mazoşist aygıtı kadar), tabii ki bir oyun, tabii ki bilinçle bire bir ilişkili, ve tabii ki dil olmadan varolması mümkün değil. Oysa çiftleşme ve üreme bunların hiçbirine gerek duymuyor. Belki de buradan hareketle yeni bir insan tanımı bile bulabiliriz: *Homo sexualis* (cinsel insan: Bu kavramı, terimi ilk kez "Homo-sexualis Üzerine Bir Deneme" başlıklı yazısında kullanan Meltem Ahıska'ya borçluyum).
13. O zaman işler karışmıyor mu biraz? Hem cinselliğin insana ait bir özellik, hatta insanın ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu iddia ediyorum, hem de "cinsel ilişki diye bir şeyin olmadığını" söylüyorum. Burada (yaman) bir çelişki mi var dersiniz?
14. Burada bir çelişkiden ziyade bir kelime oyunu var. "Cinsellik" tabii ki var ve insanın ayırt edici özelliklerinden biri. Ancak bu "cinsel ilişki"nin de varolduğunu göstermiyor bize.
15. Şöyle düşünelim: Düşünmek, düşünce de insanın ayırt edici özelliklerinden biri, ama "düşünsel ilişki" diye bir şey var mı? Düşünürken yalnızız, düşüncelerimiz sadece bize ait ve "içeride". Bunu bir ilişki biçimine dönüştürürken dile başvuruyoruz. Kuşkusuz "düşünürken" de dil kullanıyoruz, ama düşüncüyü paylaşmak için onu bir ifadeye, ya da yeni Türkçesiyle, "sözce"ye (*enoncé*) dönüştürmeliyiz. Düşünürken kullandığımız dil ise sözcelerden oluşmuyor. Sözce, yani söylenen, ağızdan çıkan ile, kastedilen, meram edilen hiçbir zaman ay-

nı şey değil. Araya bir sözceleme (*enonciation*), sözcük dökme aşaması giriyor ki, o bizim niyetimizden bağımsız; bir yandan bilinçdışımız, öte yandan da dilin gelenekleri, konvansiyonları, kuralları tarafından belirleniyor.

16. Demek ki kurduğumuzu sandığımız "düşünsel ilişki" hep bir yanılsamadan ibaret. Ne kendi söylediğimizi tam olarak bilebiliyoruz, ne de karşıımızdan duyduğumuzu tam olarak anlayabiliyoruz. Çoğu kez karşıımızdaki bir tür ayna olarak kullanıyoruz; kendi sözlerimizi (sözcemizi) duyabilmek için bir tür bahane, bir kukla. Zorunlu bir kukla kuşkusuz, o olmasaydı kendimizi duyamazdık.
17. Karşıımızdaki de bizden farklı değil kuşkusuz: Bir tartışma, dalaşma ya da münazara sırasında söylemediğiniz, söylemeyi aklınızdan bile geçirmediğiniz bir şeyi söylemekle suçlanmadınız mı hiç? Karşıımızdaki yalan söylemiyordu o sırada, onun kafasında yarattığı "siz" kuklası o sözcü söylemişti zaten. Bazı insanlar dinlemezler, siz konuşurken bir sonraki konuşmalarını hazırlarlar, o sırada da kafalarındaki "siz" kuklasını konuşturup bir sonraki tiradları için en uygun pası veririrler. Çok tuhaf gelmemeli bu bize: "Diyalog" denilen felsefi formun yaratıcısı olan Platon'un yaptığı bundan başka bir şey midir zaten? Karşıısındaki, "diyalog"u (ikili sözcü) mümkün kılacak bir kukladan başka bir şey değildir, ama gereklidir de, yoksa yapılan işin adı monolog olurdu.
18. İsterseniz yukarıdaki "bazı insanlar" ifadesini "hepimiz, her/zaman/zaman" diye değıştirelim. Kötü niyetimizden ya da narsisizmimizden, kendimize aşkımızdan, kendi sesimize olan hayranlığımızdan değil (yalnızca?), başka türlü yapamadığımızdan, "düşünsel ilişki" diye bir şey (mümkün) olmadığından.
19. Ama düşünsel ilişkinin bir yanılsamasını yaratmak ve canlı tutmak zorundayız da öte yandan; yoksa düşünmek imkânsız

olurdu. Paylaşılamayan, en azından paylaşıldığına/paylaşılabileceğine inanılmayan bir fikrin ne anlamı olabilir ki?

20. İşte aynı şey cinsel ilişki için de geçerli: Cinselliği mümkün kılmak için bir "cinsel ilişki" yanılsamasına ihtiyacımız var.
21. Cinsel ilişkinin özel hayata ait, iki kişinin mahremine ait bir şey olduğunu sanırız hep. Oysa tam tersine. Cinsel ilişki olsa olsa dilsel bir yanılgı olduğuna göre, ancak tam da özel hayat-tan, mahremden çıkıldığı anda başlar yanılsaması. Yoksa iki kişinin "evlendiklerini" cümle âleme haber vermeleri, bunu telli duvaklı cümbüşlerle, kilise ya da sinagogda yapılan ayin-lerle, bir sürü karmaşık (ve başka bir kültürün gözlüğünden bakıldığında pek salakça görünecek) âdetler geliştirerek ilan etmeleri neden gereksin ki?
22. Nitekim, ülkemizde bir kadın ve bir erkek evlendiklerinde, onlara devlet tarafından "cinsel ilişki kurmalarında sakınca yoktur" anlamına gelen bir belge verilir. Ancak bu belgeyi veren mercinin cinsellikle ya da cinsel ilişkiyle en küçük bir ilişkisi bile yoktur. Evli olanlarımız "Evlilik Cüzdanlarına" bir baksınlar, olmayanlar ise olanlara sorsunlar. Görecekteldir ki kendilerine çifleşme, cinsel ilişki kurma izni veren kurum, Maliye Bakanlığı. Demek ki ortada bir "cinsel ilişki" filan yok, mali, parasal bir sözleşme var sadece. Henüz Hazdan So-rumlu bir Devlet Bakanlığı tesis edilmedi (şükürler olsun); Maliye Bakanlığı ise meselenin yeni kuşakların ortaya çıkma-sı ve varolan mülkün onlara devredilmesi kısmıyla ilgili. Devletin gözünde cinsellik bunların maalesef katlanılması ge-reken bir yan ürününden başka bir şey değil.
23. Sık sık evlenme alışkanlığında olmadığım için haberim yok-tu, ama yeni öğrendiğime göre artık bize çiftleşme iznini ver-me ayrıcalığı Maliye Bakanlığı'ndan alınıp İçişleri Bakanlı-ğ'na verilmiş. Böylece cinsel ilişkiyi mali bir sorun olmaktan çıkarıp polisiye bir sorun haline getirmeyi de başarmış olduk.

Şükürler olsun ki hâlâ Hazdan Sorumlu bir Devlet Bakanlığı yok.

24. Cinsel ilişki sözleşmesiz olduğu zaman da işler daha kolay değil: Sözleşmesiz bir cinsel ilişkiden söz ettiğimizde, ya bir sözleşme ihlaline (aldatma) ya da sözleşme öncesi bir duruma atıfta bulunuyoruzdur, ki ikisinde de az ya da çok bir gizlilik ("gizli" Eski Yunancada *mystikos* demek olduğuna göre de), "mistik" bir unsur vardır.
25. Demek ki "cinsel ilişki" ya tantanayla ilan edilerek ya da sır gibi saklanarak toplumsallaştırılmak zorunda. Başka bir deyişle, *adlandırılmak* zorunda: Evlilik, gizli aşk, aldatma, geçici bir macera, tek gecelik ilişki, ölümsüz aşk, vs., vs. Adam Phillips diyor ki: "...Çoğu insanın ihtiyaç duyduğu fetiş, ilişkinin adından, ilişkinin resmi titrinden ibarettir. Evliliğin sorunu –aslına bakarsanız esas zevki– ona asla bir macera denemeyecek olmasıdır. Eğer kelime uymazsa, tenasül uzuvları da birbirine uymaz."

ZİFAF KAMUYLA PAYLAŞILDIĞINDA AMACINA ULAŞIR...

26. Nitekim, *Muzlar*'da "Bir şeyler eksik," diye tutturarak Fiedling Mellish'e hayatı zehir eden Nancy en sonunda (ekşiğe rağmen) onunla evlenmeye razı olur. Ancak bu evliliğin ger-

dek gecesi televizyondan naklen yayınlanacaktır. Günümüz televizyonunun özel hayatın en banal yanlarını kamusallaştırma eğiliminin 35 yıl önceden öngörüsü. Ancak burada önemli olan bu kehanetten ziyade, cinsel ilişkinin bir şekilde "yürümesi" için toplumsallaştırılması gerektiği tesbiti.

27. Cinsel "ilişki" bir kez adlandırıldıktan, toplumsallaştırıldıktan sonra, artık kendisi için varolan bir arzu nesnesine dönüşür. Cinsellik için, ya da cinsellikten elde edilecek haz için değil, o ad ve o toplumsal ilişki biçimi için arzulanır olur.
28. Tam da bu nedenle, artık ulaşılamazdır. Bir kez kurulduktan sonra, "Aaa, meğerse o değilmiş"ten, ya da, "Bu muydu yani"den, ya da, "Eh, ne yapalım, buna da şükür"den ibaret kalır.
29. Cinsel ilişki hepimizde, her zaman ve en baştan beri varolan o doldurulamaz eksiğin, o doyurulamaz kuraklığın, o aşkın yalnızlığın, yani doğmuş olma felaketinin ilacı(ymış gibi) olur. Annemizi, ama kanlı-canlı, "kendisi" olan annemizi değil, yalnızlığımıza ilk uyandığımızda bizi biraz da olsa teselli eden, içerildiğimiz, kapsandığımız yanılsamasını yaratan varlığı yeniden bulduğumuzu sanmamıza yol açar. Ama çoğu ilaç gibi, tedavi etmez, yalnızca semptomları giderir, o da bir süreç için.
30. Cinsel ilişkiye giren her insan, öncelikle ilişkinin kendisini arzular, ilişkiye girdiği eşi, ötekini değil. Öteki, ilişkinin olabilmesi için bir zorunluluktur sadece; bir yoklukla ilişkiye giremeyiz, değil mi? "Cinsel ilişki" aşkındır, tadı, kokusu, rengi, teması ya da sesi yoktur. Bu özelliksizliğiyle, doğduğumuz anda kaybettiğimizi sandığımız, zaten ne olduğunu da bilmediğimiz, "ben"e özdeş olan ötekinin yerini tutabilir. Oysa bir eş, özelliklere sahiptir. Tadı, kokusu, rengi, teması ya da sesi vardır. O, kendisidir; arzuladığımız özelliksiz ve şekilsiz eksiğin yerini tutamaz.

31. Kendimize bir "eş" seçerken, onu her şeyden önce diğer "adaylardan" ayıran özellikleriyle, kendine özgüllükleriyle, tuhaflıklarıyla, biriciklikleriyle seçeriz. Onu arzulamamız için, arzumuzu tetikleyecek bir "fark" bulmamız gerekir. Ancak bir ilişki bir kere kurulduktan sonra, eşimiz kendisi oldukça bizi hayal kırıklığına uğrattır. Yanılsamamızı bozar, kendimizi aldatmamızı engeller. O yüzden her cinsel ilişki bir gün mutlaka biter; adı, toplumsallığı ya da beraberinde getirdiği zorunlu yer hareketleri bitmese de.
32. Her eş bir ekrandır. Onun üzerine arzumuzun fantazisini yansıtır, bu yansımayla ilişkiye gireriz. Kuşkusuz yansıttığımız şey kendimizden başka bir şey değildir. O yüzden her cinsel ilişki mutlak bir narsisizmdir. Çok iyi kamufle edilmiş bir mastürbasyondur; ensestin şahikasıdır.
33. Eşimizin ekran işlevi gören yüzeyi ne kadar "boş" ise, ilişki o kadar başarılıdır. Yüzeydeki engebeler (kendine özgüllükler, belirgin özellikler, kusurlar) huzurumuzu kaçıır, zaman içinde gözümüze batmaya, *batmaya* başlar. Oysa o engebeler en başta o eş seçmemizin (onu diğer ötekilerden ayırt etmemizin) nedeniydi.
34. Birçok erkek, kalıcı bir cinsel ilişki kurmak için bir bakire ister. Gey ve lezbiyenlerin önemli bir kısmı (en azından fantazilerinde) heteroseksüelleri baştan çıkarmak isterler. Kadınların çoğunda (yine en azından fantastik olarak) bir beyaz atlı şövalye arzusu vardır. Ve bütün bu arzular tam da tatmin edilene kadar sürer. Bakireyi elde ettiğimiz anda artık bakire değildir. Heteroseksüeli baştan çıkardığımız anda artık heteroseksüel değildir. Ve beyaz atlı şövalye (2. Kısım'da da gördüğümüz üzere) cinsel ilişkiye girdiği anda şövalye aşkı matrisini terk ederek, gerçek, tecavüzcü şövalyeye dönüşür.
35. Arzu tam da arzumuzun tahrip edeceği şeye yöneliktir. Bu anlamda cinsel ilişki, arzunun tatmin edildiği anda başlar ve,

tatmin arzusunun nesnesini ortadan kaldırdığı için, aynı anda da biter.

36. Demek ki, tekil bir cinsel ilişki olmadığı gibi, uzun süreli, kurumlaşmış bir cinsel ilişki de yok; ancak bu ikincisinin yanılması kurmak da sürdürmek de daha kolay, daha verimli. Örneğin "aşk" diye bir kavramın ortaya çıkmasına hizmet edebiliyor, ve her ne kadar şairin de farkına vardığı gibi, "mutlu aşk yok"sa da, "aşk diye bir şey yoktur," diyemiyoruz. Tam tersine yüceltilmiş bir cinsel ilişki yanılması olarak "aşk" var, hem de fazlasıyla var.
37. Lacan aşk hakkında konuşurken, "Aşk sahip olmadığınız (sizde olmayan) bir şeyi, onu sizden istemeyen birine vermektir/vermeye çalışmaktır," diyor. Acınası bir durum gibi görünüyor, değil mi? Ortada verilecek bir şey yok, ama zaten onu isteyen de yok. Ancak "aşk" gene de var. Çünkü o öteki her kimse, onun "gerçekten" istediği şey de kimsede yok. Zaten olsaydı da karşılığında ne verebilirdi ki?
38. Demek ki aşk bir yanılama değiş tokuşu; bir "gibi yapma" faaliyeti. Ama "gibi yapma" deyip de geçmemeli, çünkü sanat dediğimiz şey de "gibi yapma"dan başka bir şey değil aslında. Aşkın "gerçekleşmiş" halini, "mutlu aşk"ı pek gözlemleyemsek de, sanata dönüşmüş aşkı hepimiz çok iyi biliyoruz. Demek ki kendisi olmasa da anlamı var.
39. Yanılama diyerek hemen aşağılamayalım aşkı; yanılama olmayan ne var ki hayatımızda zaten? Aşk, gerçek olmayabilir, ama belki de bize bir hakikatin ipucunu vermektedir, kimbilir.
40. Öte yandan bu tür yanılmalara pabuç bırakmayan siniklerin hali daha da acıklı. Onlar cinsel ilişkinin bir yanılama olduğunu, aşkın bir yanılama olduğunu bilirler, böyle şeylere de inanmazlar. O yüzden de başları deritten kurtulmaz bir türlü.

41. Gene Adam Phillips'e başvuralım: "Geleceği bilen yalnızca siniklerdir, çünkü bu filmi daha önce görmüşlerdir. Her şeyi bilen için seks daima bir sorundur."
42. Sinikler *her* filmi daha önce görmüşler, *her* romanı daha önce okumuşlar, *her* aşkı daha önce yaşamışlardır; o yüzden akıllı başında hiçbir yönetmen, sinikler için bir film yapmaya kalkmaz, kendine saygısı olan hiçbir romancı onlar için bir roman yazmaz.
43. Belki sinizmin o parlak, pürüzsüz yüzeyine kanıp siniklere âşık olacak, en azından hayran kalıp da bunu aşk sanacak birkaç kişi çıkabilir. Ama neyse ki o aşk da ancak yüzeyi kazıyana kadar sürer. Bir siniğin yüzeyini kazırsanız altından ne çıkar? *Angel* dizisinden Cordelia'nın da diyeceği gibi, "Daha fazla yüzey."

Zaten Kadın da Yoktur

Sherlock Holmes için o, her zaman "Kadın" [the Woman] olarak kalacaktır. Ondan başka bir adla bahsettiğini hiç duymadım neredeyse. Holmes'un gözünde o, cinsinin tümünü gölgede bırakır, tümünden üstündür. Irene Adler'e aşka benzer bir his duyduğundan değil. Tüm duygular, özellikle de o duygu, Holmes'un soğuk, keskin, ama hayranlık uyandıracak ölçüde dengeli zihni için tiksinti vericidir...

A. Conan Doyle, *Bohemya'da Bir Skandal*

1. Duygu Asena "Kadının adı yok," demişti, hem de iki kere. Haklıydı. Kadının adı yoktur gerçekten; olmayan bir şeyin adı olur mu hiç?
2. Lacan ise "Kadın (diye bir şey) yoktur," demişti daha önce. Ama bu cümlede işler biraz daha karışık: Bu ifadenin Fransızcası "~~La~~ femme n'existe pas", ama yazılı dilin kurallarını zorlayan bir deyiş bu, çünkü "La"nın üstü çizili. Nitekim İngilizceye çevrildiğinde de deyiş "~~The~~ woman does not exist" oluyor, orada bile eksik kalıyor, çünkü the nötr ama la dişil. Türkçeye çevrilmesi mümkün olmayan bir oyun bu, çünkü Türkçede "definite article" ("belirli artikel") diye bir şey yok; o kadar yok ki, adı bile yok, "artikel" diye bir Türkçe okunuşla yetiniyoruz. Gerçi "tanımlık" diye bir karşılık önerilmiş zamanında ama "belirli tanımlık" ifadesinden bir şey anlayan varsa beri gelsin.

3. Öyleyse Lacan'ın sözünü Türkçeye doğrudan doğruya çevirmek yerine anlamını aktarmaya gayret etmeliyiz. Onun demeye çalıştığı, ya da en azından benim anladığım şu: "Kadın belirlenemez." Ya da, daha felsefi bir söyleyişle, "Belirlenebilir bir kendilik olarak kadın diye bir şey yoktur."
4. Zamanında bu ifade (bazı) feministlerin boy hedefi olmuştu: Ne demek efendim? Kadınlar vardır! Oysa Lacan "Kadınlar yoktur," demiyordu zaten. Kadınlar elbette vardır, iyi ki de varlar. Lacan'ın söylemeye çalıştığı şey, kadının bir erkek kurgusu olan dil içinde bütünüyle belirlenemez (yani "belirleme" kavramının bir anlamıyla, sınırlandırılmaz) olduğuydu.
5. Dil erkeklerin kurduğu, çatısını çattığı bir şey ise eğer, dili kullanarak yapılan her niteleme, her belirleme, "erkekler için ve erkekler tarafından" olacaktır. Bu durumda "kadın"a dil içinde belirlilik atfetmek, onu bütünüyle erkek-egemen sembolik sisteme tâbi kılmaktır. Lacan kadını bu belirlilikten, ya da daha doğrusu, "belirlenmişlikten" kurtarmaya çalışıyordu aslında. *Kadın* bütünüyle belirlendiği anda, *erkekler için* bir kendilik olacaktır. Bu belirlenmeden (kısmen de olsa) kaçma olasılığı ise, *kadınlar* için bir özgürlük alanı açar. Bu alan tanımsızdır gerçi, ama zaten özgürlük biraz da tanımsızlıkta değil midir?
6. Dilin "erkeklerin kurduğu" bir şey olduğunu söylemek kolay da, bunu açık bir biçimde gösterebilmek zor. Yapısal olarak özellikle Avrupa dillerinde dilsel cinsiyet ayrımının varlığı bu iddiayı desteklese de, mesela Türkçede (ya da Japoncada) bu ayrımın bulunmaması işleri güçleştiriyor. İngilizcede belirsiz bir meslekten ya da makamdan (diyelim bir doktordan) bahsederken, ikinci cümlede ondan "*he*" (erkek üçüncü tekil şahıs) olarak söz edersiniz. Belirsiz "*insan*" daima erkektir. Fransızcada ise, içinde bir tek erkek bile olsa bir topluluk "*ils*" (erkek "onlar") olarak geçecektir. Feministler onyıllardır bu durumu değiştirmeye çalışıyorlar, ama ne yazık ki dil top-

lumsal kurumlardan, mesela hukuktan, çok daha dirençli. Kadınları değiştirebiliyorsunuz, ama dili değiştiremiyorsunuz bir türlü. Türkçede bu ayrım olmadığı için biz bu dilsel kavranın pek farkında değiliz, ama bizde de, gramer düzeyinde olmasa da, değişler ve dilsel alışkanlıklar düzeyinde aynı sorun yok değil: "Doğru dürüst"ün "Adam gibi", "Kalleş"in "Kancık" olması boşuna değil. "Kancık"ların büyük çoğunluğu erkektir aslında, ama dilsel düzeyde onlara "dişi köpek" demeyi âdet edinmişiz bir kere.

7. Nörolojik olarak kadınların ve erkeklerin dilsel yetileri arasında hiçbir temel fark yok. Tarihsel açıdan bakıldığında ise, av ve savaş gibi, hem alet kullanımını hem de dilsel koordinasyonu zorunlu kılan işlerin esas olarak erkekler tarafından yapıldığı, kadınlara çocuk bakımı ve toplayıcılık gibi dilsel iletişime pek gerek bırakmayan işlerin bırakıldığını düşünecek olursak (çocuk ve anne arasındaki ilişki dile henüz gerek duymaz), bu iddianın zayıf da olsa tarihsel bir temeli olduğunu söyleyebiliriz. Ama bütün bunlar, dilin erkeklerin arazisi olduğu iddiasını kanıtlamaz, olsa olsa destekler.
8. Dilin erkek olduğunun en temel kanıtlarından biri, erkeklerin yüzlerce, binlerce yıl boyunca "insan" ve "erkek" kavramlarını eşanlamlı kullanmış olmalarıdır. "Konuşan hayvan" olan insan, aslında erkektir. Türkçede bu eşanlamlılığı görmüyor olmamız bir yanlısına sadece. Yoksa insanlıktan bir tür olarak bahsetmeye kalktığımız anda biz de "insanoğlu" diyerek durumu ele veririz.
9. İngilizcede "*Mankind*" (ki tam çevirsek "erkek cinsi" anlamına gelirdi) "insanlık" demek. Fransızlar 1789'da "Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi"ni değil, "Evrensel Erkek Hakları Beyannamesi"ni (*Déclaration universelle des droits de l'homme*) ilan ettiler.
10. İnsan, erkektir; çünkü "insanlık" kavramını erkekler tanımladı önce. Marx ve Engels *Alman İdeolojisi*'nde "İnsanlar hay-

vanlardan bilinçle, dinle ya da neyle isterseniz onla ayrılır," demişlerdi; "Onlar kendilerini hayvanlardan kendi varkalma koşullarını üretmeye başladıklarında ayırırlar..." Ne yazık ki burada "insan" diye çevirdiğim kavram İngilizcede *Man* (erkek), Almanca aslında ise *Mensch* (nötr olmasına rağmen gene *Mann*'dan, yani "erkek"ten türemiş bir kelime). Ancak dilin erkek-egemen basıncını bir yana bırakırsak şunu görebiliriz: İnsanlar kendilerini hayvanlardan üretim yapmaya başladıklarında ayırırlar. Bunun hemen ardından gelen toplumsal aşama ise üretim araçlarının (erkekler tarafından) özel mülkiyeti olduğuna göre, bu ayrımın, yani "insan" kavramsallaştırmasının erkekler tarafından yapılmış olması, dolayısıyla "insan" derken "erkek"i kastediyor olmaları da şaşılacak bir şey değil.

11. Dil erkektir, çünkü insanlık dediğimiz genel kavramın neredeyse tümü için geçerli bir çekirdek yapıda doğar ve öğrenilir. Bu yapı ailedir; yani dile bağlı olmayan, dil-öncesi bir evrene ait olan anne-çocuk ilişkisinin, üçüncü bir unsurun (sonradan "baba" diyeceğimiz erkeğin) eklenmesiyle bozulmuş/genişlemiş/kurumsallaşmış hali.
12. Kuşkusuz burada sözünü ettiğim aile bir soyutlama. Freud'un "Oidipal" üçgeninin temeli olan Yahudi-Hristiyan ailesi ne ilk, ne de "esas" aile biçimidir. Ancak on yedinci yüzyıl Avrupa kapitalizminin önce Avrupa sonra da tüm dünya için egemen toplumsal-ekonomik oluşum haline gelmesiyle birlikte, bu aile biçimi de evrensellik kazanır. Evrensellik kazanırken, farklı aile biçimlerinin kültürel ve tarihsel özelliklerini yok etmekle kalmaz, onları içerir de. Dolayısıyla on dokuz ve yirminci yüzyılların egemen aile biçimi, içinde insanlık tarihi boyunca farklı dönem ve kültürlerdeki aile yapılarının en temel özelliklerini de taşımaktadır.
13. Bu "evrenselleşmiş" aile, iki temel varsayım üzerine kurulur: Ensest yasağı ve kadının zorunlu tekeşliliği. Bu iki yasak yal-

nızca ailenin değil, erkek egemenliğinin de kurucu unsurlarıdır.

14. Encest yasağı ya da tabusu, birinci dereceden akrabalar (ebeveyn/çocuklar ve kardeşler) arasında cinsel ilişkiyi yasaklar. Ancak bu genelgeçer ifade tam olarak doğru değil. Encest yasağında içerilen üç yasak var aslında: Baba ve çocuklar arasında cinsel ilişki yasağı; kardeşler arasında cinsel ilişki yasağı; anne ve çocuklar arasında cinsel ilişki yasağı.
15. Kardeşler arasındaki cinsel ilişki yasağı, ailenin kurucu yasağı *değildir*. Denetlenmez, önemsenmez. Üstelik Antik Mısır gibi görece yakın uygarlıklarda, soylu ailelerde (mülkün aile içinde kalmasını sağlamak amacıyla) yasaklanmak yerine özendirilmiş, kardeş evlilikleri (hatta baba ile evlilikler) bir açıdan desteklenmiştir. Çocukluk cinselliği açısından, kardeşlerin ergenlik öncesi cinsel oynaşmaları ayıptır, ama ölümcül bir günah, mutlaka uygulanması gereken bir yasak değildir. Önemsizdir. Mitolojiye bakıldığında, çoktanrılı dinlerde kardeş tanrılar arasında oynaşmalar sık sık görülür. Kral Arthur'un oğlu Mordred, kız kardeşi Morgana'dan doğar. Tektanrılı dinlerin kurucu metni olan Tevrat'ta ise, açık açık söylenemese bile, tüm insanlık zaten kardeş encestinden türer: Habil ve Kain, Âdem ve Havva'nın oğulları, hepimizin ataları. Peki bunların karıları nereden çıktı? Âdem ve Havva ilk insanlar olduğuna, dünyada Âdem, Havva, Habil ve Kain'den başka kimse olmadığına göre, onların karılarının da Âdem ve Havva'nın çocukları olması gerekmez mi?
16. Baba ve çocuklar arasındaki cinsel ilişki yasağı da ciddi bir yasak değil. Gene Tevrat'ta, örneğin Lut'un kızlarıyla cinsel ilişkiye girmesi (pek olağan görülmesi de) tanrısal cezayı hak edecek kadar büyük bir günah değildir; ama aynı bapta eşcinsellik, kızgın kükürt yağmuruyla tüm bir şehrin yok edilmesi ne sebep olacak kadar büyük bir günahıdır.

KIZLARI TARAFINDAN BAŞTAN ÇIKARILAN LUT;
GERİDE SODDM ALEVLER İÇİNDE.

17. Günümüzde, her ne kadar çocuklara yönelik taciz ve tecavüz suçunun kapsamına girse de, babaların kız (ve hiç de seyrek olmayan bir şekilde erkek) çocuklarına yönelik taciz ve tecavüzleri giderek daha sık rastlanır hale geldi. Kuşkusuz sorun bunların daha çok yapıyor olmasında değil, çocukların bunları artık açıklayabiliyor olmasında. Özellikle Britanya ve ABD'de bu suçlamaya muhatap olan babaların sayısı giderek artıyor; çünkü çocuklar artık bu suçlamayı yaptıklarında devlet tarafından korunacaklarına güvenebiliyorlar yavaş yavaş. Demek ki baba tacizi ve tecavüzü, aslında aile kurumunun *yapısına aykırı* değil, bir suçtan ziyade bir kabahat muamelesi görüyor. Kuşkusuz kanun tacizci babayı cezalandırıyor zaman zaman, ama ensest suçundan değil, sıradan taciz ya da tecavüz suçlarından.

18. Çünkü encest yasağı kanunda yeri olan bir yasak değil. Hatta adı konulan, dile dökülmüş bir yasak bile değil. Dil-öncesi bir yasak. Hangimizin hafızasında annemizle, babamızla ya da kardeşlerimizle cinsel ilişkinin yasak olduğunun bize söylendiğine dair bir anı var? Yok, çünkü söylenmiyor. Biz de daha ileride, böyle bir anıya sahip olmadığımız için, bu bilgiyle doğduğumuzu, bunun edinilmiş değil, doğa ya da Tanrı vergisi bir bilgi olduğunu varsayıyoruz.
19. Kala kala kaldı anne ile oğul arasındaki encest yasağı. İşte mesele buraya gelince akan sular duruyor: Anne-oğul cinsel ilişkisinin katlanılır bir yanı yok. Kardeşler arasındaki ya da baba-kız arasındaki cinsel ilişkinin görmezden gelinebilmesine rağmen, anne-oğul ilişkisi herkesin tolerans sınırını aşıyor.

OİDİPUS VE İOKASTA,
ANNE-OĞUL, KARI-KOCA.

20. Sanatta ve edebiyatta yalnızca bir kere ciddi bir biçimde rastlıyoruz ana-oğul encestine: Sofokles'in *Tiran Oidipus* tragedyasında. Orada da bütün bir soyun ve kentin laneti olacak ve ta Antigone'nin tragedyasına kadar varan yıkım sürecini başlatacak. Bir yandan da çağdaş psikanalizin temel kavramla-

rından, köşe taşlarından biri olacak Oidipus: Oidipus (Kompleksi) olmasaydı bugün Freud'u hangi kavramla hatırlardık?

21. Oidipus'un (bilmeden yaşadığı) anne ensesti, kuşaklar boyu sürecek bir lanetin kaynağıdır: Oidipus kendini kör edecek, annesiyle birleşmesinden doğan oğulları birbirlerini öldürecek, kızı Antigone ise diri diri mezara gömülecektir. On yedinci yüzyılda, John Milton *Kayıp Cennet*'inde insanlığın neredeyse tüm mitolojik öykülerini Hristiyan mitolojisi içinde toplamak gibi devasa bir işe kalkıştığında, *Günah*'ı tıpkı Athena'nın Zeus'un kafasından doğması gibi, Lucifer'in kafasından doğurur. *Günah*'ın babasıyla çiftleşmesinden *Ölüm* doğar, ama onun da ilk işi anasıyla çiftleşmek olur ki, bundan da cehennem köpekleri türeyecektir.
22. Çağdaş edebiyatta anne-oğul enstestinin benim bildiğim en önemli temsili, Bataille'in *Ma Mère* (Annem) adlı romanı ve Christophe Honoré'nin bu romandan uyarladığı aynı adlı film; ama zaten Bataille de bu tür "aykırılıklar" ile ünlü değil mi? Bunun dışında yirminci yüzyıl sonu Japon edebiyatında ve Japonya'ya özgü bir animasyon türü olan Manga'larda yer yer anne-oğul enstestine rastlanabiliyor, ancak bu popüler medya da bir tür panik duygusuna da neden oluyor.
23. Kuşkusuz aynı yasak aynı şiddette anne-kız arasındaki ilişkide de geçerli. Ancak lezbiyen ilişkiyi her zaman için görmezden gelmeyi tercih eden heteroseksist kültür, burada da işbaşında. Dolayısıyla anne-kız cinsel ilişkisi enstest yasağından önce heteroseksist gönüllü körlüğe kurban gidiyor.
24. Enstest yasağının anlaşılabilir gerekçelerinden biri, baskın olmayan (ve bu yüzden de bir sonraki kuşağa yansımayacak) genetik bozuklukların enstest (yani benzer genetik yapılar arasında üreme) yoluyla kalıcılılaşmasını engellemektir. Tabii ki bunun nedeni onbinlerce yıl önceki atalarımızın birer genetik uzmanı olmaları değildi. Muhtemelen bu yasak ortaya çıktığı

sıralarda insan soyu için hâlâ doğal seçme yasaları işlerlikteydi ve ensest yasağını uygulamayan topluluklar, uygulayan topluluklara göre genetik bozulmaya daha açık olduklarından zamanla tasfiye olup gittiler.

25. Ancak bu neden tek başına ensest yasağını açıklamaya yetmez. Her şeyden önce, anne-çocuk (dehşet verici yasak), baba-çocuk (ayıp, rezalet) ve kardeş-kardeş (görmesek daha iyi olur) arasındaki ensest ilişkilerinin neden bir hiyerarşiye tâbi olduğunu, yani neden genetik olarak aynı düzeyde sayılması gereken bu üç ilişkinin kültürde farklı farklı yerlerde olduğunu anlayamayız genetik yoluyla.
26. Anne-çocuk arasındaki cinsel ilişkinin yasaklanmasının genetik dışındaki açıklaması şöyle olabilir: Anne ve çocuk, doğum ile çocuğun dili öğrenmesi arasındaki süreçte, bildiğimiz ilişkilerden çok daha farklı, neredeyse "birlik" diyebileceğimiz yakınlıkta bir ilişki yaşarlar. Bir tür eşyaşamdır bu. Dile gerek duymaz, empatiye, eşduyuma dayalıdır. Eğer çocuk tüm duygusal yatırımını annesine yöneltir, tüm arzu ve gereksinimlerini (bu arada cinsel arzu ve gereksinimlerini de) annesinden karşılamaya çalışırsa, bu dil öncesi bölgede çakılır kalır. Toplumsallaşamaz, kültüre dahil olamaz. Anne-çocuk ilişkisinin ilk iki yılındaki durum çocuğun tüm yaşamına ya-

NORMAN'IN ANNESİNİN GERÇEK'İ.

yılırsa eğer, ortaya çıkan durum psikozdur. Daha önce de sözünü ettiğim, Hitchcock'un *Sapık* filmindeki Norman Bates'in durumu yani: Çocuk anneden ayrışamamış, kendine has, sınırları belirli bir benlik oluşturmamıştır. Annenin nerede bittiğini, kendisinin nerede başladığını bilemez bir türlü. O yüzden de, anne öldükten sonra bile onu hem bedenen hem de ruhen yanında, saklı tutacaktır. Annesinden kopamayacak, o yüzden de bir kişi, bir "ben" olamayacaktır.

27. Ensest yasağının ve esas olarak anne-çocuk ensesti yasağının nedeni, çocuğun anneden ayrılmasının sağlanmasıdır. İnsanlık bu ayrılığın sağlanmasından sonra gelişebilir ancak.
28. Çocuğu anneden ayıran şey dildir. Çocuğun dili öğrenmesi ile babanın bir unsur olarak yaşamına girmesi ise neredeyse eşzamanlıdır. Baba derken kastettiğim tabii ki genetik baba değil: Anne-çocuk ilişkisinin kapalı ikili yapısına dahil edip bu birliği parçalayan, çocuğu anneden ayırıştıran herhangi bir otorite figürü. Kimi kültürlerde bu figür dayı olabilir, kimilerinde amca. Onlar yoksa babayı temsil eden bir babaanne bile bu işi görür. O da olmazsa devlet, polis amca, köyün imamı, yetimhane müdürü: Anne olmasın da kim olursa olsun.
29. Çocuklar anneden dil yoluyla ayrılırlar dedik. Erkek çocuklar anne-çocuk eşyaşamının o büyü, dilsiz, empatik dünyasına bir daha dönmeyecekler, dilin, yani kurallarını erkeklerin koyduğu, sınırlarını erkeklerin çizdiği o hapisanenin içinde kalacaklardır yaşamlarının geri kalanında.
30. Kız çocuklar ise dil öncesinin büyü dünyasına bir kere, hatta birkaç, birçok kere dönecekler. Anne olacaklar çünkü. Anne-çocuk ilişkisini bir (ya da birkaç) kere de öteki konumdan yaşayacaklar.
31. Tam da bu nedenle, kadın, dile erkeklerin olduğu kadar tutsak değildir. Kuşkusuz dil kadınları erkekleri sınırladığından daha fazla sınırlar, daha fazla köleleştirir. Ancak erkekler için

varolmayan o çatlak, o aralık kapı, o kaçış noktası her kadın için vardır.

32. Tabii ki eksik bir kaçıştır bu, çünkü aynı zamanda toplumdan, kültürden de bir kaçıştır. Çoğu kadın bunu bilerek, isteyerek de yapmaz. Tersine, "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin," diyen erkek ideolojisi tarafından, "soyunu sürdürmek", "mülkünü devretmek" isteyen erkekler tarafından buna zorlanır. Çocuk doğurmaktan ve bakmaktan insan olmaya fırsatı kalmaz. Ama bilmeden, istemeden de olsa, her çocuk doğurduğunda, erkeklerin (henüz ve artık) egemen olmadıkları bir yere kaçmaktadır.
33. 1960'ların ve 70'lerin ikinci kuşak feministlerinden bazıları, 1980'lerde "kadın doğasının" ve "anne olmanın" erdemlerinden bahsetmeye başladıklarında radikal bir konumdan geri adım atıyorlardı mutlaka: Toplumsal ve kültürel bir çelişkiyi biyolojik bir farka indirgeyerek mutlaklaştırıyor, ister istemez özcü bir yere düşüyorlardı. Öte yandan, bu geri çekilişin içinde sözünü etmeye çalıştığım çatlağı, "kaçış noktasını" en azından sezmiş olmalarının da bir payı olabilir mi dersiniz?
34. Kadın yoktur. Kız çocuğu, genç kız, anne, kısır kadın, çocuk-suz kadın, fahişe, meşum kadın, kocakarı vardır. Kadın aynı anda birçok başka şeydir. Onu genel bir "kadın" kategorisinin içine sıkıştırmaya çalışan (mesela benim gibi) erkekler, ve (burada dikkatli olmak gerek) bu tanımlamayı/sınırlamayı kabul edip "kadın" diye konuşmaya başlayan kadınlar, aslında en nihayetinde erkek-egemen düzene hizmet etmektedirler.
35. "Erkek" vardır. Çünkü daha önce de sözünü ettiğim gibi, Kapitalizm ve Aydınlanma düşüncesi "İnsan" kavramını bir evrensel olarak kurarken, bu insan (Aydınlanma Avrupası'nda) "erkek"ten başka bir şey olamazdı. O yüzden "erkek" (*L'homme*) belirlenebilir, sınırlandırılabilir bir kavram olarak vardır. En azından, bazı erkekler "erkek" olmanın aslında "kadın" ol-

mak kadar, hatta ondan da fazla köleleştirici bir durum olduğunu fark edip, kendilerini erkekliğin içine hapseden dilde bir çatlak, bir aralık, bir kaçış yolu aramaya başlayana kadar.

36. "Kadın" kavramı bir şekilde "insan" kabul edilmesi gereken, ama erkeğe de tam benzemeyen varlıkları *isimlendirmek*, yani *ötekileştirmek* gerektiğinde ortaya çıkar. Bu da ancak *Evrensel İnsan / Erkek Hakları Beyannamesi* ilan edildikten sonra, Olympe de Gouges "Kadın Hakları"nı yazıp bu yüzden Jakobinler tarafından giyotine gönderildikten sonra mümkün olur. İnsan derken erkeği, "kardeşlik" derken de *fraternité*'yi

KADINLARIN KANATLARI ALTINDA
ERKEK HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ.

(erkek kardeşliği, biraderlik) kasteden Jakobenlerden başka ne beklenebilirdi ki zaten?

37. Kadın erkeğin mülkü ve kölesidir. Kadın erkeğin mülkü ve kölesiydi. Kadın *artık* erkeğin (tümüyle) mülkü ve kölesi değil. Kadın *henüz* erkeğin mülkü ve kölesi olmaktan (tümüyle) kurtulamadı. O yüzden de kadınlar kendilerini farklı farklı kategoriler, bireyler, kimlikler olarak adlandırmayı tam olarak başarabilmiş değiller. O yüzden Duygu Asena "Kadının Adı Yok" dediğinde hepimiz ona hak vermiştik. Kadının adı *artık* var belki, ama kadının adı *henüz* yok.
38. Lacan "Kadın (diye bir şey) yoktur" dediğinde, feministlerin hışmına uğramıştı. Ama onun söylemeye çalıştığı (ya da benim ondan okuduğum) şey, "kadın" kategorisine, erkek icadı o kategoriye sıkışmayı reddetmenin esas özgürleştirici adım olduğu. Kadın yoktur: Kız çocukları, genç kızlar, doğurgan ya da doğurgan olmayan kadınlar, kocakarılar, fahişeler, özgür kadınlar, lezbiyenler vardır. Bunların hepsi bir araya geldiklerinde ise ortaya çıkan bütün "kadın" değil, ondan fazla (ya da eksik) bir şeydir.
39. Fazladır, çünkü bu farklı insan bireylerini ve gruplarını bir araya getirip sınırlandırarak oluşturduğunuz belirleme (La *femme*), bu belirlemenin, sınırlamanın kendisinden çıkış, kurtuluş yollarını içermez. Oysa "kadın" tanımının (başka bir açıdan bakacak olursak, bu *dilsel* belirlemenin) öncesinde, bu belirlenmişlikten bir kaçış yolu, bir çatlak, bir aralık her zaman vardır. "Kadın" genelmesi bu çıkış yolunu, bu özgürleşme ihtimalini içermez. Dolayısıyla, *kadınlar*, "kadın"dan fazladır.
40. Eksiktir, çünkü "kadın" genelmesi/belirlemesi bu toplamın üstüne bir fazla, bir artık katar. Bu "fazla" ise, tüm toplumsal fazlalarda olduğu gibi, bir egemenlik ilişkisini temsil eder. "Y" kromozomu ya da penisi *olmayan* tüm insanları bir araya

toplayıp adlandırdığınızda, onları bir egemenlik ilişkisi içinde belirlenmiş bir konuma da oturtursunuz; yani daha baştan onları bir *eksikle* (penis ya da "Y" kromozomu eksikliği) tanımlayıp, bu eksikten bir aşırı-belirleme yaratırsınız. Öte yandan bu "kadın" belirlemesinin bir "fazla"ya (yani bir rahme) sahip olduğu tartışması ise oldukça su götürür. Bu rahmi kullanmayan (çocuksuz), ya da tümüyle yitiren (total histerektomi geçiren) kadın, kadın belirlemesinin dışına çıkmaz. Oysa penisini yitiren (hadım) erkek, erkek belirlemesinin dışına çıkar; erkek-egemen düzenin gözünde ya "hadım ağası" gibi özel bir statü kazanır, ya da ameliyat sonrası erkekten-kadına transseksüel gibi, gönülsüzce de olsa "kadın tarafına" yazılır.

41. Kadın yoktur, ama kadınlar vardır. Üstelik onlar özgürleşmek için erkeklerden daha fazla donanıma sahip. Bunun için ne kendilerine has yeni bir dil, Luce Irigaray'ın tasarladığı gibi bir "kadın dili" yaratmaları gerekiyor, ne de dili erkeklerden daha iyi kullanabileceklerini (yani simgesel düzende kendilerinin de efendi olabileceklerini) kanıtlamaları. Dilin öncesini erkeklerden daha iyi tanıdıkları ve *hatırlayabildikleri* için, dilin dışında, ötesinde ne olabileceğini de erkeklerden daha iyi bilme şansları var.
42. Kadın yoktur, ama erkek vardır. Kendini hâlâ erkek olarak tanımlayanlarımız, üstümüze heyula gibi çöken bu varlıktan kurtulmak istiyorsak eğer, susmayı, erkek dilini en azından parantezce almayı öğrenmeli, kadınların dilin ötesinden bölük pörçük duyup da hepimize söze dökmeden aktarmaya çalıştıklarını "duymak" için kulak kesilmeliyiz.

Evrenin Sessizliği

Ve en nihayet, baylar: En iyisi hiçbir şey yapmamak! En iyisi bilinçli atalet! Yaşasın yeraltı! Normal insana hasetten çatladığımı söylediysem de, onun bu gördüğüm koşullarda olmasını istemem (ama gene de haset etmeye devam ederim, o başka). Hayır, hayır, her halükârda yeraltı daha iyi. Orada en azından... Ah! Aslında şu anda bile yalan söylüyorum! Yalan söylüyorum, çünkü iki kere ikinin dört ettiğinden emin olduğum kadar iyi biliyorum ki, daha iyi olan yeraltı değıl, başka, bambaşka bir şey, istediğim ama asla bulamayacağım bir şey. Şeytan alsın yeraltını!

Fyodor Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*

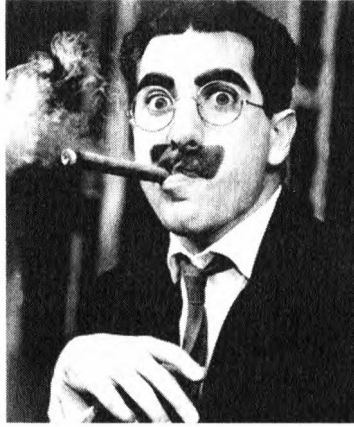
1. *Silentium Universi*: Evren sessiz midir gerçekten? Milyarlarca yıldız, milyarlarca gezegen, quasar'lar, kara delikler ve nötron yıldızları. Muazzam bir gürültü çıkarmaz mı bunların her biri kendi yollarında giderken? Ama gene de evrene "sessiz" diyoruz. Neden "ışıksız" değıl? Evren ne kadar ışıksız ise o kadar sessiz, daha fazla değıl. Ses uzay boşluğunda yol almaz, ama radyo dalgalarına, kozmik dalgalara dönüşerek bize ulaşmayı başarır gene de. Ama evrende eksik olan (bize eksik gelen) şeyi, görme duyumuzla değıl de işitme duyumuzla açıklamayı yeğliyoruz. Oysa insanlık kültürü esas olarak görsel değıl midir? Her şeyi görme duyumuz üzerinde temellendirmez miyiz? Öyleyse neden evrende bize eksik gelen çok önemli, hayati bir unsuru "sessizlik"le tanımlıyoruz? "Ses"in "anlam"la kurageldiğı metaforik ilişkiden olsa gerek. Yoksa, evrenden bize sonsuz sayıda "ses" geliyor; sorun şu ki biz onları anlamlandıramıyoruz.

2. James Gunn'ın "The Listeners" (Dinleyiciler) öyküsünde, dev uzay teleskoplarıyla uzayı "dinleyen" bir insan grubu anlatılır. Sürekli bir dip gürültüsü, bir hışırtı vardır, ama esas beklenen şey, bir mesaj, bir "sum!" ("Ben varım!") duyurusu gelmez bir türlü. Evrende yalnız olduğumuz duygusunu kıracak bir haber bekleriz. Zaten o "yalnızlık" da bizim kişisel yalnızlığımızın megalomanik bir yüce tezahüründen başka nedir ki? Evrense bize kayıtsız kalır. Ses verir, ama konuşmaz.
3. Oysa birileri "ben varım!" deseydi, biz buradan, yani onların bu duyurusundan, düşündüklerini ("*Loqui quod sum ergo cogito!*": Varım diyorum, öyleyse düşünüyorum!), bizim gibi olduklarını, bizim kozmik ölçülerde büyümüş benzerlerimiz olduklarını çıkaracaktık. "Dinleyenlerin" bekledikleri de budur zaten, "öteki"ni duymaktan ziyade dev, kozmik boyutlarda bir ayna bulmak. Bunun boş çıktığı ölçüde de evrende bir "eksik" olduğu duygusuna kapılıyoruz. Eksik olan tek şey bizim için bir ayna aslında. Anne. Fallus.
4. *Silentium Universi* üzerine, evrenin sessizliği üzerine en çok düşünenlerden biri herhalde Stanislaw Lem'dir. Bilimkurgu yazarı, filozof ve kozmolog. Başyapıtı *Solaris*'te, tüm bir gezegenin yüzeyini kaplayan, canlı ve bilinçli bir okyanusu anlatır. Okyanus "tek"tir, o yüzden de iletişim gibi bir kavramla hiç tanışmamıştır. İletişim kurulacak başka bir varlık olmadığına, iletişim kavramı da varolamaz. Dolayısıyla bu okyanus için evrenin sessizliği mutlak. Ama bir gün insanlar çıkagelir ve bu okyanusun hareketlerinden, varoluşundan kendilerine bir mesaj çıkartmaya çalışırlar. Onu "duymaya" çalışırlar. Okyanus ise ilk kez kendisinden başka bir varlıkla karşılaşmıştır. Mesaj falan vermiyordur. Mesajın ne demek olduğunu bile bilmiyordur. Okyanusun üzerinde dolaşan bu minnacık yaratıklara yaptığı tek şey, zihinlerine uzanmak, gizli arzularını yakalamak ve o arzuları gerçek kılmak olur. Gerçekleşen "ulaşılmaz arzu"ların insanlarda yarattığı tek tepki ise dehşettir. Romanın kahramanı Kelvin, yıllar önce intihar eden karısı-

nın hayaliyle yaşar, onu özler ve onun intiharından ötürü suçluluk duygularıyla kavrulur. Okyanus ona karısını verir, eksiksiz, hatırasındaki haliyle. Romanın önemli bir bölümü, Kelvin'in bu "hediye"yi imha etmeye çalışmasını anlatır. Kısacası, evren bize bir ses verseydi, biz o sesi duymamaya, duymamayı başaramıyorsak, sesin kaynağını imha etmeye çalışacaktık. *Objet petit a*'nın varoluş koşulu, ulaşılmadan kalmasıdır.

5. Lem'in Solaris'inin bir *okyanus* olması boşuna değil: Kolektif muhayyilemizde okyanus, sınırsızlığı, mutlak kapsanmışlığı temsil eder. Bu yüzden de aslında bireyin gelişimindeki en ilksel evreye, evrenin "ben" ve "dış dünya" diye bölünmediği bir âna denk düşer. Anneyle (ve onun üzerinden tüm evrenle) bütün olduğumuz, dil ve yasaklar tarafından sınırlandırılmadığımız, henüz aynada kendimizi görüp "ben" olarak tanımadığımız âna, "Gerçek"e. Okyanusta anlam yoktur, ama anlamsız değildir.
6. O okyanusla karşı karşıya kaldığımızda elimizi kolumuzu bağlayan anlamlandırma eksikliği, fallus yokluğuna denk düşüyor. Nasıl hayatımız boyunca olmayan bir fallusu yaratmaya çalışıp duracaksak, bizimle konuşmayan, bize "ses vermeyen" şeylere de bir anlam yüklemeye çalışacağız. Doğmuş olmanın bedeli bu.
7. Yüklediğimiz her anlam, bize bir iktidar kısıntısı verecek. Anlamlandırma imkânsızlığı ise total empotans, iktidarsızlık, eylemsizlik: Katatoni. Kadın erkek hepimizin geçici ya da kalıcı, kısmi ya da total sorunu bu işte: Empotans.
8. Empotans, iktidarsızlık. Hemen öteki uç akla geliyor: Omnipotans, kadir-i mutlaklık. Az sayıda erkeğin fiziksel kaynaklı empotansını (ki buna "ereksiyon yokluğu" demek daha doğru belki) bir yana bırakalım. Aslında kadın-erkek, tüm empotanslar, kırılmış, tamamlanamamış bir omnipotanstan başka nedir ki? Fallusumla dünyayı yerinden oynatamayacaksam (oynatamayacağıma göre), ereksiyonun ne faydası var?

9. Varlığımız da fallusumuz gibi olmalı. Eğer bizim atomik varlığımıza koca evrenden, bütünden bir cevap gelmiyorsa (gelmeyeceğine göre), varolmasak da olur. Diğer atomların verecekleri cevaplar ise yok hükmünde sayılır.
10. Atomun (gerçekleşemez) arzusu, bütünle yüz yüze gelmek, kendini bütünün aynasında görmek. Atom diğer atomları yok sayıyor (oysa bütünü bütün yapan onlar).
11. Peki ama bu bütün ne, nerede? Çoğumuz etrafımızdakilerin "İşte bütün, işte evren, işte mutlak gerçek!" diye öne sürdüklerinin doğruluğundan kuşkuluyuz, o yüzden de bunlara karşı sinik, inançsız bir tavır almaya eğilimliyiz. Ama bunlara karşı da kendi bütünüümüzü, kendi evrenimizi, kendi mutlak gerçeklerimizi vazetmekten korkuyoruz. Çünkü bu tür iddiaların ancak söze dökülmediklerinde imana layık olduklarının farkındayız için için. Bir söze dökülseler kendi imansız, eleştirel tavrımızın aynısının hedefi olacaklar. Ya da, daha küçük ihtimal ama daha da kötü, başkaları vazettiğimiz mutlak gerçeklere iman edecekler, peşimize düşecekler, "Düşeceğimi bildin, öyleyse öleceğimi de bil," diyecekler. Bizi kendi inancımızın ve düşüncemizin mutlaklığı içine hapsedecekler.
12. Yirminci yüzyılın psikanaliz alanındaki en büyük düşünürlerinden biri olan Groucho Marx, "Beni üye olarak kabul edecek kulübe ben üye olmam," der. Yirminci yüzyılın psikanaliz alanındaki bir başka büyük düşünürü Adam Phillips, "Şiddetsiz bir hayat olamaz, çünkü zaten bütün şiddet, dışarıda bırakılmanın şiddetidir," der. Alt alta yazıldığında, şiddetten vazgeçemeyenlerin kendilerini dışlamayan bir durumla karşılaştıklarında, bu defa da dışarıda kalmayı kendilerinin seçeceklerini, içerilmenin öğrendikleri tek varolma biçimine, şiddete son vereceği için bunu kaldıramayacaklarını söylemiyor mu? Groucho Marx'ın o inanılmaz içgörüsü bize diyor ki: "Ben o kadar yüce bir varlığım ki, benim gibi aşağılık bir yaratığı içerebilecek bir gruba katılmaya tenezzül etmem."

GROUCHO MARX: FREUD'LA
TEK ORTAK YANLARI PUROLARI DEĞİL.

13. Yüce varlık ve aşağılık yaratık. Ben ve Ben. *Star Trek*'in bir episodunda aynı yaratığın biri "iyi" diğeri "kötü" (biri "madde", diğeri "anti-madde") iki veçhesi, gezegenleri ve yıldızları tarumar eden bir kovalamaca içindedirler. Karşılaştıkları anda ise tüm evren yok olacaktır (madde ve anti-madde aynı zaman ve mekânda bir araya gelirse, varlığı inkâr eder). Neyse ki pratik Kaptan Kirk ve mantıklı Mister Spock, bu iki yaratığı bir "zaman tüneline" hapsederler ki, sonsuza dek, kimseye zarar vermeden birbirlerini yesinler. Kaptan Kirk'lerin ve Mister Spock'ların bulunmadığı bu sıradan evrenimizde ise, Ben ile Ben arasındaki savaşlar yakın çevremizdeki herkesi hasara uğrattıyor.
14. Hepimizin en temel ihtiyaçlarından biri olan ait olma ihtiyacı (rahme dönüş, içerilme, kabullenilme, pohpohlanma) ile Marx Paradoksu ("Beni üye olarak kabul edecek kulübe ben üye olmam") arasındaki savaşın sonu yok. Ve tüm şiddet de işte buradan çıkıyor. Ya dışa yönelik bir şiddet, öfke, uzlaşmazlık, saldırganlık, karıdövücülük, ya da kendine yöneltilmiş şiddet, çıkışsız, ölümcül bir depresyon.

15. T. S. Eliot'un *The Hollow Men* (Boş İnsanlar) şiirinde tarif ettiği şeylerden biri de bu ölümcül depresyondur:

Boş insanlarız biz
 Doldurulmuş insanlar
 Dayanmıyorsunuz birbirimize
 Kafalarımız saman dolu, heyhat
 Fısıldaştığımızda
 Kupkuru seslerimiz
 Sessiz ve anlamsız
 Kuru otlarda rüzgâr
 Kuru mahzenimizde
 Kırk camlar üstünde yürüyen
 Farelerin ayak sesleri gibi

Ürkek, ölüm korkusuyla dolu, ama o korku içinde ölümün ("öteki krallığın") imgelerini de durmadan, tekrar tekrar üreten, acınası bir durum. İki arada bir derece kalmışlığın banal estetiği. Hareket edip de eyleme geçememe, bir fikre sahip olup da onun gerçekliğiyle uğraşamama, arzulayıp da işin sonuna ulaşamama. Ölümcül depresyonumuz bu aralıkta kurmuş krallığını.

16. Ama aynı şiirin ithaf sayfasında "Mistah Kurtz, he dead!" ("Kurtz Afandi, ölmek!") yazdığını da unutmamalı. Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* romanına bir gönderme. Avrupalı beyaz erkeğin kaçmak için Kara Afrika'nın kalbine dalmasını ve orada da bula bula kendisini bulmasını anlatır *Karanlığın Yüreği*. Ölçüsüz bir megalomani ve inanılmaz bir iktidarsızlık duygusu, romanın kahramanı Kurtz'u öylesine paralize eder ki, kendisini Kongo nehri boyunca arayan Marlow tarafından bulunduğu ne yatağından kalkabilmekte, ne de konuşabilmektedir. Öte yandan yattığı kulübenin çevresindeki yerli kabile onu bir tanrı haline getirmiştir bile. Kara Afrikalı'nın kendisini tanrılaştırarak tuttuğu aynada gördüğü gölgeden dehşete kapılan ve "Dehşet! Dehşet!" diye sayıklayarak ölen Kurtz, işte burada, aramızda yaşıyor. "Mistah Kurtz, he dead!" / "Mistah Kurtz, he God!" ("Kurtz Afandi ölmek!" / "Kurtz Afandi Tanrı!"); aynı cümle.

MCLUHAN EX MACHINA.

17. Yirminci yüzyılın psikanaliz alanındaki üçüncü bir büyük düşünürü Woody Allen, *Annie Hall*'da şöyle bir sahne kurgular: Alvy Singer (ki yönetmen/oyuncunun öteki-ben'i olduğundan kuşkusuz yoktur) sinemada bilet kuyruğunda beklerken, önündeki iki adam Marshall McLuhan üzerine bir tartışmaya tutuşurlar. İkisi de alenen saçmalamaktadır. Alvy başta tartışmaya yalnızca iç sesiyle katılır, ama sonunda dayanamaz ve adamlardan birine "Hayır, öyle değil," der, "McLuhan öyle bir şey söylemiyor." Adamlar aralarındaki tartışmayı keserler ve bu davetsiz misafire, bu ufak tefek, gözlüklü Yahudiye haddini bildirmeye hazırlanırlar. Adamlardan biri, "Sen nereden biliyorsun ki?" der demez, Alvy yandaki kocaman film posterinin arkasına gider ve McLuhan'ı elinden tutup getirir (bu arada McLuhan gerçekten de McLuhan tarafından oynanmaktadır). McLuhan çok bilmiş entelektüele döner ve "Özür dilerim," der. "Ben Marshall McLuhan'ım ve siz de benim ne dediğim hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz." Alvy ise biz izleyicilere dönerek, "Hayat böyle olsun istemez miydiniz?" diye sorar. İstemez miyiz hiç! Ama ne yazık ki sadece bir bebeklik rüyası bu. Katıksız bir "yerine getirilmiş arzu", mutlak başvuru kaynağı, bize en nihayet bir cevap veren Öteki: Mükemmel orgazm. Hepimiz bunun peşinde değil miyiz her zaman? Ama gerçek hayatta mükemmel orgazmlar yok; Woody Allen

gibi şansınız varsa, ya da daha doğrusu, *Annie Hall*'daki Alvy gibi kafası karışık, harekete geçmekten korkan bir yarı-aydın değil de Woody Allen'ın kendisi gibi ne istediğini bilen bir yönetmensiniz, bunun "temsil"lerini ortaya koyabilirsiniz yalnızca.

18. "Con Gordon o sesi ilk defa duyduğu zaman aklını oynattığını zannetti. O sesi bir gece beyninin içinde hissetmiş, yarı uykulu düşünceleri arasında berrak ve sarıh bir şekilde duymuştu: 'Con Gordon beni duyabiliyor musun, sesimi işitiyor musun?'" 21 Kasım 1954'te yayımlanmış; Çağlayan Yayınları'nın "Yeni Dünyalarda" dizisinin ikinci kitabı: *Seyyareler Çarpışıyor*, çeviren A. Kahraman. Kitabın yazarını ve gerçek adını ilk okuyuşumdan yirmi beş yıl sonra öğrenebildim. Edmond Hamilton, *Star Kings* (Yıldız Kralları). Çevirmenin de aslında Kemal Tahir olduğunu daha önce öğrenmiştim (ya da en azından böyle bir dedikodu duyup inanmıştım). İlk okuduğumda on bir-on iki yaşlarında olmalıyım. Epey bir süre (birkaç yıl) uykuya dalmadan önce "Bülent Somay beni duyabiliyor musun?" sesini bekledim durdum. Zart Anı beni Orta Galaksi İmparatorluğuna davet edecekti; kazayla onun yerine geçip Orta Galaksi İmparatoru olacak, bununla da yetinmeyip tüm evreni kaplayan bir savaşta yüz binlerce uzay gemisine komuta edecek ve galaksinin diğer bölgelerini de fethedecektim... Prenses Lianna'ya ise çoktan âşık olmuşum. Ses gelmedi. Sanıyorum hâlâ devam eden uykuya dalma güçlüğümlün nedenlerinden biridir bu.
19. Bir yanda Şor Han (bu bir soğuk savaş dönemi romanı: Stalin? Mao?) ve hain Korbulo, öte yanda ben ve bana deli gibi âşık, her dediğimi dinleyen, benim için ölmeye hazır Lianna. Böyle okuyunca ne kadar banal bir biçimde Oidipal oluyor değil mi? Üye olmaya razı olacağım tek kulüp, beni asla üyeliğe almayacak, çünkü aslında yok. Orta Galaksi İmparatoru olamayacaksam sınıf birinciliği neye yarar? Nitekim Con Gordon sonunda kendi zamanına ve işine döndüğünde, "şubesine mü-

dür" olma teklifi alır. İşte tepkisi: "O ki, İmparator oğlu, Prens Zart Arn olarak, kralların sofrasına oturmuş... O ki, Deneb civarında İmparatorluğun şanlı donanmasını muhteşem bir zafere götürmüş... O ki, kâinata dehşet saçmış, fezanın kendisini imha eden kuvveti kullanmıştı... Şubesine müdür ha? Ha! Ha! Ha!" Tek tek ünlem alan bu üç kuru kahkaha taklidi ses, hepimizin sinizmlle ilk tanışmamızın da sesidir aslında.

20. Manyak değiliz ya, bizi doğrulayan, onaylayan bir *deus ex machina* (işleri ansızın yoluna koyuveren tanrısal müdahale) olsaydı eğer, sinik olmayacaktık. McLuhan Coca Cola makinesinin arkasından fırlayıverseydi, Zart Arn bizi çağırırsaydı, diz çöktüğümüzde vahyi gerçekten duyabilseydik... Bir sürü "keşke". Kaybettiğimiz (mugalataya yenik düştüğümüz ya da mugalatayla suçlanarak duymazdan gelindiğimiz, ya da düpedüz haksız olduğumuz) her tartışmadan sonra McLuhan'ın ortaya çıkmasını, Marx'ın hayaletini, Freud'un öbür dünyadan gelen sesini, herkesin duyabileceği (tercihan televizyondan yayınlanan) bir vahyi arzuladık. Bizden büyükçene bir oğlanın kabadayılığına boyun eğerken, "fezanın kendisini imha eden kuvveti" kullanacağımız günü bekledik.
21. Bizim gibilerin *objet petit a*'ya verdiği cevap bu işte: Megalo-mani ve sinizm. *Objet petit a* her zaman "o zaman ve orada"dır. "Bugün ve burada" yapılabilecek hiçbir şey, o arzuyu asla tatmin edemez. Gerçek ihtiyaçlar ve isteklerse tehlikelidir. Çünkü tatmin edilebilirler ya da tatmin edilmeyebilirler (ama asla "her zaman" ve "asla" değil; her zaman için "gösterilip de verilmemiş olma" hissi orada olacaktır). Ulaşılamaz arzuda ise böyle bir tehlike yoktur. Gösterilmiş bir şey yoktur ki verilsin...
22. "Gösterilip de verilmemiş olma." En büyük dehşetimiz; dışlanmışlığımızı, terk edilmişliğimizi, kıskançlığımızı ve hasedimizi ("bana gösterilen bir başkasına mutlaka verilmiştir!") bize her an hatırlatan his. Onunla uğraşacağımıza ulaşamaz arzular peşinde, Kutsal Kâse'yi arayarak telef olmak yeğdir!

23. Bir aile evine doğuyoruz. Mutlak, kapalı bir yapının içine. Mutlak bir aşkla anneye bağlıyız, bunun yanına mutlak bir nefretin de gelmesi çok sürmüyor. Bu mutlak durumu biraz olsun kıran baba, hiç olmazsa biraz rekabet getiriyor ortama. Ama onun da (çoğu durumda) mutlak otorite konumuna yerleşmesi fazla zaman almıyor. Yetişkinlikte "mutlak" peşinde koşmak, bu evrelere, özellikle de pre-Oidipal evreye saplanıp kalmak gibi geliyor bana. Büyümenin yolu, "mutlak" arayışını, hiçbir zaman "bugün ve burada" olmayan arzu nesnesinin peşinde koşmayı bırakmak olabilir.
24. Ötekini arzulamak, ötekiyle rekabet etmek, ötekiyle sevişmek, ötekiden nefret etmek, ötekine "haset ve şükran" duya-bilmek, ötekiyle tartışmak için, "öteki"nin daima "ben"le karıştığı, iç içe geçtiği aile ocağını terk edebilmek gerekiyor. Mutlak arayışı, megalomani, sinizm, hepsi de aile ocağına sıkıca bağlanmanın, "öteki"nden sonsuza kadar saklanmanın yolları. Kâinat kadar büyük bir rahmin içinde, kâinatı yerinden oynatabilecek kadar büyük bir fallus düşleyerek yaşamak.
25. Bu dünyaya inanmak, Tanrıya inanmak, kendine inanmak. Üçünün de aynı şey olduğunu söyler kamutanrıcılar. Ama her bütünün bir ötekisi var. O yüzden ben "Enel Hak" demekten-se, "Ben ancak ötekisi olduğunda bütün olanım" demeyi tercih ederim. Ötekim olmazsa parçalanırım. Ötekiyi "mutlak olarak" reddetmenin tek yolu psikoz.
26. McLuhan gelmeyecek. Gene de tartışmanın, anlaşmalara varmanın, saçmalamanın ve büyük, çığır açıcı keşifler yapmanın yolları var. Anlaşmalar geçici ve değişebilir olacak, saçmalamalar mutlak değil, içlerinde derin bir içgörü barındırabilirler, keşfimizin açtığı çığır ise üç gün sonra fos çıkabilir. Ece?
27. Bizi üye kabul edecek bir kulüp bulursak, aman kaçırmayalım. Laf olsun diye, "ben buradayım ama ruhum başka yerde" ("vücuduma sahip olabilirsin ama ruhuma asla!") tavrıyla değil. Bugün ve burada.

Gerçek Orada Bir Yerde

Şehitlerin kiliseleri için canlarını verdikleri gibi hayatımızı vermeyi önersek bile, bu fedakârlığı kendi iktidar arzumuz için, kendi güçlü olma duygumuzu korumak için yaparız. "Hakikat bende" duygusuna kapılanlar –bu duyguyu korumak için ne mülkler feda edilir, "üstte kalmak" için neler atılır güverteden aşağı– aslında "Hakikate" sahip olmayan diğerlerinin üstünde oldukları duygusuna kapılmışlardır.

Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim*

1. Gerçek her zaman "orada bir yerlerdedir". Bir türlü buraya, yanımıza, climizin altına, ulaşabileceğimiz yere gelmez. Dışarıdadır. Ona bazen "dışsal gerçeklik", bazen "nesnel gerçeklik", bazen hakikat, bazen ise sadece "Gerçek" deriz. Fazla yakınımıza gelmesin, oralarda, dışarıda, uzayda ya da öteki mahallede dolaşsın da, ne olursa olsun. Ama Gerçek bu işte, bizi bir türlü rahat bırakmıyor ki. İlle de yerine dönüyor, da-ima. Yeri ise bizden, kendimizden başka bir şey değil.
2. "Gerçek Orada Bir Yerde", bizim televizyonlarımızda da gösterilen *The X Files* (Gizli Dosyalar) dizisinin sloganı. Dizinin kahramanı, FBI'ın garip işlerden sorumlu ajanı Fox Mulder, karşılaştığı her davada, çıktığı her işte, uzaydan gelen yaratıkların parmağını arıyor. Onu bulamazsa da herhangi bir doğaüstü, olağandışı açıklamayla yetinmek zorunda kalıyor. Ortığı Diane Scully ise tam bir kuşkucu, özbeöz bir Aydınlanma Kızı. Tüm bu uzaylılar, kurtadamlar, vampirler, telepatik caniler filan ona çok kuşkulu, çok "bilim dışı" geliyor. Ama ne

yapsın, birçok vakada "kanıtların" ya da birinci elden deneyiminin etkisiyle ortağına uymak zorunda kalıyor o da.

"GERÇEK ORADA BİR YERDE"

3. Ne yazık ki bu meseleyi konuşmaya başlamadan önce de, uzunca bir çeviri tartışması yapmak gerekiyor. Sloganın aslı "*The truth is out there*". Her şeyden önce, *truth* gerçek değil hakikat. İngilizce, Almanca ve Fransızcada bu ayrım çok barizdir: İngilizce *Truth/Reality*, Fransızca *verité/realité*, Almanca *Wahrheit/Realität* ikilikleri, "Hakikat" kelimesi dilimizden ihraç edilince Türkçede karşılanamaz oldu. Ne gerek var efendim böyle inceliklere! Çok gerekiyorsa birkaç "Öz Türkçe" kelime uydururuz, karşılarız. Onu da kimse anlamamış, anlamasın. Felsefeyle uğraşan birkaç seçkin anlasın yeter. Onlar da zaten bu uyduruk dili öğrenmeye çalışmaktan felsefe çalışmaya fırsat bulamıyorlarmış, kimin umurunda. Her neyse, *Truth*, *verité*, *Wahrheit*, bunların Türkçe karşılığı Hakikat. Gerçek değil (o *The Real*, *Le réel* ve *Das Reale* kavramlarının karşılığı), Gerçeklik hiç değil (o da *Reality*, *realité*, *Realität* kavramlarının karşılığı).
4. Hakikat, Gerçeklik'ten farklı olarak ilk elden deneyimlenemeyen, algılanamayan şeydir. Hakikate ancak akıl yürütme, tefekkür, içgörü; ya da içe doğma, vahiy, iman yollarıyla ula-

şılabilir. Aydınlanmacı, akılcı bir açıdan bakıldığında, algıladığımız, deneyimlediğimiz şeyler, olgulardır. Olgular hakkında malumat edinebiliriz; onları ölçebiliriz, derleyip toparlayabiliriz. Oysa hakikat olguların gerisinde (ya da üzerinde) olan şeydir. Ona olguları bir kez derleyip topladıktan sonra, bunlar üzerinde tefekkür ya da akıl yürütme yoluyla ulaşabiliriz. Ya da, aradığımız hakikat içsel, kendi zihnimize ya da ruhumuza ait bir şeyse, bunu içgörü yoluyla yapabiliriz. Dini açıdan bakarsak, algıladığımız, gözlemlediğimiz olgular her zaman için gerilerinde bir açıklanamayan, bir sır bırakacaklardır. O sırda ise ancak vahiy, tebliğ ya da iman yoluyla, Tanrı'dan ya da onun sözcülerinden gelen bir söz yoluyla ulaşabiliriz. Tasavvufi inanç sistemlerinde ise bu iki yol birbirine karışmıştır. Tanrı ya da sözcüleri devreye girmez, biz o sırda yine içgörü ya da tefekkür yoluyla ulaşırız. Dinde olduğu gibi *ereriz*, ama bunun yolu, aracı, akılcılığa benzeyen bir şekilde, kendi zihnimizdir.

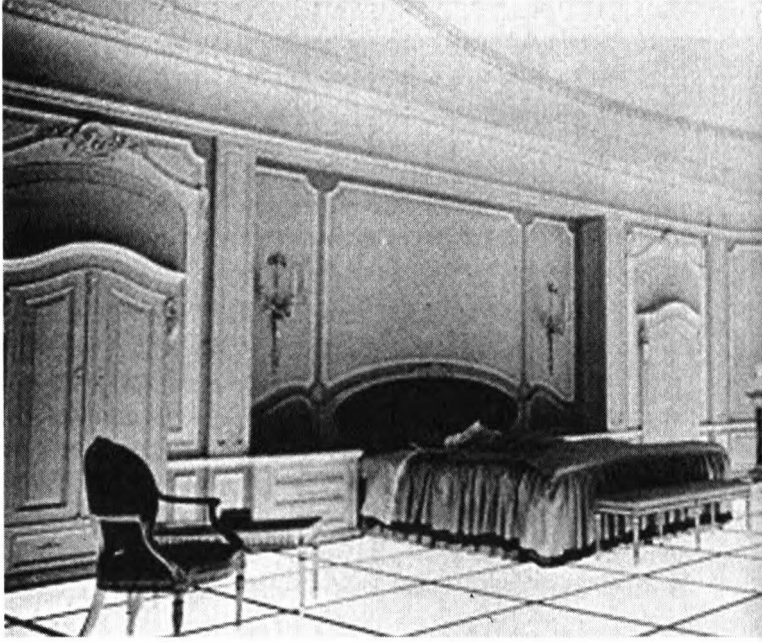
5. Gerçeklik, olgular dünyasının adıdır. Her ne kadar bizim dışımızda, bizim (zaman zaman, hatta çoğu zaman yanılabilir) algılarımızdan bağımsız olduğunu düşünsek de ("Körler onları görmese de, yıldızlar vardır," diyordu Nâzım Hikmet *Rubailer*'inde), hatta bu bağımsız varlığını belirtebilmek için ona bazen *dışsal* bazen de *nesnel* gerçeklik desek de, ancak algılar ve deneyim yoluyla ulaşılabilir Gerçekliğe. Şekli ve anlamı tartışılabilir olsa da, bizim algılarımızdan bağımsız bir kâinatın varolduğu, bir Hakikat'tir. Gerçeklik değildir, olamaz, çünkü tanımı üstünde, "bizim algılarımızdan bağımsız"dir. Bu bilgiyi ne algılayabiliriz, ne de deneyimleyebiliriz; onun varlığına ancak akıl yürütme, tefekkür yoluyla kani olabiliriz.
6. Aynı şekilde, mesela Tanrı'nın varlığı da bir Gerçeklik değil, bir Hakikat'tir. Deneyim ya da algı yoluyla ulaşamaz, kavramamaz. Ona ancak tebliğ, vahiy ya da iman yoluyla varılır. Mucizeler Tanrı'nın varlığını "nesnel olarak" kanıtlamazlar.

Dünün mucizeleri, bugünün sıradan, gündelik olgularına dönüşür. İsa'nın Lazarus'a yaptığını, günümüzde bütün hastanelerin reanimasyon birimleri, her gün yapıyor. Ancak nasıl İsa'nın mucizesi Tanrı'nın varlığını *kanıtlamıyorsa*, o mucizenin sıradanlaşması, dünyevileşmesi de yokluğunu kanıtlamaz. Tanrı'nın hakikatine ya iman yoluyla varılır, ya da, eğer iman yoksa, varılmaz.

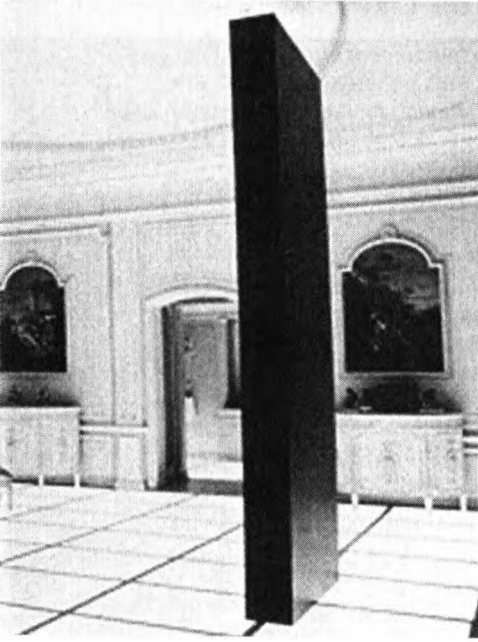
7. Görüldüğü gibi, Hakikat'e giden yol tek değil. Ama zaten, galiba Hakikat de tek değil. Farklı zihinsel süreçler, farklı hakikatlere varıyor; Newton'un evren şeması da, Kant-Laplace evren şeması da, günümüzün Euclid-dışı geometrilere, Görecilik ve/ya da Belirsizlik ilkelerine göre biçimlenen evren şemaları da benzer rasyonel süreçlerden kaynaklanıyorlardı. Musevilik ve Hristiyanlık, ikisi de vahiy ve tebliğ dinleridir, ancak Musa'nın ve İsa'nın tebliğ ettiği Tanrı'lar aslında birbirine benzemez; ilki (Yehova) çok daha öfkeli, gazap dolu, intikamcı ve cezalandırıcı bir Tanrı iken, İsa'nın Tanrısı affedici ve müşfiktir.
8. Demek ki, Gerçek değil Hakikat "orada bir yerde" olan. Ama başlamışken, bu dört kelimelik cümlemin geri kalanını da bir çeviri süzgecinden geçirelim. "*Out there*", "orada bir yerde" mi gerçekten? Kötü bir çeviri değil bu, ama "*out*" kelimesinin "dışarıda" anlamını, yani dizinin dış uzaya, dünya-dışı olana dair saplantısını dile getiremiyor tam olarak. *The X Files*'in evreninde hakikat, yani dünyada olup bitmekte olan bir dizi anlamlandırılmaz, tekinsiz olayın arkasında yatan sır, dışarıda, uzayda, başka dünyalarda, başka dünyalara ait yaratıklar da gizlidir.
9. Gündelik hayatımızdaki "sır"ları "dışarlarda bir yere" yerleştirme âdeti, insanlık kadar eski. Şu nehrin karşı yakası, karşı dağın ötesi, Şark, Kara Afrika, Amerika, Vahşi Batı, Ay, Mars, Güneş Sistemi, Alfa Centauri, Andromeda... Buradaki tekinsiz sınırları hep orada, ötede, *terra incognita*'da (bilinmeyen

topraklarda) anyoruz. O sırtı bulamıyoruz hiçbir zaman, ama mesela Amerika'yı keşfediyoruz, Çin'e ulaşıyoruz, fildişi, altın ya da elmas buluyoruz. Kendi ülkemizdeki sorunu çözemesek de, yeni ülkeler kuruyoruz.

10. "Western" türü, popüler Amerikan edebiyatının ve daha sonra da sinemasının saplantılarından biridir. Ortaçağ Avrupası nasıl şövalye denilen, tek marifeti ağır ve hantal bir zırh giyip kılıç ve mızrak taşımak ve ata binmek olan işsiz güçsüz küçük soylulardan, gerçekliği olmayan bir romantik kahraman figürü yaratmışsa, Amerikan kültürü de altıpatlar taşıyıp ata binen, bilek ya da silah kuvvetiyle kendi kanununu kendi yapan sığır çobanlarından benzer bir romantik kahraman figürü yaratmayı başardı. Şövalye ile kovboyun ortak yanı, ata binip silah kullanmalarının yanı sıra, daha önce kimsenin (en azından *buralardan* kimsenin) gitmediği bir bilinmeze yelken açmalarıdır. Biri Haçlı seferleri ile Orta Doğu'ya, diğeri yeni topraklar bulmak için Vahşi Batı'ya.
11. Amerika tarihinde benzer bir romantik kahraman figürü, kovboylardan önce Karayip Korsanları'nın kimliğinde de yaratılmıştı. Gemileriyle bilinmeze yelken açan bu korsanlar, aslında kahraman falan değil, her biri bir ülkeden yağma yapmak için icazet almış haydutlardı. On yedi ve on sekizinci yüzyıllarda Amerika kıyılarında büyük donanmalar bulundurmak henüz ekonomik açıdan pek akıl kârı olmadığı için, Avrupa ülkelerinin bu tür haydutlara ihtiyacı vardı. Ama "bilinmeze gitmek" bize o kadar romantik geliyor ki, bu haydutlardan hemen gelecek kahramanlar yaratıyoruz. *Karayip Korsanları*'nda Johnny Depp'in canlandığı, uçuk-kaçık, biraz efemine, biraz komik, biraz da gönülsüz kahraman Kaptan Jack Sparrow'un, aslında katil, tecavüzcü ve yağmacı Karasakal'ın, Jean Lafitte'in, William Kidd'in ve Jack Rackham'ın yakın akrabası olduğunu unutuyoruz hemen.
12. Hakikat orada, ötede, dışarılarda bir yerde. *Burada* değil.

13. Çevrildiği yıllarda büyük gürültü kopartan Stanley Kubrick'in "2001: A Space Odyssey" (Uzay Yolu Macerası) fiminde insanlık tarihi, dünya dışı uygarlıkların dünyada henüz yalnızca insansı maymunlar varken yerleştirdikleri bir "nöbetçi" olan (filme kaynaklık eden 1951 tarihli Arthur C. Clarke öyküsünün adı da "The Sentinel: Nöbetçi" zaten) "kara taş"ın gözünden anlatılır. Kara taş en başta insanların *insan* olma serüvenine, yani "ilk" aleti/silahı yapma anlarına tanıklık eder, daha doğrusu her gözlemci gibi, bir bakıma bu dönüşümün nedenlerinden biri olur. Daha sonra, uygarlık geliştikçe, insanlar bu nöbetçilerin güneş sisteminde farklı yerlere de yerleştirilmiş olduklarını fark ederek, kara taşların sahibi olan dünya dışı uygarlığın peşine düşerler ve en nihayet, Jüpiter'in yörüngesinin dışlarında bir yerlerde, o uygarlığı olmasa da, kendilerinin kâinata açılmalarının yolunu bulurlar.

YOLUN SONU VE BAŞLANGICI:
2001'İN "KARA TAŞ'I."

14. Kâinata açılmak, varoluşun o eksiksiz bütünlüğünü görüp tanımak, onunla bir olduğunu bilmek. "Felsefe" dediğimiz şeyin ilk günlerinden beri peşinde koşup durduğumuz şey bu değil mi zaten?
15. Nâzım Hikmet'in *Rubailer*'inden 6 numaralısını yukarıda anmıştım. Şimdi o rubaiyi kendisini izleyen üç rubai ile birlikte ele alıp değerlendirmeye çalışayım:

6

Öptü beni : «– Bunlar, kâinat gibi gerçek dudaklardır,» –dedi.
«Bu ıtır senin icâdın değil, saçlarımdan uçan bahardır,» –dedi.
«İster gökyüzünde seyret, ister gözlerimde:
«körler onları görmese de, yıldızlar vardır,» –dedi...

7

Bu bahçe, bu nemli toprak, bu yasemin kokusu, bu mehtaplı gece
 pırıldamakta devâm edecek ben basıp gidince de,
 çünkü o ben gelmeden, ben geldikten sonra da bana bağlı olmadan
 vardı
 ve bende bu aslın sureti çıktı sadece...

8

«– Paydos...» – diyecek bize bir gün tabiat anamız, –
 «gülme, ağlamak bitti çocuğum...»
 Ve tekrar uçsuz bucaksız başlayacak:
 görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat...

9

Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha,
 güzelim dünya elvedâ,
 ve merhaba
 k â i n a t . . .

6. ve 7. rubailer bize "nesnel gerçekliği" anlatıyor. Biz olmasak da, biz bakmasak da varolmayı sürdürecektir olanı. Buraya kadar Nâzım'ın geleneksel materyalist tavrı koruduğunu, varoluşu insan zihninin (aklının, ruhunun, iradesinin) bir fonksiyonu olarak gören idealist düşünceye karşı klasik materyalist tartışmayı sürdürdüğünü söylememiz mümkün.

16. Ancak 8. ve 9. rubailerde Nâzım bu çizgiden ayrılıp ("sapmaktan" ziyade bir adım ileriye götürüp), nesnel gerçekliğin varlığını kanıtlamak için paranteze aldığı öznenin konumunu, kaderini sorguluyor. Nesnel gerçeklik var olmasına var, ama onu algılayan özne, ona "nesnel gerçeklik" adını veren özne ne olacak? Nâzım'ın buna cevabı, ölüm. Ölüm bize kâinatın, varoluşun bütünlüğünün kapısını açacak. Ama bunu bilmiyor muyduk zaten? Nâzım'dan çok daha önce Yunus da aynı şeyi söylemeye çalışmıyor muydu, "Ölür ise ten ölür / Canlar ölesi değil," derken?

17. "Güzelim dünya"ya elveda derken kâinatı da merhaba diye selamlayan özne, aynı özne midir? Yunus'ta elveda "ten"e, merhaba da "can"a ait; dolayısıyla iki ayrı öznenen bahsettiğini anlayabiliyoruz. Mistik olmayan (ya da en azından *Rubailer*'e kadar böyle bir özelliğini görmediğimiz) Nâzım'da ise böyle bir ayrılıktan söz etmek zor. Peki ama bu dünyada şiir yazan, âşık olan, yemek yiyen, hapis yatan, kavga eden, ihanet eden, ihanete uğrayan, gülen ve ağlayan öznenin, özne olma durumunu koruyarak kâinatla karşılaşması, özneliğini feda etmeden "görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat"la bir olması mümkün müdür?

18. Bir başka tarihte, bir başka kültürde, gene materyalist bir şair olan Percy Bysshe Shelley çok benzer bir öykü anlatır bize. Can dostu John Keats'in ölümü üzerine 1821'de yazdığı ağıtta, ölümün aslında kâinatın bütünlüğü ile bir kaynaşma yolu olduğunu söyler:

Bir olan kalır, çok olan değişir, geçer
Cennetin ışığı sonsuza dek parlar,
Dünyanın gölgeleri uçar gider
Hayat renkli camdan bir kubbe gibi
Lekeler Sonsuzun beyaz nurunu
Ta ki Ölüm onu paramparça edene kadar...

Shelley, *Adonais*

19. Gerçek (hakikat) orada bir yerde, ama ölmeden ona ulaşmanın bir yolu yok gibi görünüyor; en azından şairlere göre.

20. "Felsefe" dediğimiz şeyin ilk günlerinden beri peşinde koşup durduğu şey, kâinatı bütünlüğü içinde görüp kavramak. Mistiklerin (ve mistik olmasalar bile şairlerin) bize söylediği ise bunun mümkün olduğu, ama bunun için ölmemiz, yani kâinatın bütünlüğü hakkında soru soran, onu merak eden özneyi feda etmemiz gerektiği.

21. Ancak (artık) sor(a)madığımız soruya cevap alabileceğiz.

22. Bunu yapmanın ise iki (ve iki her zaman üç ettiği için, aslında üç) yolu var. Birincisi ölmek. Kâinatla bir olmak, bedenden ve öznel zihinden kurtulmak. Ne yazık ki bunun bir kanıtı yok, çünkü ölümden geri dönüp de bize kâinatla bir olmanın, kâinatın hakikatine ermenin nasıl bir şey olduğunu anlatan çıkmadı bugüne kadar. Yine de *inanabiliriz* (inanç kanıt istemez) ve mesela Camus gibi "Bir tek ciddi felsefi problem var, o da intihar," diyebiliriz.
23. Ya da susmayı, soru sormamayı, cevap vermemeyi, sessizliği seçebiliriz. Birçok mistiğin en sonunda bulduğu yol budur. Zen Ustaları, çıraklarının kendilerine sordukları sorulara cevap vermemeleriyle ünlüdür. Zen ve Tao gibi Uzakdoğu düşünce biçimleriyle arasının çok iyi olduğunu bildiğimiz Ursula K. Le Guin, *Yerdeniz*'in (tabii ki ölüm üzerine olan) üçüncü kitabı *En Uzak Sahil*'de, Arren'le Başbüyücü Ged arasında şöyle bir konuşma kurgular:

"Enlad'da," dedi Arren bir süre sonra, "hocası taş olan bir öğrencinin hikâyesini anlatırlar."

"Yaa?... Peki ne öğrenmiş?"

"Soru sormamayı."

Zen, hakikatin ulaşılabılır bir şey olduğunu söyler bize, ancak ona ulaşmanın yollarından biri, hocanızın ya da ustanızın söyleyeceği bilge sözler değildir. Ona kendiniz ulaşırsınız, üstelik ulaştıktan sonra da vardığınız yeri kimselere anlatamazsınız. Hakikat, ona ulaştığınız andan itibaren dilin alanından çıkar; sözel ya da zihinsel bir ifade değil, beden/ruhun (ya da beden/zihnin) bir deneyimi olarak anlam kazanabilir ancak. Ama tanı o anda da "anlam" kavramıyla ilişkisini yitirir.

24. Aynı sonuca Zen ya da Tasavvuf gibi "Şarklı" bir yoldan değil de, tam tersine, "Garplı" akıl yürütme yolundan ulaşan Ludwig Wittgenstein'in son sözü de bu değil miydi zaten *Tractatus Logico-Philosophicus*'ta? "*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen*": "Kişi üzerine konuşmadığı şey hakkında susmalı."

25. "Hakikate ermenin" iki yolu üzerine konuştuk. Peki ikide saklı olan üçüncü yol ne olabilir? Öyle bir yol ki ikisini de içerecek ama ikisi de olmayacak, ikisini de inkâr edecek ama ikisini de saklı tutacak?
26. Bu iki yolun da ortak bir özelliği (ya da ortak bir defosu) var. İki yolda da hakikate eren, insanlığın "hakikate ermeyen" çoğunluğundan radikal bir biçimde ayrılıyor, onlarla ilişki kuramaz oluyor. İlkinde ölmüş, ölümlülerin dünyasını terk etmiş olduğu için; ikincisinde ise dilin alanını terk etmiş olduğu için.
27. Her ne kadar Zen, Tao, Tasavvuf ve Budizm tevazu ve kabuleniş üzerine kurulmuş yapılar olsa da, bu noktada gönülsüz bir seçkincilikten kurtulamıyorlar: Hakikate vakıf olan başka bir düzeye geçiyor, hem de geri dönüşsüz bir biçimde. "Hakikat bende, hepiniz beni izleyin" diyen ahir zaman peygamberleri ve önderleri kadar banal bir yerde değiller belki, ama gene de insanlığı hakikate vakıf olan azınlık ve hakikatle ilişkisi olmayan çoğunluk olarak ikiye bölmekten geri kalmıyorlar. Bu, Marx'ın *Feuerbach Üzerine Tezler*'inde tarif ettiği durumun ta kendisi sanki:

II

Nesnel hakikatin insan düşüncesine atfedilip atfedilemeyeceği sorusu, teorik değil pratik bir sorudur. İnsan, düşüncesinin hakikatini –yani gerçekliğini ve gücünü, bu-yanlılığını– pratikte kanıtlamalıdır. Düşüncenin gerçekliği ya da gerçekdışılığı üzerine pratikten soyutlanmış olarak sürdürülen tartışma, tamamen skolastik bir sorudur.

III

Koşulların değişmesiyle ve eğitimle ilgili materyalist doktrin, koşulların da insanlar tarafından değiştirildiğini ve eğiticinin kendisinin eğitilmesinin gerektiğini unuttur. Demek ki bu doktrin toplumu, birinin diğerine üstün olduğu iki parçaya bölmek zorundadır.

Koşulların değişmesi ile insan faaliyetini ya da kendini değiştirmenin çakışması, ancak *devrimci pratik* olarak kavranabilir ve akıl yoluyla anlaşılabilir.

28. Hakikat ölümden olabilir, ya da bedenini/ruhunu/zihnini disipline eden mistiğin ulaştığı dil ötesi mekânda/mertebede (Fenafillah? Nirvana?) olabilir. Ama *pratikte bir değeri olabilecek* bir hakikat arıyorsak eğer, terimin gerçek anlamında "devrimci pratiğin" de aslında dilin bittiği yerde başladığını unutmamamız gerek.
29. Bizi sembolik düzenin çatlaklarından ve aralıklarından hayal meyal, göz ucuyla görünen Gerçek'i bir dehşet imgesi olarak algılamaktan ve Gerçek'le yüzleşen tüm mitolojik karakterler gibi donup kalmaktan koruyabilecek olan Hakikat ise bu devrimci pratikten başka bir şey değildir.
-

Dizin

- Ahıska, Meltem, "Homo-sexualis Üzerine Bir Deneme", 5.12
- Allen, Woody, *Bananas* (Muzlar), 1.2, 1.38, 1.40, 5.26; "Viva Vargas", 1.40; *Annie Hall*, 1.9, 7.17
- Almodovar, Pedro, *Todo sobre mi madre* (Annem Hakkında Herşey), 4.13, 4.17
- Asena, Duygu, *Kadının Adı Yok*, 6.1, 6.37
- Bataille, Georges / Christophe Honoré, *Ma Mère (Annem)*, 6.22
- Boorman, John, *Excalibur*, 2.19
- Buñuel, Luis, *Cet obscur objet du désir* (Arzunun O Karanlık Nesnesi), 4.6, 4.9, 4.13
- Calvino, Italo, *Il Cavaliere Inesistente* (Varolmayan Şövalye), 2.21
- Castro, Fidel, 1.39
- Cervantes, Miguel, *Don Quijote*, 2.9
- Clarke, Arthur C., "The Sentinel" ("Nöbetçi"), 8.13
- Cohen, Leonard, *I Tried to Leave You* (Seni Terk Etmeyi Denedim), 1.34
- Conrad, Joseph, *Heart of Darkness* (Karanlığın Yüreği), 7.16
- Çamlıbel, Faruk Nafiz, "İntizar", 3.10
- Einstein, Albert, 1.37
- Eliot, T. S., *The Hollow Men* (Boş İnsanlar), 7.15
- Evrensel İnsan [Erkek] Hakları Beyannamesi, 6.9, 6.36
- Freud, Sigmund, 6.12, 6.20, 7.20
- Gunn, James, "The Listeners" (Dinleyiciler), 7.2
- Hamilton, Edmond, *Star Kings / Seyyareler Çarpışıyor*, 7.18, 7.19
- Hitchcock, Alfred, *Psycho* (Sapık), 3.41, 6.26; *Suspicion* (Şüphe), 4.2; *Vertigo* (Yükseklik Korkusu), 4.3
- Hite, Shere, *Report on Female Sexuality* (Kadın Cinselliği Üzerine Rapor), 1.33
- Honoré, Christophe / Georges Bataille, *Ma Mère (Annem)*, 6.22

- Irigaray, Luce, 6.41
- Jackson, Peter / J. R. R. Tolkien, *The Lord of the Rings* (Yüzüklerin Efendisi), 1.15
- Kazan, Elia / Tennessee Williams, *A Streetcar Named Desire* (İhtiras Tramvayı), 4.13, 4.14
- Kubrick, Stanley, 2001: *A Space Odyssey* (2001: Uzay Yolu Macerası), 8.13
- Lacan, Jacques, 4.25, 5.37, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.38
- Le Guin, Ursula K., *The Farthest Shore* (En Uzak Sahil), 8.23
- Lem, Stanislaw, *Solaris*, 7.4, 7.5
- Marx, Groucho, 7.12
- Marx, Karl, *Thesen über Feuerbach* (Feuerbach Üzerine Tezler), 8.27
- Marx, Karl ve Friedrich Engels, *die Deutsche Ideologie* (Alman İdeolojisi), 6.10
- Mil ton, John, *Paradise Lost* (Kayıp Cennet), 6.21
- Nâzım Hikmet, *Rubailer*, 8.5, 8.15, 8.16
- Olympe de Gouges, 6.36
- Pasolini, Pier Paolo, *Teorema* (Teorem), 4.13, 4.18
- Petersen, Wolfgang, *Troy* (Truva), 2.29
- Phillips, Adam, *Monogamy* (Tekeşlilik), 3.7, 5.25, 5.41, 7.12
- Platon, 5.17
- Shakespeare, William, *Macbeth*, 1.14
- Shelley, Percy Bysshe, *Adonais*, 8.18
- Sofokles, *Oedipus Tyrannos* (Kral Oidipus), 6.20
- Star Trek*, 7.13
- Tevrat, 4.32, 6.15, 6.16
- The X Files* (Gizli Dosyalar), 8.2, 8.8
- Tolkien, J. R. R. / Peter Jackson, *The Lord of the Rings* (Yüzüklerin Efendisi), 1.15
- Verbinski, Gore, *Pirates of the Caribbean* (Karayip Korsanları), 8.11
- Williams, Tennessee / Elia Kazan, *A Streetcar Named Desire* (İhtiras Tramvayı), 4.13, 4.14
- Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, 8.24
- Yunus Emre, 8.16

METİS
TARİH TOPLUM FELSEFE

Bülent Somay
TARİHİN BİLİNÇDİŞİ

"Bir çağın hâkim fikirleri, o çağın hâkim sınıfının fikirleridir", amenna. Peki ama o çağın ezilen sınıflarının fikirleri, duyguları nereye gitmiştir bu denklemede? Tabii ki bastırılmış, o çağın bilinçdışına itilmiştir. O yüzden de bu "bastırılmış olanın geri dönüşünü" anlamlandırabilmek için, psikanalizin yöntemine, bilinçdışının bilinçli davranışları etkileyen, yönlendiren ve zaman zaman da belirleyen potansiyelini kavrama tekniklerine ihtiyacımız var. Devrim daima "bastırılmış olanın geri dönüşü" olarak anlamlandırılabilir. Tam da bu yüzden daima tekinsiz bir çekirdeğe sahiptir ve akıl yoluyla tam olarak kavranması mümkün değildir. Devrim hiçbir zaman simgesel düzenin yerini kibarca başka bir simgesel düzene bırakması olarak görülemez; tersine arada geçilmesi gereken bir "Gerçek" aşaması vardır ki, bu aşama tekinsiz bir dehşetle, tekinsiz bir keyifle iç içedir. Eğer çağımız kapitalizmin yeni ve bu kez kolay kolay evcilleştirilemeyecek bir krizine gebeyse, bu "Gerçek" aşamasından geçmemiz de kaçınılmaz görünüyor. – *Bülent Somay*

METİS DENEME

Bülent Somay
ŞARKI OKUMA KİTABI

Yapmaya çalıştığım şey, bazı şarkıları alıp çözümlemek ya da açıklamak değil. Şarkı kendisi için vardır, açıklaması da olınmalıdır... Buradaki şarkıların her biri hayatım boyunca tekrar tekrar okuduğum ve "okuduğum" şarkılar. Israrla çalıp söyledim onları. Hepsi de kendimi kurmamda ve yeniden kurmamda bir yere sahip. Hepsi bana hayatımla, hayatımızla ilgili sorular sordu. Ben de onlara cevap vermek için epey zaman harcadım. İşte bu sorularla, bunlar etrafındaki düşünceler var bu kitapta...

Benim için "şarkı sözü" müziğin bir aksesuarı olmadı hiçbir zaman. Söz ve müzik daima bir bütündü. Sözü-nü anlamadan müziği de yeterince takdir edemeyeceğimi bildim hep. Küçük yaşlarımdan beri müzikte kahramanlarım Bob Dylan ve Leonard Cohen'di: İkisi de şarkı yazarı ve şair. Onları örnek alarak başladım şarkı söylemeye. Şarkı sözü şiirdi: Özel bir şiir türü ama gene de şiir. O yüzden şiir gibi okunmayı, şiir gibi yaşanmayı hak ediyordu.

Bu şarkıları nasıl seçtiğim ise apayrı bir konu. Bazılarını seçmeme şansım yoktu zaten. Suzanne, Famous Blue Raincoat, Manifesto; bunlar eskiden beri yakamı bırakmayan şarkılar. Seçtiğim tüm şarkılar ortak temalar içermeseler de, aynı civarlarda dolaşıyor: Aşk ve ölüm; sevgi ve şiddet; dayanışma ve ihanet; teslimiyet ve umut... – *Bülent Somay*

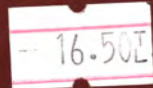
Bülent Somay

Bir Şeyler Eksik

"Bu kitap psikanaliz hakkında bir kitap değil; psikanalitik teori-den alıntı ve tartışmalarla ilerlemiyor. Tersine, psikanalizin gündelik hayatta nasıl işe yarayabileceğine dair ipuçları sunmaya çalışıyor. Bu yüzden de en çok kullandığı noktalama işaretlerinden biri soru işareti. Çünkü, özellikle pop-psikoloji ve pop-psikiyatri alanlarında sanıldığı gibi, psikanalizin bir cevap verme / çözüm sunma tekniği değil, bir soru sorma yöntemi olduğunu söylemeye çalışıyor.

"Öte yandan psikanaliz, psikiyatri ya da psikoloji alanlarında faaliyet gösteren kişiler, esasta despot bir zihniyet benimser, 'hakikat' adına bildikleri birkaç genel-geçer doğru kırıntısının da evrensel bir hakikati temsil ettiğine inanırlarsa, ortaya bu disiplinler adına uygulanan bir zorbalıklar dizisi çıkar ki, diğer ikisini bilmem ama, ben psikanalizin bu oyuna kurban gitmesine seyirci kalmak istemem. Psikanaliz doğruları bilmez, onları aramamıza yardımcı olabilir sadece." — Bülent Somay

Metis Edebiyatdışı
ISBN-13: 978-975-342-605-3

Metis Yayınları
www.metiskitap.com